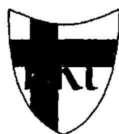
KÖZÉPKORI KERESZTÉNY ÍRÓK 1

AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK KERESZTES HÁBORÚ KORÁNAK FORRÁSAI

Gesta Francorum
Keresztesek levelezése
Szent Bernát: Az új lovasság dicsérete

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
az Apostoli Szentszék Könyvkiadója
Budapest 1999

Válogatta, fordította, a jegyzeteket és az utószót írta:

VESZPRÉMY LÁSZLÓ

Sorozatszerkesztő:

SARBAK GÁBOR

E kötet a Magyar Könyv Alapítvány
támogatásával jelent meg

ISBN 963 361 043 5
ISSN 1419-8738

Szent István Társulat
1053 Budapest, Kossuth Lajos utca 1.
Felelős kiadó: Diós István igazgató
Nyomta és kötötte a Printinvest Nyomda
Felelős vezető: Mihalek Sándor igazgató

Tartalom

Clairvaux-i Szent Bernát:

A Templom lovagjainak ajánlott könyv az új lovagság dicséretéről

Veszprémy László:

Utószó

Bibliográfia

Lectori Salutem!

A Szent István Társulat Vanyó László *Ókeresztény Írók* című sorozata mellett a középkor fontos alkotásait bemutató új sorozatot indít. A *Középkori Keresztény Írók* leendő kötetei természetesen nem korlátozódnak a latinul alkotó szerzőkre, bár az irodalmi termés zöme a középkorban és még sokáig utána is ezen a nyelven íródott. „Ami szép, az nehéz" tartja a régi görög mondás. Nem egyszerű és könnyű olvasmányokat ígérünk, hanem olyanokat, amelyek segítségével a középkor színes és bonyolult világa kitárul az érdeklődő előtt. A *Középkori Keresztény Írók* köteteivel a magyar katolicizmust és az általános magyar művelődést kívánja szolgálni a 150 éves jubileumát ünneplő Szent István Társulat.

Mindezek előrebocsátása mellett ajánlja a sorozat köteteit az olvasók szíves figyelmébe a sorozatszerkesztő:

Sarbak Gábor
a Szent István Társulat
elnöke

Budapest, 1998, a Szeplőtelen Fogantatás ünnepén

Olvasóink észrevételeit és tanácsait szívesen fogadjuk az alábbi címeken:
Szent István Társulat, 1053 Budapest, Kossuth L. u. 1., vagy: sg@hcbc.hu

NÉVTELEN KRÓNIKÁS

A FRANKOK ÉS A TÖBBI JERUZSÁLEMI ZARÁNDOK TETTEI

(Anonymi Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum)

I. KÖNYV

1. fejezet

(Orbán pápa Galliába utazik
és meghirdeti a keresztes hadjáratot)

(1) Miután elérkezett az az idő, amire az Úr Jézus nap mint nap emlékezteti a benne hívőket – nevezetesen az evangéliumban: „Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye föl keresztjét és kövessen engem"[1] –, Gallia vidékein mindenfelé heves mozgalom támadt, hogy ha bárki követni kívánja az Urat buzgalommal, tiszta szívvel és szándékkal, valamint példája nyomán a keresztet is hittel akarja hordozni, ne késlekedjék, hanem a lehető legrövidebb időn belül induljon útnak a Szent Sírhoz. (2) Orbán[2], a Római Szék apostoli pápája ugyanis a lehető leghamarabb a hegyeken túlra[3] utazott érsekeivel, püspökeivel, apátjaival, papjaival együtt és ékesszólóan hozzáfogott beszédeinek, prédikációinak sorához. Így szólott: „Hogyha valaki lelke üdvösségét biztosítani szeretné, ne habozzék, hogy alázattal rálépjen az Úrhoz vezető útra, és bár *1095*

1 Mt 16,24.
2 II. Orbán pápa (1088–99). Clermonti beszédének eredeti, hiteles szövege nem maradt fenn, csak későbbi lejegyzései.
3 Ti. Galliába.

szűkölködjék anyagiakban, az isteni kegyelem elegendőt fog neki juttatni." Még azt is hozzátette az apostoli pápa: „Testvérek, sokat kell szenvednetek Krisztus nevéért, nyomorúságot, szegénységet, mezítelenséget, üldöztetést, ínséget, betegséget, éhezést, szomjúságot és más ehhez hasonlókat, miként az Úr szólt az ő tanítványaihoz: »Sokat kell szenvednetek a nevemért«, »ne szégyenkezzetek az emberek színe előtt szólni«, »én pedig adok nektek szájat és bölcsességet«, és »bőséges lesz a ti jutalmatok«."[4]

(3) Miután ez a beszéd szerte a vidékeken, a gall tartományok mindegyikében terjedni kezdett, tudomást szerezvén erről a gallok, a kereszt jelét tüstént felvarratták ruhájukra a jobb vállukhoz, mondván, egy lélekkel követik Krisztus nyomdokát, ami által megváltást nyernek az alvilág hatalmától.

2. fejezet

1096 *(Remete Péter[5] seregének útja és veresége)*

(1) Amint otthonaikból útra keltek, a gallok három csapatot alakítottak. A frankok egy része, azaz Remete Pé-

---

4 ApCsel 9,16; 2Tim 1,8; Lk 21,15; Mt 5,12.

5 Petrus Heremita. Amiens környékéről származó szerzetes, aki egy szedett-vedett, de nagy létszámú keresztes csapat élére állt. Alacsony termetű, mocskos öltözetű volt, szamárháton utazott, és remeteköpenyt viselt, amiről nevét nyerte. Nagyhatású, tekintélyes prédikátor volt, jelentős része volt a hadjárat népszerűsítésében.

ter, Gottfried herceg[6] és testvtére, Balduin[7], valamint Balduin, Hennegau grófja[8] Magyarország vidékéhez érkezett. E felettébb félelmetes lovagok és sokan mások, kiket megnevezni nem tudok, azon az úton haladtak, amelyet egykoron a frankok legendás császára, Nagy Károly parancsára egészen Konstantinápolyig készítettek el.[9]

(2) Elsőként az említett Péter érkezett meg Konstantinápolyba augusztus kalendaeján és vele a németek nagy-nagy tömege. Péter ott lombardokra, longobárdokra[10] és sok más egybegyűltre talált, akiknek a császár[11] szabad vásárlást engedélyezett, miként az a városban szokásos. Így szólott a császár hozzájuk: „Ne keljetek át a tengeren a Boszporusznál mindaddig, míg a keresztény sereg nagyobb része meg nem érkezik, mivel nem vagytok olyan erősek, hogy a törökökkel megküzdhessetek." *1096. aug. 1.*

(3) A keresztények azonban méltatlanul viselkedtek, mert a város palotáit lerombolták és felgyújtották, a templomok tetőzetéről az ólmot elragadták, és eladták a görögöknek. Erre haragra gyulladt a császár, és pa-

---

6 Godefridus, Gottfried, Alsó-Lotharingia hercege, 1099-től Jeruzsálem fejedelme. Ismert nevén Bouillon Gottfried, a boulogne-i gróf és az alsó-lotharingiai herceg lányának fia, anyai ágon Nagy Károly leszármazottja. Bouillon ardennekbeli birtokának neve.

7 Az előbbi öccse, Balduin. Egyházi pályára szánták, de iskolái után másként döntött. Testvérével szemben ő volt a pompakedvelőbb és keményebb, feleségével és gyermekével együtt indult útnak.

8 Balduinus comes de Monte, I. Balduin gróf fia, az előbbiek társaságában indult el.

9 Nagy Károly legendás szerepére lásd az utószót. Maga az útvonal a hagyományos zarándokút, egyben a későbbi hadiút a Duna, a Morava és a Marica völgyein át le Konstantinápolyig.

10 Észak- és Dél-Itália értelemben.

11 Alexiosz I. Komnénosz bizánci császár (1081–1118).

rancsot adott a kereszteseknek a boszporuszi átkelésre. Miután átkeltek, továbbra is a legkülönbözőbb hitványságokat követték el, felégették és felprédálták a házakat és templomokat. (4) Végül megérkeztek Nicomédiába, ahol a lombardok, longobárdok és németek különváltak a frankoktól, mivel azok gőgjükben felfuvalkodottan viselkedtek. A lombardok és longobárdok parancsoló urukul Rajnaldot[12] választották meg, s a németek választása is rá esett. Együtt hatoltak be Rumba[13], négy nap leforgása alatt Nicea városán is túljutottak és egy Xerigordo nevű elnéptelenedett várra találtak. Ezt megszállták, benne elegendő élelemre és borra, húsra és minden jóra bőségben leltek.

(5) Mivel a [szeldzsuk] törökök meghallották, hogy a várban keresztények vannak, hozzáfogtak az erősség ostromához. A várkapu előtt egy ciszterna volt, a vár lábánál pedig egy élő forrás; erre távozott Rajnald,
1096. hogy cselt vessen a törököknek. A törökök pedig Szent
szept. 2. Mihály bazilikája felszentelésének napján jöttek, rátaláltak Rajnaldra és társaira, sokakat megöltek közülük. Akik életben maradtak, azok a várba menekültek vissza, amelyet a törökök legott körülzártak, s a védőket a víztől elvágták. (6) A mieinket a szomjúság annyira gyötörte, hogy eret vágtak lovaikon és szamaraikon, megitták vérüket, mások övüket vagy rongydarabokat engedtek le a szennyvízgyűjtőbe, majd a nedvességet szájukba facsarták, megint mások társuk markába vizeltek és onnan ittak, vagy a nyirkos földbe ástak, és

12 Rainaldus, vitatott eredetű lovag.

13 Latin eredetiben Románia, a bizánci (római) kis-ázsiai uralomra utaló elnevezés. Átvette nevét a Rumi szultánátus. A műben legtöbbször Kis-Ázsia értelemben fordul elő.

hanyatt fekve földet kotortak mellükre kegyetlen szomjúságukban. A püspökök és papok azonban bátorították a mieinket, és – hogy ne hagyják el magukat – emlékezetükbe idézték: „Legyetek mindenütt bátrak Krisztus hitében, és ne féljetek azoktól, kik üldözőbe vesznek, mivel az Úr így szólt: »Ne féljetek azoktól, kik megölik a testet, de nem tudják megölni a lelket.«"[14] Ez a nyomorúság nyolc napon át tartott. (7) Végül a németek vezére megegyezett a törökökkel, hogy társait a kezükre adva, sokadmagával, mintha csak harcba indulna, átáll az ellenfélhez. A [szeldzsuk] törökök pedig azokat, akik az Istent megtagadni nem akarták, kivégezték, kiket pedig élve fogtak el, azokon egymás között – mintha csak marhák lennének – osztozkodtak; egyeseket célpontul állítva lenyilaztak, másokat vásárra bocsátottak és állatok módjára ajándékoztak el. Olyanok is voltak, akik otthonaikba vezették foglyaikat, egyeseket Hvárezmbe[15], másokat Antióchiába, megint másokat Aleppóba vagy oda, ahová éppen a sors vetette őket. (8) Ők nyerték el elsőként a boldog mártíromságot Jézus Urunk nevéért.

A törökök, megtudván, hogy Remete Péter és Nincstelen Walter[16] a Nicea feletti Kibotoszban voltak, nagy lelkesen oda indultak, hogy a vesztüket okozzák, a csapatukban lévőkkel egyetemben. A törökök vígan érkeztek, megtámadták Waltert és övéit, majd rövidesen meg is ölték őket. Péter remete azonban még ennek előtte Konstantinápolyba utazott, mivel nem tudta

---

14 Mt 10,28.

15 A Névtelen általában Perzsia szinonímájaként használja, magyar neve Hvárezm, az onnan származók a kálizok.

16 Guualterius Sinehabere, Walter de Poissi, a Remete Pétert követő fegyelmezetlen keresztes csapat vezére.

megfékezni sokféle eredetű csapatát, amely sem rá, sem szavaira nem volt tekintettel. (9) A törökök tehát rájuk rontottak, és sokakat megöltek közülük; kit alvás közben, kit fektében, kit éppen ruhátlanul találtak meg. Mindezeket legyilkolták; miként egy misét celebráló papra találva, a papot oltárán rögvest mártíromságra juttatták. Azok pedig, akik menekülni tudtak, Kibotoszba futottak, mások a tengerbe vetették magukat, megint mások a hegyekben és erdőkben rejtőzködtek el.

(10) A törökök Kibotosz váráig üldözték őket, ahol fát halmoztak fel, hogy a lángoló várban veszejtsék el őket. A várban lévő keresztények azonban felgyújtották az összehordott farakást, és a tűz a törökök ellen fordult, ami néhányuknak az életébe is került. Isten azonban megmentette ettől a tűzvésztől a mieinket. (11) Végül a törökök élve fogták el őket, és felosztották őket egymás között, mint korábban tették, és szét-
1096. okt. szórták őket a legkülönbözőbb vidékekre, némelyeket Hvárezmbe, némelyeket Perzsiába. Mindez októberben történt. (12) Amikor a császár értesült arról, hogy a törökök így elbántak a mieinkkel, igen megörült, hírnököt küldött értük, és maradékukat áthozatta a Boszporuszon. Miután átértek a túlpartra, minden fegyverüket felvásárolták.

3. fejezet

(A vezérek útja Konstantinápoly felé. Gottfried herceg megérkezik, és megegyezik Alexiosz császárral)

(1) A keresztesek második része a szlavóniai területek[17] felé indult. Rajmund, Szent Egyed grófja[18] és Le Puy püspöke[19] vezetésével. (2) A harmadik rész pedig az ősi római úton[20] vonult. Ehhez a csapathoz tartozott Boemund[21], Richárd a Fejedelemségből[22], Róbert, Flandria grófja[23], Normann Róbert[24], Nagy Hu-

---

17 Ti. dalmáciai partvidéken át.

18 Raimundus, comes de Sancto Egidio, Toulouse grófja az előkelők közül elsőként csatlakozott a hadjárathoz, szándékát még II. Orbán clermont-i tartózkodása idején jelezte a pápának. A vezérek közül a legidősebb és a legtöbbet betegeskedő volt. Korábban már Hispániában harcolt a mórok ellen, így indokoltnak tartotta volna, ha a pápa őt bízza meg a hadjárat világi vezetésével. Mindvégig nagy tekintélye volt.

19 Adhemar de Monteil, episcopus Podiensis, mint a pápa legátusa vett részt a hadjáratban. Nagy szerepe volt a vezérek eltérő céljainak összehangolásában. A valentinoisi grófok sarja, jó pár éve részt vett már egy jeruzsálemi zarándoklaton, Clermont előtt székvárosában már találkozott vele a pápa.

20 Via Egnatia, amely Durazzóból vezetett Konstantinápolyba.

21 Boamundus, Taranto hercege, Guiscard Róbert, Apulia, Calabria és Szicília hercegének elsőszülött fia, akit itáliai örökségéből kitúrtak. Antióchiáig a hadjárat vezéralakja.

22 Richardus de Principatu, Boemund unokatestvére, Salerno grófja.

23 Robertus Flandrensis, Flandria grófja. Apja 1086-ban zarándokolt el Jeruzsálembe, majd Alexiosz szolgálatába állott.

24 Robertus Normannus; Hódító Vilmos fia, II. Vilmos angol király testvére. Birtokait elzálogosította a hadjárat költségei miatt Vilmosnak.

gó[25], Puiset-i Eurard[26], a Montmerlből való Achard[27], a Mussóból való Isuardus[28] és sokan mások. Ezután Brindisi, Bari vagy Otranto kikötőjéhez érkeztek. (3) Nagy Hugó és Marchis fia, Vilmos[29] Bari kikötőjében szállt tengerre, és a szoroson átkelve Durazzóba jutott. Az ottani kormányzó, értesülve a nagy vitézségű férfiúk partraszállásáról, mivel nyomban gonosz fondorlat lopta be magát szívébe, elfogatta őket. Parancsára Konstantinápolyba, a császárhoz vezették őket őrizet alatt, hogy ott a színe előtt letehessék a hűségesküt.[30]

1096. dec. 23. (4) Gottfried herceg a vezérek közül elsőnek érkezett nagy seregével Konstantinápolyba, Urunk születésének ünnepe előtt két nappal. A városon kívül szállásolták el őket, mígnem a hálátlan császár bebocsátotta őket az elővárosba. (5) Miután a herceg letáborozott, fegyvereseit biztonságban tudva küldte ki nap mint nap, hogy a lovaknak takarmányt és más szükséges dolgokat szállítsanak be. És bár már azt hitték, hogy bizalommal mehetnek oda, ahová akarnak, a hálátlan Alexiosz császár egyszer ravaszul kint éjszakáztatta őket, és parancsára török és besenyő segédcsapatai rontottak rájuk és gyilkolták a keresztes sereget. Ezért Balduin, a herceg testvére, hírét vevén a dolognak,

---

25 Hugo Magnus, Vermandois grófja. I. Henrik francia király és Kijevi Anna fia, I. Fülöp francia király öccse, innen beceneve „maisné", azaz ifjabb. Nagy mellékneve téves, de általában így nevezték. A vezérek közül a legelőkelőbb, Emich kudarcot vallott expedíciójából is többen hozzá csatlakoztak.

26 Eurardus de Puisatio, Le Puy ura. Blois-i István csapatában indult el.

27 Achardus de Monte Merloi. Kevéssé ismert lovag.

28 Isuardus de Musone. Kevéssé ismert lovag.

29 Willelmus Marchisi filius. Apja Boemund unokaöccse. Neve talán a szaracén „Makrisi" névből származik.

30 Manuél Butumitész kísérte őket Konstantinápolyba.

a csapda irányába indult, míg végül rátalált népének pusztítóira. Bátor lélekkel rájuk tört, és Isten segítségével föléjük kerekedett, közülük hatvanat fogságba ejtett; egy részüket megölette, másik részüket testvérének, a hercegnek ajándékozta.

(6) Mihelyt ez a császár fülébe jutott, rettentően megharagudott; a herceg pedig tekintettel a haragvó császárra, kivonult övéivel az elővárosból, és a városon kívül vert tábort. Beesteledvén, a császár azt a szerencsétlen parancsot adta csapatainak, hogy támadják meg a Krisztus népét irányító vezért. A legyőzhetetlen herceg Krisztus katonáival szállt szembe velük, hetüket megölte, a többieket egészen a város kapujáig üldözte. (7) Visszatérvén a sátrakhoz, a herceg még öt napon át ott időzött, mígnem a császárral megegyezett. A császár azt mondta Gottfriednek, hogy keljenek át a boszporuszi szoroson, és megígérte, hogy a túlparton éppúgy szabad vásárlásban lesz részük, mint Konstantinápolyban, a szegényeknek pedig alamizsnát fog osztani, hogy valamiből megéljenek.

4. fejezet

(Boemund felveszi a keresztet, eljut Bulgáriáig, törököket és besenyőket győz le)

(1) A hadverő Boemund pedig, aki éppen a Scaphati hídjánál Amalfi ostromával volt elfoglalva, tudomást szerezvén arról, hogy a frank keresztények megszámlálhatatlan tömegben, a pogányok elleni harcra elszántan az Úr sírjához igyekeznek, mindent elkövetett, hogy megtudakolja, milyen fegyvereket visznek ma-

gukkal, az úton Krisztus milyen jelét viselik vagy a csatában milyen kiáltást hallatnak. A válasz sorban így hangzott: szokásos harci fegyvereket visznek magukkal, Krisztus jelét ruhájuk jobb vállán vagy két válluk között viselik, a csatában pedig egy torokból kiáltják „Deus le volt, Deus le volt, Deus le volt!" (Isten akarja, Isten akarja, Isten akarja!) Majd a Szentlélek indíttatására Boemund a kezénél lévő legdrágább köpönyegét szétvágatta, és az egészből kereszteket szabatott ki. Erre a katonák igen nagy tömege, akik éppen az ostromban vettek részt, lelkesen hozzá sereglettek, olyannyira, hogy Roger gróf[31] kis híján magára maradván tért vissza Szicíliába; mérgelődött és bánta, hogy seregét elveszítette.

(2) Végül Boemund uram is visszatért birtokára,[32] hogy illően felkészüljön a Szent Sírhoz vezető út megkezdésére. Aztán átkelt a tengeren seregével, és vele Marquis fia Tankréd[33], Richárd herceg, testvére Rajnulf, az Ansa-ból való Róbert, a Cannae-ból való Hermann, a Sursa Valle-ból való Róbert, Trista fia Róbert, Radulf fia Hunfred, Rajnulf gróf fia Richárd, Russignolo grófja testvéreivel, Boellóval Carratóból, Cagnanoi Alberttel és Hunfreddel Monte Scagliosóból.[34] (3) Ezek mind átkeltek, hogy Boemundot szolgálják. Bulgária vidékeihez érkeztek el, ahol a tápláléknak, gabonának és bornak rendkívüli bőségét találták. Ezután a drinápolyi völgyön ereszkedtek le, bevárva az övéiket, míg mindenki áthajózik. Akkor a vitéz Boemund tanácskozásra hívta népét, biztatva és intve őket: „Urak, mind-

31 Roger I., Szicília grófja, Robert Guiscard öccse.

32 Taranto.

33 Tancredus Marchisi filius, Boemund unokaöccse, Vilmos bátyja.

34 Boemunddal útnak indult normann lovagok.

nyájan óvakodjatok, mert az Isten zarándokai vagyunk. Jobbnak és alázatosabbnak kell lennünk, mint annak előtte, ne fosztogassátok ezt a földet, mert a keresztényeké, senki se fogadjon el többet, mint amennyi szükséges az illő étkezéshez."

(4) Akkor útnak indulva dúskálva jutottunk falutól faluig, várostól városig, vártól várig, egészen addig, míg elértük Kasztorit. Itt fényesen ünnepeltük meg az *1096.* Úr születését, sok napot töltöttünk itt, és kerestünk *dec. 25.* piacot, ám ezek nem akartak velünk megegyezni, mivel nagyon féltek tőlünk; azt hitték, hogy nem zarándokok vagyunk, hanem a földjük kifosztását és legyilkolásukat terveljük. Ezért ragadtunk el ökröket, lovakat, szamarakat és minden mást, mit találtunk. (5) Kasztorit elhagyva Pelagoniába[35] jutottunk, ahol a heretikusoknak[36] állt valamiféle vára. Ezt minden irányból megrohantuk, rövidesen a hatalmunkba került, s tüzet gyújtva felégettük lakóival, a heretikusok gyülekezetével együtt.

(6) Ezután a Vardar folyóhoz érkeztünk. Innen Boemund uram népének csak egy részével folytatta útját. Ugyanis Russignolo grófja testvéreivel visszamaradt. Egy császári sereg érkezett és megtámadta a grófot testvéreivel és mindazokkal együtt, kik vele voltak. (7) Mihelyt ez Tankréd fülébe jutott, visszaindult, a folyóba vetette magát, és a többiekhez úszott. Tankrédot követve kétezren ugrottak a folyóba. Végül rátaláltak a törökökre és a besenyőkre, amint a mieinkkel küzdöttek. Hirtelen rájuk támadtak nagy bátran, vitézen föléjük kerekedtek, sokakat közülük elfogtak és megkötöz-

---

35 Monastir.

36 Talán manicheus eretnekek.

ve Boemund színe elé vezették, akikhez így szólt a vezér: „Szerencsétlenek, miért gyilkoljátok Krisztus népét, az én népemet? A császárotokkal nincsen nekem semmiféle vitám." Mire azok: „Nem tehettünk másként, a császár zsoldjában állunk, és bármit parancsol nekünk, teljesítenünk kell." Boemund megengedte, hogy büntetlenül távozzanak. (8) Ez a küzdelem a ne-
1097. gyedik fériára esett, ami akkor Hamvazószerda napja
febr. 18. volt. Mindenben legyen áldott az Úr. Amen.

Véget ér az I. könyv. Kezdődik a II. könyv.

II. KÖNYV

5. fejezet

(Boemund seregét Russza városánál hagyja, és Konstantinápolyba megy)

(1) A szerencsétlen császár ezzel egy időben megparancsolta követeink előtt egyik bizalmasának, a kuropalatésznek[1], akit fölöttébb kedvelt, hogy vezessen keresztül minket országán biztonságban, amíg Konstantinápolyig nem érünk. Megparancsolta a lakosoknak, hogy amikor elhaladunk a városok előtt, biztosítsák a vásárlás lehetőségét, amit az említettek meg is tettek. Bizonyos, hogy a császár annyira rettegte Boemund uram legyőzhetetlen seregét, hogy senkit sem engedett a mieink közül a városok falain belülre. (2) A mieink ugyan egy bizonyos várat akartak megtámadni és bevenni, mivel mindenféle jóval volt tele, ám a vitéz Boemund ehhez nem járult hozzá, részben, mert tisztelte a terület jogát, részben pedig, hogy megtartsa a császár bizalmát. Ezért igen megharagudott Tankrédre és a többiekre. Mindez este történt. Reggel kivonultak a vár lakói, a menetben résztvevők kezükben kereszteket tartva Boemund színe elé járultak. Az pedig örömmel fogadta őket, és megengedte, hogy örvendezve távozhassanak. (3) Ezután ahhoz a városhoz érkeztünk, amit Serresnek mondanak, és felvertük sátrainkat.

1 A császári udvartartás magas rangú tisztségviselője, eredetileg a palota osztagának főparancsnoka.

1097. Nagyböjt Azokban a napokban szükségleteinknek megfelelő piac állt a rendelkezésünkre. Itt az okos Boemund előnyösen egyezett meg két kyriopalatiosszal, és barátságuk biztosítására és a terület jogának tiszteletére elrendelte mindazon állatok visszaadását, melyeket rablással szereztünk; az egyik kuropalatész pedig megígérte, hogy küldöncöket meneszt, és az érintett embereknek sorban visszaadja az állataikat.

(4) Ezután vártól várig, várostól városig haladva jutottunk el Russza városáig. A görög népesség pedig kivonult, és örvendezve jött Boemund úr elé, rengeteg
1097. árut hozva nekünk. Sátrainkat itt vertük fel a Nagy-
ápr. 1. csütörtök előtti napon; ugyanitt a bölcs Boemund egész népét hátrahagyva Konstantinápolyba indult a császárral tárgyalni. Embereinek megparancsolta, hogy – miként mondta – „illően közeledjetek a városhoz, én azonban előre megyek!", s kevés vitézt vett maga mellé. (5) Krisztus seregének a feje Tankréd maradt, s látván az élelmet vásárló zarándokokat, úgy döntött, hogy letér az útról, és népét oda vezeti, ahol gondtalanul élhet. Végül egy bizonyos völgybe hatolt be, amely minden jóval volt tele, amit csak szem és száj kívánhat,
1097. s ahol az Úr Húsvétját a legnagyobb áhítattal ünnepel-
ápr. 5. tük meg.

6. fejezet

(A frankok vezérei Alexiosznak esküt tesznek)

(1) Miután a császár meghallotta, hogy Boemund, a tiszteletre méltó férfiú elindult hozzá, utasítást adott, hogy tisztességgel fogadják, de óvatosságból a városon kívül szállásolják el. Miután Boemund megérkezett a

kijelölt helyre, a gonosz császár érte küldött, hogy induljon titokban tárgyalni vele. Konstantinápolyba jött még Gottfried herceg a testvérével, és azután Szent Egyed grófja is közeledett a városhoz. Akkor a császár aggódva és haragjában felfuvalkodva azt latolgatta, hogy ravasz és csalárd módon miként foghatná el Krisztus ezen vitézeit. Ám az isteni kegyelem megnyilvánulása révén sem ő, sem emberei nem találtak alkalmas helyet vagy időpontot ármányukhoz.

(2) Az utolsó pillanatban pedig a konstantinápolyi előkelőségek teljes számban egybegyűltek, s attól félve, hogy megfosztják őket atyáik földjétől, a tanácskozáson fondorlatos módon arra az elhatározásra jutottak, hogy hercegeink, grófjaink, vagyis minden előkelőink hűségesküt tartoznak tenni a császár előtt. Ők ezt teljes mértékben elvetették és kijelentették: „Bizony méltatlankodunk és igazságtalan dolognak találjuk egy ilyen eskü letételét."

Nem csalatkoztunk talán már eddig is gyakran saját előkelőinkben? (3) Végül is hogyan cselekedtek? Úgy mondják, mivel a szükség kényszerítette őket, akarva, nem akarva megalázták magukat az átkozott császár akarata előtt. A császár pedig így szólt Boemundhoz, a legderekabb férfihoz, akitől nagyon tartott, mivel az már nemegyszer megfutamította seregét a csatamezőn: amennyiben szabad elhatározásból tesz esküt neki, úgy Antióchia körül tizenöt napi járásnyi hosszúságú és nyolcnapi járásnyi szélességű földet kap tőle. Ha esküt tesz neki Boemund, s azt hűségesen megtartja, úgy ő sem tér el a sajátjától.[2] – Ily bátor és ily kemény vité-

---

2 A császár Boemundnak tett titkos ígéretét a kutatók későbbi betoldásnak tartják. Tény, hogy sem a névtelen szerző, sem Boemund nem hivatkozik rá 1098-ban. A betoldás stílusa azonban pontosan illeszkedik a Névtelen gyakorlatához. A szövegben ismét megnyilvánul a lovagok gyanakvása és lebecsülése a bizánci császárral szemben.

zek hogyan is tehettek ilyet? Csakis azért, mert a végső szükség kényszerítette őket.

(4) A császár mindnyájunkat biztosított jó szándékáról és biztonságot ígért; arra is megesküdött, hogy seregével szárazon és vízen velünk fog tartani, és mindenütt híven gondoskodik vásárlási lehetőségről, továbbá minden kárunkért gondosan kárpótol. Ezen felül kifejezte szándékát, hogy zarándokaink közül senkit sem akar zaklatni vagy bárkinek is kellemetlenséget okozni a Szent Sírhoz vezető úton, s ezt másnak sem engedi. (5) Szent Egyed grófját azonban a falakon kívül a külvárosban szállásolták el, népe pedig hátra maradt. Utasította ezért a császár a grófot, hogy tegye le a vazallusi esküt és biztosítsa hűségéről, mint a többiek tették. És miközben a császár ezt parancsolta, a gróf azon törte a fejét, hogy a császári seregen miként vehetne ezért elégtételt. Gottfried herceg, Róbert, flandriai gróf és más előkelők azonban tudatták vele, hogy igazságtalanság lenne a keresztények ellen harcolni. A tapasztalt férfiú, Boemund is így szólott: ha a gróf bármi igazságtalanságot okozna a császárnak és megtagadná neki az eskü letételét, ő maga is a császár oldalára állna. A gróf tehát megfogadván az övéi tanácsát, esküt tett Alexiosz életére és méltóságára, s arra, hogy annak csorbítását sem a maga, sem más részéről nem tűri el. Mikor azonban a vazallusi eskü került szóba, azt válaszolta, hogy azt fejvesztés terhe mellett sem hajlandó letenni. Akkor már Boemund uram népe Konstantinápoly közelébe érkezett.

7. fejezet

(A frankok Nicomédáig, azután Niceáig jutnak)

(1) Tankréd és a Fejedelemségből való Richárd a császárnak tett esküjükhöz híven titokban átkeltek a Boszporuszon, és velük Boemundnak szinte egész népe. Szent Egyed grófjának serege is csakhamar megközelítette Konstantinápolyt, és a gróf itt várakozott hadi népével. A bölcs Boemund így a császárral maradt, megtanácskozván vele, hogyan biztosítsanak vásárlási lehetőséget a Nicea városán túljutott embereknek. (2) Ezért Gottfried herceg Tankréddal és a többiekkel együtt előbb érkezett Nicomédiába, ahol is három napon át tartózkodtak. Rájött a herceg, hogy innen nem vezet tovább út, amelyen hadi népét Nicea városa felé vezethetné. Ugyanis az az út, amelyen át korábban mások már utaztak, alkalmatlan volt ekkora embertömeg vonulására. A herceg háromezer, szekercékkel és kardokkal felszerelt embert küldött maga előtt, akik utat törtek, hogy az nyitva álljon zarándokaink előtt egészen Nicea városáig. Ezt az utat egy meredek és igen nagy hegyen át szabadították fel, s az úton vas- és fakereszteket hagytak vissza, amelyeket fatönkökre helyezték, hogy zarándokaink észrevegyék azokat.[3] (3) Közben megérkeztünk Niceába, egész Rum fővárosába,[4] a hét negyedik napján, május 6-án és ugyanitt tábort *1097. máj. 6.*

3 Ezer méteren felüli hegyek.

4 Az időpont kitűnő volt, a szeldzsuk szultán a keleti hadszíntéren tartózkodott, az ellenfél Remete Péter seregének könnyű legyőzése után elbizakodottá vált, és az elemi óvintézkedéseket sem tette meg.

vertünk. Mielőtt azonban Boemund uram megérkezett volna hozzánk, a kenyérnek oly szűkében voltunk, hogy egy kenyér 20, sőt akár 30 dénárért is elkelt. Miután a vitéz férfiú, Boemund megérkezett, megparancsolta, hogy a tengeren át biztosítsák a vásárlási lehetőséget, és tüstént mindenfelől, szárazföldön és tengeren érkezett az áru, és Krisztus egész serege a legnagyobb bőségnek örvendett.

8. fejezet

(Nicea városának körülzárása és megvívása)

1097. máj. 14. (1) Az Úr Mennybemenetelének napján fogtunk hozzá a város körbezárásához, faszerkezetek és fatornyok építéséhez,[5] hogy ezzel dönthessük le a városfalon magasodó tornyokat. Oly bátran és oly buzgón ostromoltuk a várost két napon át, hogy még falait is aláástuk.[6] (2) A városban lévő törökök követeket küldtek az övéikhez, hogy jöjjenek a város megsegítésére a következő módon: bátran és nyugodtan közelítsék meg a várost és a déli kapun át hatoljanak be, mivel azon a részen senki sem fog szembeszállni velük, és nehézséget okozni nekik. Ennél a kapunál azon a napon, az Úr Mennybemenetele utáni szombaton, Szent Egyed grófja és Le Puy püspöke táborozott. A nevezett gróf a város másik ré-

1097. máj. 16.

5 Azaz ostromszerkezeteket, vetőgépeket és mozgatható ostromtornyokat.

6 Az aknakészítés középkori technikája; gyakorlatát a késő antik hadi írók, így Vegetius örökítette át az utókorra. Sikeres voltára lásd a következőkben leírtakat.

sze felől érkezett meg, rettenthetetlen serege élén villámként forgatva földi fegyverzetét. Ily módon itt találkozott az ellenünk támadó törökökkel. A gróf a testén mindenfelől a kereszt jelét viselve elsöprő rohammal támadt rájuk, és legyőzte őket. A pogányok megfutamodtak, és legnagyobb részük elesett. (3) Majd újabb felmentő csapatokkal tértek vissza a biztosnak hitt győzelemnek előre örvendve és ujjongva; köteleket is hozva magukkal, hogy minket annál fogva vezessenek Hvárezmbe. A vígan érkezettek a hegytetőről apránként ereszkedtek alá. Akárhogyan is szálltak alá, nem jutottak tovább, mivel a mieink a fejüket vették. A legyilkoltak koponyáit vetőszerkezettel a városba lőtték, hogy ezáltal a törökök még inkább megrettenjenek.

(4) Végül Szent Egyed grófja és Le Puy püspöke meghányták-vetették, miként lehetne lerontani a sátraikkal szemben magasodó tornyot. Kirendelték az embereket, hogy a tornyot ássák alá, a számszeríjászokat és íjászokat pedig, hogy minden irányból védelmezzék őket. Aláásták a tornyot egészen a fal alapjáig, gerendákat és faanyagot helyeztek alá, majd felgyújtották. Mivel ezt késő este csinálták, a torony már csak az éjszaka folyamán dőlt össze, s mivel sötét volt, nem bocsátkozhattak harcba az ellenséggel. Azon az éjjel pedig sietősen feléledtek a törökök, és helyreállították a falat, de olyan erősen, hogy másnap ezen a ponton minden támadás hiábavalónak bizonyult.

(5) Ekkor érkezett meg Normandia grófja, István gróf[7] és sokan mások, majd pedig Roger Barneville-

---

7 Comes Stephanus, Hódító Vilmos leányának férje, Blois és Chartres grófja. Róbert, Normandia grófjának sógora. Felesége kívánságára kelt útra, egyike a leggazdagabb résztvevőknek. Kíséretében volt a történetíró Fulcher de Chartres, lásd még István leveleit e kötetben (127., 140. old.).

ből[8]. Végül Boemund a várost szemből vette ostrom alá, mellette Tankréd, majd Gottfried herceg és a flandriai gróf, vele Normann Róbert, majd Szent Egyed grófja, aki mellett Le Puy püspöke foglalt helyet. A szárazföld felől így olyannyira körülzárták a várost, hogy senki sem merte kockáztatni a ki- vagy bejutást. Itt gyűltek mindnyájan egybe a keresztesek. Ki is tudná megszámolni Krisztus ekkkora seregét? Senki sem láthatott ezt megelőzően – úgy gondolom – ennyi rettenthetetlen vitézt, de ezután sem fog.

(6) Volt pedig a város egyik oldalával szemben egy hatalmas tó,[9] ahol a törökök vízre bocsátották hajóikat, ki-be hajóztak, takarmányt, fát és sok egyebet szállítottak. Akkor vezéreink tanácskozni gyűltek egybe, s követeket küldtek Konstantinápolyba, kérve a császárt, hogy irányítson hajókat Kibotosz kikötőjébe, és gyűjtessen egybe ökröket, és azokkal vontassák a hajókat a hegyeken és erdőkön át, egészen a tóig. Ez hamarosan meg is történt, és a császár a hajókkal saját törökjeit küldte el.

(7) Nappal, amikor a hajókat odavontatták, nem akarták őket tüstént a tó vizére bocsátani, hanem csak a következő éjjel engedték vízre őket, jól felfegyverzett, bizánci zsoldban álló törökökkel megrakva. Pirkadatkor pedig a hajók már tökéletesen csatasorban álltak, a tavon a város felé közeledtek. Megpillantván őket a törökök, elcsodálkoztak és bizonytalankodtak, hogy vajon ezek az övéik vagy a császár emberei. Miután azonban felismerték, hogy ezek a császár katonái, halálos félelem szállta meg őket, sírtak és jajveszékeltek, a frankok pedig örvendeztek és dicsőítették az Istent.

---

8 Rogerius de Barnevilla. Barneville-sur-mer [Manche] ura.

9 Aszkániai-tó.

(8) A városban levő törökök belátván, hogy saját csapataiktól semmiféle segítségben nem reménykedhetnek, követséget menesztettek a császárhoz, hogy önként átadják a várost, amennyiben megengedi nekik, hogy feleségeikkel, gyermekeikkel és minden vagyonukkal együtt távozhassanak. Ekkor a velejéig csalárd és képmutató császár parancsot adott, hogy büntetlenül, biztonságban távozzanak, és vezessék őket tekintélyes biztonsági kísérettel Konstantinápolyba. Gondosan megmentette őket, hogy kéznél legyenek, ha a frankoknak ártani akarna vagy nyomást akarna gyakorolni rájuk.[10]

(9) Hét héten és három napon tartott az ostromunk, sokan közülünk itt nyerték el a mártíromságot, vígan és örvendezve adták vissza áldott lelküket az Istennek, és a legszegényebbek közül sokan éhen haltak Krisztus nevéért. Győzedelmesen viselik az égben az elnyert mártíromság öltözetét,[11] s kórusuk ezt zengi: „Boszszuld meg Uram, vérünket, mert Teéretted ontatott ki, aki áldott és dicséretre méltó vagy mindörökkön örökké. Amen."[12]

Véget ér a II. könyv. Kezdődik a III. könyv.

---

10 A simulékony bizánci diplomáciát nem értékelték a keresztesek. Így pl. azt sem, hogy Sultana emírlányt pompával fogadták Konstantinápolyban, majd visszaengedték férjéhez.

11 Vö. Jel 7,9.

12 Vö. Jel 6,10.

III. KÖNYV

9. fejezet

(A frankok fényes győzelmet aratnak)

(1) Miközben Nicea városa elesett, és a törököket Konstantinápolyba kísérték, a császárt egyre inkább jókedvre derítette, hogy a város a hatalma alá kerül, és meg-
1097. jún. 27. parancsolta, hogy szegényeinknek gazdag adományokat juttassanak. (2) Egy nappal azután, hogy elhagytuk a várost, egy bizonyos hídhoz[1] érkeztünk, ahol két na-
1097. jún. 29. pig maradtunk. A harmadik napon azonban, még mielőtt a nap felkelt volna, felkerekedtek a mieink, mivel pedig éjszaka volt, és nem tudták követni egy csapatban az utat, két részre oszlottak, és így megosztva két napon át vonultak. Az egyik csapatban volt Boemund, Normann Róbert és a vitéz Tankréd, valamint sokan mások, a másikban vonult Szent Egyed grófja, Gottfried herceg, Le Puy püspöke, Nagy Hugó, Róbert flandriai gróf és sokan mások.[2]

1097. júl. 1. (3) A harmadik napon azonban a törökök heves támadást intéztek Boemund és a vele utazók ellen. A törökök legott üvöltésbe és kiabálásba kezdtek, fennhangon kiáltozva, ördögi hangzavart keltve a nyelvükön,

---

1 A Sakarija egy mellékfolyója, a Geuksou. Nicéából a keresztesek a régi bizánci hadi úton haladtak. Az út Dorylaeumnál ágazott el, a főút Ankara felé haladt tovább, míg ők Philomelium felé mentek.

2 Jellemző módon nem említi a normannokkal lévő bizánciakat, akik az utat mutatták, élükön Tatikiosszal.

számomra érthetetlenül.[3] (4) A derék Boemund, látván, hogy a törökök megszámlálhatatlan sokasága a távolból süvölt és démoni hangon kiáltoz, rögvest megparancsolta minden vitézének, hogy lovaikról leszállva gyorsan verjék fel sátraikat. Mielőtt a sátrakat kifeszítették volna, ismét a vitézeihez fordult: „Nagyurak és Krisztus rettenthetetlen lovagjai! Íme, a háború fenyegetően körülvett bennünket. Tehát minden lovag férfihoz illően szálljon szembe az ellenséggel, a gyalogosok pedig ügyesen és gyorsan verjék fel a sátrakat."

(5) Miután pedig mindez megtörtént, a törökök[4] már minden felől körbefogtak bennünket, csatározásokba bocsátkozva, gerelyeket és lándzsákat vetve és nagy távolságból is nagyszerűen nyilazva. Bár nem voltunk képesek szembeszállni velük és az ellenség ekkora nyomását elviselni, egy lélekkel kitartottunk. Asszonyaink azon a napon nagy segítségünkre voltak, harcosainknak hordták az ivóvizet, és kitartóan buzdították a támadásban és védelemben résztvevőket. (6) Ezért a vitéz Boemund üzenetet küldött a többieknek, vagyis Szent Egyed kiváló grófjának, a híres hercegnek, Gottfriednek, Nagy Hugónak és a tiszteletre méltó Le Puy püspökének, hogy legyenek serények és sietve avatkozzanak be a harcba. Így folytatta: „Ha ma akarnak küzdeni férfiak módjára, jöjjenek!" Ezek azonban a követeket tartóztatták és tréfálkoztak velük, mondván: „Ez az egész csak csalfaság." Mivel nem is gondoltuk, hogy a pogányok olyan vitézek, hogy ismét szembe merészelnek szállni velünk és megütköznek embereinkkel.

---

3 Dorylaeumnál. Más történetírók feljegyezték az „Allah akbar", azaz „Hatalmas az isten" csatakiáltást.

4 A késlekedő szultán, Kilidzs Arszlán vezetésével, akit fájón érinthetett niceai kincstárának elvesztése.

Végül elsőként a vakmerő és kemény Gottfried vezér meg Nagy Hugó érkeztek seregeikkel együtt, őket követte Le Puy püspöke seregével és Szent Egyed grófja, számtalan harcosával. (7) A mieink tehát igencsak elcsodálkoztak, honnét támadt a törököknek, araboknak, szaracénoknak és a többieknek, akiket még felsorolni is hosszú lenne, ekkora sokasága; hiszen minden hegyet, dombot, völgyet és minden talpalatnyi sík területet elborított ez az átkozott népség. Sorainkban a következő titkos üzenet járt szájról szájra, az Urat dicsérve, nekünk tanácsot adva, mondván: „Feltétlenül bízzatok egy lélekkel Krisztus hitében és a Szent Kereszt győzelmében, mert a mai napon, ha Isten is úgy akarja, nagy gazdagság birtokába kerültök."

(8) Sietve elrendezték a csatasorokat. Bal szárnyon a vitéz Boemund, Normann Róbert, a bátor Tankréd, a legnemesebb vitéz, Ansai Róbert és a kiváló Richárd foglalt helyet. Le Puy püspöke a másik hegyen volt, így a hitetlen törököket minden irányból körülvettük. Még szintén a bal oldalról támadt Rajmund, a rettenthetetlen vitéz, Szent Egyed grófja. A jobb oldalon pedig a tiszteletre méltó Gottfried herceg, a flandriai gróf, a legkeményebb vitéz, Nagy Hugó és sokan mások, akiknek a nevéről nincsen tudomásom.

(9) Mihelyst azonban megérkeztek a vitézeink, a törökök, arabok, szaracénok, az agulánok és az összes barbár nép a villámgyors futást választották a hegyek hágói és a sík területek felé. A törökök, perzsák, pauliciániusok[5], szaracének, agulánok[6] és a többi pogány száma háromszázhatvanezer volt az arabokén felül, mert az ő számukat senki sem tudhatja, csak az Isten.

---

5 Samosata Pál követői. A heretikusok csoportjai között a Névtelen valószínűleg nem volt jártas.

6 Talán kaukázusi albánok.

Nagyon gyorsan menekültek a sátraik felé, de ott sem volt maradásuk. Ismét a futásban bíztak, és mi a nyomukban maradtunk gyilkolva őket egész nap, és sok zsákmányt szereztünk: aranyat, ezüstöt, lovakat, szamarakat, tevéket, birkákat, ökröket és rengeteg mást, amit még csak felsorolni sem tudok. Ha az Úr nincsen velünk a csatában és nem küldi hozzánk gyorsan a másik seregünket[7], bizony senki sem távozott volna élve, mert a küzdelem tertiától egészen a nonáig elhúzódott. De a mindenható Isten, aki kegyes és könyörületes, nem hagyta, hogy vitézei elpusztuljanak, vagy az ellenség fogságába kerüljenek, és sietve segítséget küldött. (10) Itt mégis két vitézünk életét vesztette, tiszteletre méltó lovagok, Gottfried Monte Scagliosóból[8] és Marchis fia, Vilmos, Tankréd testvére, valamint további lovagok és gyalogosok, kiknek nem tudom a nevét.

(11) Ki volt valaha is olyan okos vagy művelt, hogy megkísérelte volna leírni a törökök merészségét, vitézségét, bátorságát? Ki gondolta volna, hogy félelmet keltenek a frankok között nyilaik fenyegetésével, miként megfélemlítették az arabokat, szaracénokat, örményeket, szíreket és görögöket? De ha Isten is úgy akarja, sohasem érnek fel a mieinkkel. Mindazonáltal azt tartják, hogy a frankok nemzetségéből származnak, és hogy természettől fogva senki sem születik katonának, csak a frankok és ők. Az igazságot fogom mondani, amiben senki sem akadályozhat meg. Bizonyos, hogyha Krisztus hitében és a szent kereszténységben mindig kitartottak volna, és az egy Urat a Szentháromságban hajlandók lettek volna megvallani, ha helyes

---

7 Le Puy püspökének sikeres bekerítő műveletére történő utalás (vö. III, 9,8).

8 Latinul: Godfredus de Monte Scabioso. Azonos lehet Hunfredusszal (I, 4,2).

szándékkal és őszintén hitték volna, hogy Isten Fia a Szűzanyától született, szenvedett, halottaiból feltámadt és tanítványai szeme láttára a mennybe emelkedett, elküldte a Szentlélek tökéletes vigaszát, és uralkodik mennyben és földön, náluk félelmetesebb, bátrabb vagy harcra termettebb nép nem lenne e Földön. Így
1097. azonban Isten kegyelmével mégis legyőzettek a mieink
júl. 1. által. A csata július első napján zajlott le.

Véget ér a III. könyv. Kezdődik a IV. könyv.

IV. KÖNYV

10. fejezet

(A frankok Szulejmánt üldözve elérik Heracleát; Tankréd és Balduin elfoglalja Tarszoszt, és viszály támad közöttük)

(1) Miután pedig a törökök, Isten és a szent kereszténység ellenségei teljes vereséget szenvedtek, négy nap és éjjel menekültek, ki erre, ki arra. Úgy esett, hogy maga Szulejmán, az idősebb Szulejmán fia,[1] elmenekülvén Niceából, szembetalálkozott tízezer arabbal, kik így szólottak hozzá: „Ó, szerencsétlen, minden népnek legszerencsétlenebbje! Miért menekülsz remegő lábakkal?" Szulejmán könnyek között így válaszolt: „Mert a minap, mikor már minden frankot legyőztem, megbéklyózva fogságban véltem őket, és már éppen páronként egymáshoz akartam volna kötözni őket, akkor visszapillantva, olyan megszámlálhatatlan tömegben láttam közeledni a frankokat, hogyha bárki közületek ott lett volna, azt hihette, hogy minden hegyet, dombot, völgyet és síkságot az ő sokaságuk borít. Mi tehát meglátván őket, rögtön a leggyorsabb utat választottuk, oly borzasztóan féltünk, hogy alig tudtunk elmenekülni a karjaik elől, s ezért még mindig a legnagyobb rémületben vagyunk. Ha nekem és szavaimnak hitelt

1 Kilidzs Arszlán, I. (1092–1107). Tulajdonképpen csak apját hívták Szulejmánnak (†1086).

adtok, távozzatok innen, mert elég, ha tudomást szereznek rólatok, s aligha marad egyikőtök is épségben." Az arabok, ezeket hallván, visszafordultak, és szétszéledtek Rum egész területén.

(2) Ekkor érkeztünk oda, üldözve a hitetlen és nap mint nap előlünk menekülő törököket. Ők pedig minden várban vagy városban, ahová megérkeztek, becsapva az illető föld lakóit, azt hazudták, hogy „legyőztük a keresztényeket és föléjük kerekedtünk úgy, hogy soha senki közülük nem merészel ellenünk jönni, csak bocsássatok be minket." Bejutván fosztogatták az egyházakat, otthonokat és minden mást, magukkal vívén a lovakat, szamarakat, öszvéreket, aranyat és ezüstöt, és mindent, amit csak találtak. Még a keresztények fiait is magukkal hurcolták, gyújtogattak és elpusztítottak mindent, ami alkalmas és használható lett volna nekünk, menekülve előlünk és erősen rettegve tőlünk. (3) Mi ugyanis üldöztük őket pusztaságokon, sivatagon és lakatlan területeken át,[2] ahol magunk is alig tudtunk élve átvergődni. Az éhség és szomjúság pedig szünet nélkül gyötört bennünket,[3] szinte semmi ennivalónk sem volt, hacsak nem téptünk ki kalászokat, és kezeink között nem morzsolgattuk őket; ennyi étellel csak a legsanyarúbban éldegéltünk. Lovaink száma ezalatt nagymértékben megfogyatkozott, sokan közülünk a gyalogosok közé kerültek. A lovak hiánya okozta, hogy helyettük ökröket alkalmaztunk, sőt a nagy szükségben szállításra kecskéket, birkákat és kutyákat is használtunk.

---

2 Az anatóliai pusztaságon át.

3 Az út menti bizánci ciszternákat lerombolták a törökök.

(4) Közben nagyon termékeny területre érkeztünk, amely földi táplálékokban és örömökben, minden jóban bővelkedett, és végül Ikonium[4] közelébe jutottunk. Ennek a földnek a lakói figyelmeztettek, sőt rábeszéltek minket, hogy vigyünk magunkkal vízzel teli tömlőket, mivel az úton egynapi járóföldnyire teljes vízhiánnyal kell számolnunk. Mi pedig így is tettünk, amíg el nem értünk egy folyóhoz, ahol két napon át táboroztunk. Felderítőket küldtünk ki magunk előtt, akik elérték Heracleiát,[5] ahol egy tekintélyes számú török csapat várakozott, és cselvetésen fondorkodott, miként lehetne Krisztus vitézeinek ártani és bosszúságot okozni. Ezekre a törökökre a mindenható Isten lovagjai rátaláltak, és bátran lerohanták őket. Így azon a napon legyőzettek ellenségeink, s olyan gyorsan menekültek, mint egy nagy erővel felhúzott idegről kilőtt nyílvessző. A mieink tüstént bevonultak a városba és itt maradtunk négy napon át.

(5) Itt elvált a többiektől Tankréd, Marchis fia, Balduin, a kiváló gróf, Gottfried herceg testvére, és együtt hatoltak be a botrenthroti völgybe.[6] Tankréd is különvált és Tarszosz felé indult, pusztán a maga katonáival. A törökök kivonultak a városból, eléjük mentek, és egybegyűlve csatát kezdeményeztek a keresztények ellen. Megközelítvén így a mieinket és megküzdve velük, ellenségeink a futásban kerestek menedéket, és hanyatthomlok visszatértek a városba. Tankréd, a vitéz férfiú,

---

4 13 éve török kézen, később fővárosuk. A keresztesek elől ekkor kiürítették.

5 Eregli a térképen. Az itteni török sereg élén a hasani emír és a danismendi emír állt.

6 A közvetlenül Ciliciába vezető út előnye rövidsége volt, míg a többség által választott út, amelyet a bizánciak is ajánlhattak, biztonságosabbnak tűnt, és főleg keresztények lakta területeken át vezetett.

Krisztus tiszteletre méltó lovagja megoldott gyeplővel a nyomukban maradt, és tábort veretett a város kapuja előtt. (6) Balduin, a híres gróf a másik irányból érkezett seregével, és kérte, mi több, követelte Tankrédtól, a legkeményebb lovagtól, hogy barátilag méltóztassék megosztani vele a város feletti hatalmat. Tankréd így válaszolt: „Semmiképpen nem részesedhetsz a város feletti uralomból." Mivel a rákövetkező éjjel a megriadt törökök egy emberként megfutamodtak, az éj leple alatt kijöttek a város lakói, hangosan kiáltozva: „Gyertek frankok, gyertek! – mivel a törökök a tőletek való félelemtől hajtva mindnyájan eltávoztak."

(7) Megvirradván, kijöttek a város előkelői, és önként átadták a várost, így szólván a város felett civakodó vezérekhez: „Engedjetek! Vezérek, engedjetek! Azt akarjuk és kérjük tőletek, hogy az uralkodjék és legyen a királyunk, aki tegnap oly bátran harcolt a törökökkel." Balduin, a legendás hírű gróf azonban tovább veszekedett és vitatkozott Tankréddal, javasolván: „Vonuljunk be együtt, fosszuk ki a várost, és aki többet tudott magának megszerezni, azé legyen, és aki meg tudja szerezni a várost, szerezze meg." A nagy bátorságú Tankréd szembeszállva vele, így szólt: „Távol álljon tőlem, hogy keresztényeket fosszak ki! Ennek a városnak polgárai engem választottak uruknak, engem kívánnak maguknak." (8) Végül a bátor Tankréd nem vitázhatott tovább Balduinnal, a nagy ravaszságú gróffal, mivel annak hatalmas serege volt. Akarva, nem akarva odahagyta a várost, és büszkén elvonult seregével. Rövidesen átadtak neki két gazdag várost, Athenát és Manustrát, számos erősséggel együtt.[7]

---

7 Adana, Misszis (Mamisztra). Balduin és Tankréd között a nézeteltérés fegyveres összecsapássá fajult. Végül Balduin, inkább egyéb indokok alapján, elállt tarszoszi uralmától.

11. fejezet

(A nagyobbik seregben)

(1) Rajmund, Szent Egyed grófja, a nagy tapasztalatú Boemund, Gottfried herceg és több más vezér elérte az örmények földjét,[8] a törökök vérét kívánva és szomjazva. Végül elérkeztek egy várhoz, ami olyan erős volt, hogy nem tudtak ártani neki. Volt azonban velük egy ember, név szerint Simeon[9], aki ezen a vidéken született, és magának kérte ezt a földet, hogy azt a török ellenséges kezétől megoltalmazza. A vezérek önként neki is adták, s ő csapatával itt maradt. (2) Mi végül továbbindultunk, és szerencsésen megérkeztünk a kappadókiai Caesareába. Kappadókiából kivonulva pedig egy igen csinos és rendkívül gazdag városhoz érkeztünk, amelyet megérkezésünk előtt három héttel fogtak ostromzár alá a törökök, de bevenni nem tudtak. Megérkezésünk után rögtön hatalmunk alá helyezte magát a város, nagy örömmel. Ezt a várost pedig egy Aupsi Péter nevű vitéz kérte magának vezéreinktől,[10] hogy megvédelmezhesse Isten és a Szent Sír, vezéreink és a császár iránti hűsége bizonyítékaként. Ezt nagy örömmel, ellenszolgáltatás nélkül adták át neki. A következő éjjel hírül hozták Boemundnak, hogy a várost korábban ostromló törökök egyre gyakrabban tűnnek fel. Maga és lovagjai tüstént készen álltak arra, hogy

---

8 1069–85 között független örmény fejedelemség. Lakossága még ekkor is túlnyomórészt keresztény volt.

9 Helyi örmény uraság.

10 Petrus de Alpibus, provanszáli lovag, aki még Guiscard Róbert szolgálatában került bizánci területre, majd a császár szolgálatába állott. Megadományozását Tatikiosz javasolta.

bárhol felvegyék velük a harcot, de a törököket nem sikerült megtalálniuk.

(3) Ezután egy Coxon nevű városhoz érkeztünk, ahol a számunkra szükséges különféle javak a legnagyobb bőségben voltak. A keresztények, vagyis a város lakói rögtön megadták magukat, remekül töltöttünk el itt három napot, és csodálatosan kipihentük magunkat. (4) Miután közölték Rajmunddal, Szent Egyed grófjával, hogy az Antióchia őrzésére rendelt törökök elhagyták a várost, tanácskozván az övéivel arra az elhatározásra jutott, hogy katonái közül kiküld néhányat, hogy éberen ügyeljenek a város biztonságára. Végül kiválasztotta azokat, akiket küldeni szándékozott. Castilloni Péter vicomte-ot, Montpellier-i Vilmost, Roaix-i Pétert, Houtpouli Rajmund Pétert ötszáz lovaggal.[11] Egy Antióchia melletti völgyben eljutottak a pauliciánusok egy váráig, ahol meghallották, hogy a városban törökök vannak, készen annak kitartó védelmezésére. (5) Roaix-i Péter itt különvált a többiektől, és a következő éjjel elhaladt Antióchia előtt, bejutott a Rugiai völgybe, és ott rátalált a törökökre és szaracénokra. Harcba bocsátkozott velük, sokakat megölt közülük, másokat kitartóan üldözött. Látván az örmények, e terület lakói, hogy Péter keményen megfutamította a pogányokat, azonmód megadták magukat. Péter pedig hatalmába kerítette Russza városát és igen sok várat.

(6) Mi pedig, akik Coxonban maradtunk, tovább indultunk, és egy ördögi hegységbe jutottunk, amely olyan magasnak és meredeknek látszott, hogy a he-

---

11 Ekkor Boemund még távol volt, üldözve a danismendi emírt. Petrus de Castellione, Willelmus de Monte Pislerio, Petrus de Roasa, Petrus Raimundus de Pual: kevéssé ismert lovagok.

gyen átvezető ösvényen senki sem merte a másikat megelőzni.[12] Lovak zuhantak a szakadékba, egyik teherhordó állat sodorta magával a másikat. Maguk a lovagok is elkedvetlenedtek, nagy kétségbeesésükben mellüket verték, és azt latolgatták, mitévők legyenek magukkal és fegyvereikkel. Pajzsaikat, kiváló páncélzatukat, sisakkal együtt három vagy öt dénárért áruba bocsátották, avagy annyiért, amennyit kaptak érte. Akik nem tudták elkótyavetyélni, önként eldobták maguktól, és úgy mentek tovább. (7) Kijutván az elátkozott hegységből, Maras városához értünk. A város lakói örvendezve vonultak ki elibénk, rengeteg piaci árut hozva magukkal, s itt nagy bőségben éltünk, várva Boemund uram érkezését. Így lovagjaink elérték azt a völgyet, amelyben Antióchia királyi városa feküdt, ami egész Szíria fővárosa. Ezt Jézus Krisztus Urunk Boldog Péternek, az apostolok fejedelmének adta át, hogy a szent hit tiszteletére vezesse vissza a várost. Jézus, aki él és uralkodik az Atyaistennel, a Szentlélek Istennel egységben mindörökkön örökké. Amen.

Véget ér a IV. könyv. Kezdődik az V. könyv.

---

12 Coxontól az út legnehezebb szakasza következett. Az Anti-Taurusz hegységen való átkelésre az októberi esőkben került sor, az utak a háborús viszonyok miatt is gondozatlanok voltak.

V. KÖNYV

12. fejezet

(A frankok körülzárják Antióchiát. Aregh váránál legyőzik a törököket)

(1) Amikor már közel jutottunk a Vas-hídhoz[1], a szokás szerint előttünk járó felderítőink a törökök tömeges gyülekezésére lettek figyelmesek, akik Antióchia megsegítésére a város felé igyekeztek. Egy szívvel és lélekkel rájuk törtünk és legyőztük a törököket. A szétszórt barbárok menekülésbe kezdtek, és a harc során sokan elestek közülük. Mi tehát, Isten kegyelméből győzelmet aratván, sok zsákmányra tettünk szert, élelemmel és borral megterhelt lovakra, tevékre, öszvérekre és
1097. szamarakra. Végül odaértek a városhoz a mieink, és tá-
okt. 20. bort vertek a folyó partján. Vitéz Boemund odaérvén négyezer vitézével rögvest a városkapu elé telepedett őrködni,[2] nehogy az éj folyamán bárki lopva bemenjen
1097. vagy kijöhessen. Másnap, a hét negyedik feriáján, azaz
okt. 21. október 21-én délben a fősereg is elérte Antióchiát, és szerencsésen körülzártuk a város három kapuját. Azért csak ennyit, mert a másik oldalon nem találtunk alkalmas helyet az ostromhoz, mivel ott egy magas és igen

1 A Vas-híd elnevezés népetimológiai lehet, de használata általánossá vált.

2 Boemund a Szt. Pál-kapu környékét foglalta el.

meredek hegy akadályozott bennünket.[3] (3) A városban lévő ellenségeink, a törökök annyira féltek tőlünk, hogy majd tizenöt napon át nem vették a bátorságot, hogy bárkit közülünk megtámadjanak. Közben Antióchia körül táborozva mindent nagy bőségben találtunk: terméstől rogyadozó szőlőket, gabonával teli magtárakat, gyümölcstől roskadozó almafákat és sok minden mást, ami hasznos a testnek.

(4) A városban lakó örmények és szírek kijőve hozzánk, menekülést színlelve naponta megjelentek nálunk, de feleségeiket a városban hagyták. Nagy furfanggal fürkésztek ki minket, erőinket és jelentettek mindent a városba zárkózott átkozott törököknek. Miután a törököket kioktatták mindarról, amit rólunk tudni lehet, azok lassanként ki-kitörtek a városból és zarándokainkat már mindenfelől szorongatták. Nemcsak egy irányból, hanem bármerre mentünk, a vesztünkre ott rejtőzködtek a tenger és a hegyek felé egyaránt. (5) Nem messze tőlünk emelkedett Aregh nevű váruk,[4] ahol a rettenthetetlen törökök nagy számban gyülekeztek, és gyakran zaklatták a mieinket. Erről a mi vezéreink is tudomást szereztek, és igen fájlalták, így katonákat küldtek ki a hely alapos felderítésére, amerre a törökök meghúzódtak. Miután lovagjaink felfedezték a törökök rejtekhelyét, a nyomukban maradtak, sőt rájuk is támadtak, de később lépésről lépésre hátrálni kényszerültek arra a helyre, ahová Boemundot seregével várták. Ketten közülük azonban így is életüket veszítették. Ezt látva Boemund felkerekedett az övéivel, mint az Krisztus rettenthetetlen bajnokához illik. A barbárok azonban rájuk támadtak, mivel a

3 Silpiosz-hegy.
4 Antióchiától keletre, az Orontész egy hídját ellenőrizte.

mieink kevesen voltak. A frankok szoros csatasorban egyszerre indultak harcba, s ellenségeink közül sokan elestek, másokat fogságba ejtettünk és a városkapu elé vezetve lefejeztünk, hogy még inkább kétségbe ejtsük a városban lévőket. (6) Néhányan kijöttek a városból, felmásztak egy kapura, és onnan lőtték ki nyilaikat úgy, hogy azok Boemund uram táborára hulljanak, és egy asszony, nyílvesszőtől átjárva, holtan esett össze.

13. fejezet

(A frankok megépítik Malregard várát, és éhínségtől szenvednek táboraikban. Több mint húszezer lovag és gyalogos szaracénföldi győzelméről hoznak hírt)

1097. dec. Vezéreink tehát egybegyűltek és tanácsot tartottak, mondván: „Építsünk várat a Boemund tábora fölé magasodó Malregard-hegy csúcsára[5], hogy így békében és biztonságban legyünk a törökök fenyegetésétől." Így fel is építették és megerősítették a várat; mindegyik vezér felváltva tartott őrszolgálatot benne.

(2) Az Úr születésének ünnepe előtt a gabona és minden más élelmiszer fokozatosan megdrágult. A vidékre egyáltalán nem merészkedtünk ki, a keresztények földjén semmiféle táplálékot nem lehetett találni. A szaracénok földjére pedig senki sem mert

5 A Szt. Pál-kapuval szemben. Keresztes névadás, jelentése: „rossz kilátás".

behatolni, hacsak nem erős fedezet mellett. (3) A legvégső pillanatban határozták el vezéreink, hogy gyűlést tartanak arról, hogyan lássanak el ennyi népet. A gyűlésen úgy döntöttek, hogy a sereg egy része induljon utánpótlás szerzésére, és közben a sereg biztonságára is ügyeljen, míg a másik rész maradjon továbbra is helyben a tábor körültekintő őrzésére. Boemund végül így szólt: „Nagyurak és felette vitéz lovagok! Ha úgy akarjátok, tisztességes és jó dolognak tartjátok, magam indulok erre az útra Flandria grófjával együtt."

(4) Miután a legfényesebb módon ültük meg a kará- *1097.*
csonyi ünnepeket, egy hétfői napon, a hét második fé- *dec. 28.*
riáján elindultak, és velük több mint húszezer lovag és gyalogos, akik épségben és sértetlenül el is érték a szaracénok földjét. (5) Rengeteg arab, török, szaracén gyűlt egybe Jeruzsálemből, Damaszkuszból, Aleppóból és más vidékekről, hogy Antióchiának segítséget vigyenek. Ezek, miután értesültek arról, hogy a keresztények átvonulnak földjükön, legott felkészültek a harcra ellenük, és pirkadatkor odajöttek, ahol a mi népünk gyülekezett.[6] (6) A barbárok különváltak és két csatasort alakítottak ki, az egyiket elöl és a másodikat hátrább, arra törekedve, hogy teljesen bekeríthessenek minket. A kiváló flandriai gróf, aki a hit tanításával vértezte fel magát, és nap mint nap hittel viselte a kereszt jelét, Boemunddal együtt szembeszállt velük, s egy lélekkel az ellenségre rontottak. Azok rögtön megfutottak és hanyatt-homlok menekültek. Mégis igen sokan elestek közülük, lovaik közül sokat elragadtunk, egyéb zsákmánnyal együtt. Akik túlélték

6 al-Bara.

a csatát, fejveszetten menekültek, és a pusztítás haragja végzett velük.[7] (7) Mi pedig nagy dicsőségben tértünk vissza, dicsértük és dicsőítettük a három személyben az egy Istent, aki él és uralkodik most és mindörökké. Amen.

Véget ér az V. könyv. Kezdődik a VI. könyv.

---

7 Vö. Róm 9,22.

VI. KÖNYV

14. fejezet

(Az Antióchiában körülzárt törökök kitörnek a frankokra, és sokakat legyilkolnak. Boemund biztatása a megfutamodó frankokhoz)

(1) Azután a törökök, Isten és a szent kereszténység ellenségei, akik Antióchia városát védelmezték, neszét vették, hogy Boemund uram és a flandriai gróf elvonult az ostromlók közül. Kitörtek a városból és vakmerően megtámadtak bennünket, kipuhatolva, hogy az ostromzár mely részeken a leggyengébb. Mivel tudták, hogy a legbátrabb vitézek távol vannak, úgy gondolták, hogy egy keddi napon tudnak velünk leginkább *1097.*
szembeszállni és nekünk kárt okozni. (2) A hitvány *dec. 29.*
barbárok tehát nagy óvatosan előmerészkedtek, majd heves rohamot intéztek ellenünk, lovagjaink és gyalogosaink közül sok gyanútlant megöltek. Le Puy püspöke ezen a keserű napon veszítette el udvarnagyát, aki zászlóját tartotta és lobogtatta. Ha nincs köztünk és az ellenfél között egy folyó, bizony gyakrabban közénk csaptak volna és a legsúlyosabb veszteséget okozhatták volna nekünk.

(3) Kivonult ekkor a vitéz Boemund seregével a sza- *1098.*
racénok földjéről, és Tankréd hegyi tábora felé ment, *jan.*
remélve, hogy talán erre találhat valami mozdíthatót, mivel az egész vidéket pusztasággá változtatták: volt, aki talált valamit, mások üres kézzel tértek vissza.

Ekkor a derék Boemund lehordta őket, mondván: „Ó, szerencsétlen és szánalmas népség! Ó, minden keresztények leghitványabbjai! Miért akartok ilyen gyorsan megfutni? Várjatok csak, várjatok, amíg ismét egybegyűlünk, és ne tévelyegjetek, mint a pásztor nélküli juhok. Ha azonban az ellenségeink rátok találnak, amint bolyongtok, legyilkolnak, hiszen éjjel s nappal szemmel tartanak, hogy mikor üthetnének rajtatok, amint vezérek nélkül szétoszolva magányosan kóboroltok; nap mint nap azon fáradoznak, hogy vesztedeket okozhassák vagy fogságba hurcolhassanak titeket." Miután befejezte mondandóját, visszatért táborába az övéivel, akik inkább üres kézzel, mint megrakodva követték.

(4) Látván az örmények és a szírek, hogy a mieink szinte üres kézzel tértek meg, tanácsot tartottak, majd nagy alapossággal felkutatták és megvásárolták a csak általuk ismert hegyvidéki helyeken a gabonát és élelmiszereket, amit aztán a táborunkba vittek. Ott a legnagyobb éhínség közepette éltünk, így egy szamár terhét nyolc hyperperoiért adták, ami százhúsz dénár solidust ér. Ez közülünk sokaknak az életébe került, mivel nem volt miből megfizetniük az ilyen magas árakat.[1]

1 Annak ellenére, hogy Simeon, a jeruzsálemi orthodox pátriárka Ciprus szigetéről küldött segélyszállítmányokat a táborba. Ez a segítség is jórészt Adhemar ügyességének volt köszönhető.

15. fejezet

(Remete Péter és Vilmos, az Ács menekülése)

(1) Vilmos, az Ács[2] és Péter remete a dolgok szerencsétlen alakulása folytán és a nyomorúság miatt titokban távoztak a táborból. Tankréd üldözőbe vette őket, utolérte, és szégyenszemre visszahozta őket a táborba. Fogadalmat és esküt tettek, hogy önként térnek vissza a táborba, és köszönetüket fejezik ki a vezéreknek. *1098.*
(2) Ezért Vilmos egész éjjel mint egy rakás szerencsét- *jan.*
lenség hevert Boemund uram sátrában. Másnap pirkadatkor szégyenkezve állt Boemund színe elé, aki feléje fordulva így szólott: „Ó, te szerencsétlen, egész Frankhon szégyene, Gallia gyalázata és csapása! Ó, mindenek leghitványabbja, kiket a föld valaha is hátán hordott! Miért menekültél el ilyen gyalázatosan? Talán, mert el akartad árulni Krisztus lovagjait és e tábort, miként már másokat is elárultál Hispániában?" Vilmos mélyen hallgatott, egy hang sem hagyta el száját.[3] (3) A frankok szinte mind egybegyűltek, és alázatosan kérték Boemund urat, ne részesítse súlyosabb büntetésben. Ő erre szigorú tekintettel beleegyezett, mondván: „A kedvetekért szívesen beleegyezem, ha nekem Vilmos teljes szívvel és lélekkel megesküszik, hogy soha nem fog letérni a Jeruzsálembe vezető útról, jóbanrosszban ki fog tartani, s Tankréd is esküvel fogadja, hogy sem a maga, sem az övéi részéről nem tűri el, hogy Vilmost baj érje." Tankréd ezt hallván, szívesen

2 Willelmus Carpentarius, Melun ura. Fizikai erejére utal mellékneve. Állítólag már a hispániai harcok idején dezertált egyszer.

3 Vö. Mt 4,4.

ráállt, Boemund pedig rögtön elengedte Vilmost. Később azonban Vilmost égbekiáltó csalárdsága megindította, nem maradt tovább, hanem alattomban elszökött. (4) Ezt a szegénységet és nyomorúságot bűneink miatt mérte ránk az Isten. Az egész táborban nem akadt talán ezer lovag sem, akinek lova kifogástalan állapotban maradt volna.

16. fejezet

(Tatikiosz csalárdsága és az Antióchiát ostromló sereg megpróbáltatásai)

(1) Eközben az ellenséges Tatikiosznak[4] tudomására jutott, hogy a török sereg ránk támadt. Mint mondta, megijedt, és úgy gondolta, mind elpusztultunk, ahányan csak voltunk, vagy az ellenség fogságába estünk. Kitalálta mindazt a hazugságot, amit csak állhatatos
1098. munkával ki tudott ötölni, mondván: „Nagyurak és
febr. nagyvitézségű férfiak! Lássátok be, hogy felette nyomasztó szükséghelyzetben vagyunk, és sehonnan sem remélhetünk segítséget. Engedjétek meg, hogy visszatérhessek hazámba, Rumba, ahonnan minden késlekedés nélkül hajók sokaságát indítom útnak a tengeren, megrakva búzával, borral, árpával, hússal, liszttel, sajttal és minden egyéb jóval, mire csak szükségtek van. Lovakat küldetek megvételre, és a szárazföldön a császár védelme alatt piacot rendezhettek. Minderre nek-

4 Tatikiosz, a Niceánál és Dorylaeumnál is szerepet kapott bizánci hadvezér megítélése méltatlan.

tek hitemre megesküszöm, és ehhez tartom magam. A táborban itt marad házam, népem és sátram; így még biztosabban higgyetek nekem, hogy a lehető leggyorsabban visszatérek." Ezzel zárta beszédét. Eltávozott tehát ellenségünk, mindenét odahagyva a táborban – hitszegő, és mindig az is fog maradni.

(2) Ily módon szakadt ránk a legnagyobb szükség, mivel a törökök mindenfelől szorongattak úgy, hogy senki sem merészkedett a sátrakon túlra. Egyik oldalról ők szorongattak, a másikról pedig az éhség fenyegetett, támogatásra vagy segélyre semmi kilátásunk sem maradt. Az alacsonyabb rendűek és szegényebbek Ciprusra, Rumba és a hegyekbe menekültek. A tengerhez sem mertünk kimenni a hitvány töröktől való féltünkben, így minden út elzárult előttünk.

17. fejezet

(Boemund az Orontész folyó és az Antióchiai-tó között legyőzi a törököket, és a Vas-hídig üldözi őket)

(1) Amikor tehát Boemund uram meghallotta, hogy a törökök megszámlálhatatlan sokasága[5] készül ellenünk, megfontoltan e szavakkal fordult a többiekhez: „Nagyurak és vitéz lovagok, mitévők legyünk? Ugyanis nem vagyunk annyian, hogy két küzdőtéren vállaljuk a harcot. De tudjátok-e, mit tehetnénk? Osszuk kétfelé csapatainkat: a gyalogosok változatlanul őrizzék

5 Az aleppói emír, Ridván és a hamai emír vezetésével.

a tábort, és tőlük telhetően szálljanak szembe a városban lévőkkel, a lovagok pedig a másik csapatban velünk vonuljanak az ellenség ellen, aki nem messze tőlünk, Aregh várában tartózkodik, a Vas-hídon túl."

1098. febr. 8. (2) Mikor beesteledett, vitéz Boemund a többi vitéz lovaggal kivonult a táborból, s a folyó és a tó közé vonult.[6] Pirkadatkor parancsára felderítők indultak el, hogy megtudják a török csapatok számát, valamint hogy merre vannak, és mire készülnek. Elvonultak, és észrevétlenül megkezdték a felderítést, merre rejtőznek a török csatasorok. Megpillantottak végül megszámlálhatatlan törököt, amint a folyó felől, két csatasorban megosztva vonulnak; a török főerő azonban csak mögöttük haladt. Sebesen visszatértek a felderítők, mondván: „Riadó, riadó, jönnek! Álljatok készen, mert már a közelünkbe értek!" (3) A vitéz Boemund így szólott a többiekhez: „Nagyurak és legyőzhetetlen lovagok! Ki-ki rendezze sorait a harchoz!" Ők azonban ezt válaszolták: „Te bölcs és vitéz vagy, nagy hírű és csodálatos, bátor és győzedelmes, háborúk bírája és küzdelem döntnöke! Vedd kézbe az ügyet, vállalj mindent magadra! Minden legyen úgy, ahogyan te jónak látod, nekünk is jó, ami neked, cselekedj belátásod szerint!"

(4) Ekkor Boemund megparancsolta, hogy minden egyes vezér maga irányítsa csatasorba felállított egységét. Így is tették, és hat csatasort alakítottak ki. Közülük öt együtt indult a törökök lerohanására. Boemund a saját csatasorával kissé lemaradva követte őket. A mieink sikeresen összezárták soraikat, ki-ki közelharcban mért csapást ellenfelére. A csatazaj az egekig hang-

---

6 Az elgondolás helyes volt, így az ellenfél számbeli fölénye csökkenthető volt.

zott, mindnyájan egy időben küzdöttek, a nyílzápor elsötétítette az eget. Ezután avatkozott be az ütközetbe az ellenfél főereje, ami eddig a háttérben húzódott meg. Keményen támadtak a mieinkre, akik lépésről lépésre hátrálni kényszerültek. (5) Ezt látva, a tapasztalt Boemund is felsóhajtott. Így rendelkezett lovászmesterének, Girard fia Róbertnek: „Bátor férfiként menj harcolni, oly gyorsan, amint csak tudsz, emlékezzél vitéz elődeinkre, bátor szüleinkre, légy serény Isten és a Szent Sír megsegítésében, légy tudatában az igazságnak, hogy ez nem földi, hanem égi küzdelem. Légy tehát Krisztus legbátrabb bajnoka! Távozz békében, az Úr legyen veled mindenütt!" Boemund tehát egész testét a kereszt jelével vértezte fel, s úgy küzdött a török csapatok között, mint három vagy négy napja éhező oroszlán, amely kitörve ketrecéből, ordítva és barmok vérét szomjazva, villámgyorsan juhnyájak közé veti magát, erre is, arra is megszagatja a menekülő juhokat. Így cselekedett Boemund is a törökök nyájával. Annyira hevesen támadta őket, hogy tisztelettől övezett zászlójának nyelvei a törökök feje felett lobogtak.

(6) Mikor a többi csatasor meglátta, hogy Boemund zászlója a többiek előtt győztesen száll előre, abbahagyták a hátrálást, és egy lélekkel a törökökre rontottak, akik fel sem ocsúdva a meglepetéstől, megfutottak. A mieink a nyomukba eredtek, és a Vas-hídig aprították őket. A törökök sietősen visszatértek a várukba, minden ott találhatót magukhoz vettek, majd tűzcsóvát dobtak az erősségre, és elmenekültek. Az örmények és szírek, tudomást szerezve a törökök teljes vereségéről, előjöttek, és ellenőrzésük alá vonva a hágókat, sokakat megöltek és fogságba ejtettek közülük. Isten segítségével ellenségeink azon a napon legyőzettek.

(7) A mieinknek szerencsésen sikerült pótolniuk lovaikat és minden mást, amire már igen nagy szükségük volt. Száz elesett török fejét a városkapu elé szállították, ahol a babilóni emírnek[7] a vezéreinkhez küldött követei táboroztak. (8) Azok, akik ez idő alatt a táborban maradtak, egész nap a város három kapuja elé kitörő törökökkel csatároztak. Ez az ütközet a Hamvazó-
1098. szerda előtti kedden, február 9-én zajlott le, Jézus
febr. 9. Krisztus Urunk által támogatva, aki az Atyával és a Szentlélekkel él és uralkodik az idők végezetéig. Amen.

Véget ér a VI. könyv. Kezdődik a VII. könyv.

7 Ti. a kairói emír, a síita fátimidák, akik keresték a frankok szövetségét.

VII. KÖNYV

18. fejezet

(Az Antióchia előtt megvívott nagy harc és a mecset mellett létesített tábor)

(1) A mieink Isten kegyelméből diadalmasan és az aznapi győzelemtől mámorosan tértek vissza. Miután vereséget mértek az ellenségre, azt elsöprő győzelmükkel, folytonos fejvesztett menekülésre kényszerítették; közülük egyesek Hvárezmben, mások a szaracénok földjén kerestek menedéket. (2) Látván vezéreink, hogy a városban lévő ellenségeink mennyit kellemetlenkednek és zaklatnak bennünket éjjel-nappali készenlétükkel és mesterkedéseikkel, s bármikor az ártalmunkra lehetnek, gyűlést hívtak egybe, és így szóltak: *1098.*
„Mielőtt elveszítenénk seregünket, építsünk erősséget *márc. 5.*
a mecset (La Mahomerie) melletti hídnál a városkapu előtt, hátha így meg tudjuk fékezni ellenfeleinket." Ebben mindnyájan egyetértettek, és dicsérték a tervet. Elsőként Szent Egyed grófja szólalt meg: „Legyetek segítségemre a vár megépítésében, akkor azt én megerősítem és védelmezni fogom." Boemund ezt válaszolta: „Ha akarjátok, és a többi vezér is helyesli, veletek megyek Szent Simeon kikötőjéhez[1], hogy az ott lévőket

---

1 Az Orontész folyó torkolatánál, Suadyje.

biztonságban elvezessem, és véghezvigyék tervünket.[2] A többiek pedig, akik itt maradnak, erősítsék meg állásaikat, hogy minden irányból védeni tudják magukat, ha ellenségeink, akik Isten ellenségei, kitörnének a városból. Ilyenkor azon a helyen gyülekezzenek, amit mi kijelölünk nekik." Így is történt.

(3) A gróf és Boemund tehát a Szent Simeon-kikötőhöz indult. Mi pedig, akik együtt maradtunk, erődítés építésébe fogtunk, miközben a törökök máris készülődtek, hogy a városból kitörve megküzdjenek velünk. Így törtek ránk és kényszerítettek menekülésre, közülünk sokakat legyilkolva, ami módfelett elszomorított minket.

1098. márc. 6. (4) A következő napon a törökök felismerték, hogy vezéreink távol vannak a táborból – mivel előző nap a kikötőhöz indultak –, felkészültek arra, hogy mikor a kikötőből visszafelé jönnek, megtámadják őket. Amikor látni vélték a grófot és Boemundot, amint a Szent Simeon-kikötőnél dolgozó csapatot kísérik, zúgni, zajongani és félelmetes hangerővel kiáltozni kezdtek, minden oldalról közrefogták a mieinket, dárdát vetettek, nyilaztak, megsebesítve és kegyetlenül gyilkolva őket. Olyan kemény támadást intéztek ellenük, hogy a mieink a közeli hegységek irányába kerestek menedéket, vagy arra, amerre az út még szabadnak látszott. Akinek sikerült gyorsan elillanni, az megmenekült, akinek nem, azt utolérte a halál. Azon a napon lovagjaink és gyalogosaink közül több mint ezren szenvedtek mártíromságot, akik – hitünk szerint – örvendezve emelkedtek az égbe. Az elnyert mártíromság fehér ruháját felöltve, áldva, dicsőítve és magasztalva három

---

2 Ti. március 4-én egy angol legénységű flotta ért Szent Simeon kikötőjébe. Zarándokokat hozott Itáliából és hadieszközöket, hadifelszerelést Konstantinápolyból a császár küldeményeként.

személyben egy Urunkat Istenünket, akiben szerencsésen győzedelmeskedtek és egybehangzóan mondották: „Miért nem véded és bosszulod meg vérünket, amely ma nevedért kiontatott?"

(5) Boemund nem azon az úton tért vissza, mint amelyen távozott, hanem kevesebb katonával gyorsabban jött vissza hozzánk, akik egybegyűlve várakoztunk.[3] Ekkor feltüzelve a mieink pusztulásának a hírétől, segítségül hívtuk Krisztus nevét, és a Szent Sírhoz vezető útban bizakodva, együttesen felsorakozva harcba indultunk ellenük, s egy szívvel-lélekkel rájuk támadtunk. Ellenségeink és Krisztus ellenségei csak álltak meglepetten és borzasztóan megrémülve, hiszen abban a tudatban voltak, hogy minket is képesek legyőzni és megölni, amint azt a gróf és Boemund embereivel tették, ám a mindenható Isten ezt nem engedte meg nekik. Az igaz Isten lovagjai, mindenfelől a kereszt jelével felvértezve keményen lerohanták őket és bátran támdtak, mire ők sebes futásnak eredtek a városkapujukhoz vezető keskeny híd közepe felé. (6) Akinek nem sikerült átjutnia a hídon, az emberek és lovak sokasága miatt, itt találta meg örök nyugvóhelyét, és visszaadta szerencsétlen lelkét az ördögnek és a sátán szolgálóinak. Mi pedig föléjük kerekedtünk, beszorítva vagy betaszítva őket a folyóba. A gyors folyó habjai csak úgy vöröslöttek a törökök vérétől. És ha esetleg valaki közülük megpróbált volna felkapaszkodni a híd pilléreire, vagy úszva partot érni, a folyó partján felsorakozó katonáink sebesítették meg. (7) A mieink és a törökök zúgásától és kiáltozásától visszhangzott az ég. A dárdák és nyilak zápora eltakarta az eget és a napot.

3 A megfogalmazás ismét megmutatja, hogy a Névtelen a táborban maradt, és nem tartott Boemunddal.

A város keresztény asszonyai a városfalakról nyíló ablakokhoz jöttek, hogy megtekintsék a törökök szerencsétlen végzetét, és azt titkon megtapsolták, miként az szokásuk. Az örmények és a szírek a törökök parancsára lőttek ránk nyilakat, akár akarták, akár nem.

(8) Ebben az ütközetben a török csapatok tizenkét emírje lelte testi-lelki vesztét a várost legjobban védő vitézek csapatából ezerötszáz bátor és vitéz harcossal együtt. Az életben maradottaknak többé nem volt bátorsága a szüntelen kiáltozáshoz és hangoskodáshoz, miként korábban tették. Minket és az ellenfelet egyedül az éjszaka győzött le, széjjelválasztva a küzdőket a harcban, dárda- és lándzsavetésben, nyilazásban. Így kényszerítette térdre Isten és a Szent Sír hatalma ellenfeleinket, sem hangjuk, sem tetterejük nem volt már a régi. (9) Azon a napon lovaikból és sok egyéb dolgaikból jelentős mértékben pótolni tudtuk hiányainkat és fedezni szükségleteinket.

1098. márc. 7. (10) A következő napon korán, pirkadatkor más törökök vonultak ki a városból, hogy a folyóparton összegyűjtsék valamennyi török oszladozó holttestét, a folyómederben megbúvók kivételével. A mecset közelében temették el őket, túl a városkapu előtti hídon, és egyúttal köpenyegeket, bizánci aranyakat, íjakat, nyilakat helyeztek melléjük, sok más egyébbel együtt, amiknek nem tudom a nevét. A mieink pedig meghallván, hogy a törökök eltemették halottaikat, erőt gyűjtöttek, és az ördög csarnokához vonultak nagy sietve, ott parancsot adtak, hogy az eltemetetteket ássák ki sírjaikból, törjék össze a sírköveket és vigyék a tetemeket a temetőn kívülre. Egyetlen gödörbe dobálták be az összes holttestet, és levágott fejeiket sátrainkhoz hozták, hogy pontosan meg lehessen számolni őket, eltekintve azoktól a fejektől, melyeket négy lóra felpakolva a babiloni emír követeihez, a tengerpartra küldtek. Ezt

végignézve a törökök rettentően bánkódtak, oly szomorúak lettek, hogy majd belepusztultak, mivel fájdalmukban nap mint nap nem csináltak mást, csak siránkoztak és jajveszékeltek.

(11) A harmadik napon közös erővel és nagy lelkesedéssel fogtunk hozzá a fent említett vár építéséhez azokból a kövekből, amelyeket a törökök sírjairól hurcoltunk el. Így befejezvén az erősséget, ellenfeleink minden irányból való szorongatásába kezdtünk, kiknek büszkesége időközben semmivé foszlott. Mi pedig bármilyen irányból biztonságban közelíthettük meg a kaput és a hegyeket, dicsérve és dicsőítve a mi Urunkat Istenünket, akit tisztelet és dicsőség illet az idők végezetéig. Amen. *1098. márc. 8.*

Véget ér a VII. könyv. Kezdődik a VIII. könyv.

VIII. KÖNYV

19. fejezet

(Tankréd megszáll egy nyugatra fekvő erősséget, hogy megakadályozza az ostromlottak kijutását és társaiknak a városba való bejutását)

(1) A törökök által használt utakat már-már mindenfelé elálltuk és elvágtuk, kivéve a folyópart egy részét, ahol egy vár és egy monostor is állt.[1] Amennyiben ezt a várat sikerült volna tökéletesen megerősítenünk, akkor bizony már egyetlen pogány sem merészkedett volna a városkapun túlra. Végül a mieink gyűlést tartottak, és egyhangúlag így határoztak: „Válasszunk magunk közül valakit, aki bátran megvédelmezi azt a várat, így ellenfeleinket távol tartja a hegyvidéktől és a síkságtól, megakadályozza a város irányában a ki- és bejutást." A legtöbben azonban elzárkóztak attól, hogy ott táborozzanak le, hacsak nem lesznek nagy számban együtt. Ezért a többieket megelőzve Tankréd jelentkezett elsőként, így szólván: „Ha tudnám, mekkora lesz a jutalmam, pusztán a saját embereimmel készségesen vállalnám a vár megerősítését és vitézül elzárnám az utat, amelyen ellenfeleink oly gyakran indulnak kegyetlenkedni." Az egybegyűltek tüstént ígértek neki négyszáz márka ezüstöt.

1 A Szent György-monostor, délnyugatra a várostól, a Szent György-kapu feletti hegyoldalban.

(2) Tankréd nem tétlenkedett, s miként vállalta, elindult legderekabb lovagjaival és csatlósaival, és rögvest teljesen elvágta az utat és az ösvényt a törökök elől. Tankrédtől való félelmükben a rettegő törökök közül senki sem merészkedett a városkapun túlra, sem takarmányért, sem fáért, sem bármi másért, amire szükségük lett volna, Tankréd pedig ott maradt övéivel, és kitartóan sanyargatni kezdte a várost. (3) Ugyanazon a napon érkezett meg a hegyek felől épségben az örmények és szírek egy komoly létszámú csapata, élelmet szállítva a törököknek a város megsegítésére.[2] Tankréd megtámadta őket, elfogta a pogányokat, és zsákmányul ejtette mindazt, amit magukkal hoztak: búzát, bort, árpát és más effélét. Olyan serényen és szerencsésen vitézkedett Tankréd, hogy egészen Antióchia elestéig az összes arra vezető utat elállta és elvágta a törökök elől.

(4) Képtelen vagyok mindazt elmondani, amit a város megvételéig véghezvittünk, mivel ezen a földön senkit sem találok – legyen az akár klerikus, akár laikus – aki a történteket minden részletében le tudná írni vagy el tudná mesélni. Valamit azért mégis elmondok.

---

2 Kiderült, hogy a városbeliek is fogytán voltak az élelmiszernek.

20. fejezet

(Fírúz, egy antióchiai emír barátságba kerül Boemunddal. A frankok elfoglalják Antióchiát)

(1) Egy bizonyos török származású emír, név szerint Fírúz[3] a legnagyobb barátságba keveredett Bohemunddal. Bohemund gyakran felkerestette, követeket váltottak, s így tudomására hozta, hogy amennyiben Fírúz barátként beengedné őt a városba, megígéri, hogy szívesen befogadja a keresztények közé, gazdaggá teszi és nagy tisztelettel bánik vele. Az pedig egyetértett a feltételekkel, mondván: „Azt a három tornyot, amelyet én védelmezek szívesen felajánlom Boemundnak, és
1098. azokba beengedem, amikor csak akarja." (2) Boemund
máj. tehát tudta, miként juthat be a városba, és ennek örvendezett, mégis higgadt és szenvtelen tekintettel lépett a többi vezér elé, szavaival félrevezetve őket, mondván: „Férfiak, legvitézebb lovagok, vegyétek figyelembe, hogy mindnyájan, előkelőbbek és alacsonyabb származásúak, a legnagyobb szegénységben és nyomorúságban vagyunk, és nem sejtjük, hogyan fog ránk mosolyogni a szerencse. Ha tehát helyesnek és igazságosnak találjátok, válasszunk ki egyet közülünk a többiek élére, s ha az bármi módon, akár még ravaszsággal is maga vagy mások segítségével meg tudja szerezni, vagy pártunkra tudja állítani a várost, adományként engedjük át neki." A jelenlevők ezt határozottan visszautasították, és a következő szavakkal tagadták meg: „Senkinek se adjuk birtokába ezt a várost, hanem

3 Mások szerint örmény keresztény renegát volt, ami megmagyarázná ingatag viselkedését, esetleges személyes sérelmein túl.

mindnyájan egyenlően fogjuk azt birtokolni, s miként egyenlően fáradoztunk érte, úgy a jutalom is egyenlő lesz." Miután Boemund végighallgatta e szavakat, arcára fagyott a mosoly, és rögtön sarkon fordult.

(3) Nem sokkal később ellenséges seregről adtak hírt követeink, ami törökökből, pauliciánusokból, agulánokból és azimitekből[4] verődött össze, valamint sok más pogány népből, akiket megnevezni sem tudok. Erre vezéreink, ahányan csak voltak, mind rögtön egybesereglettek, s tanácsot tartottak, mondván: „Ha Boemund maga, vagy mások segítségével be tudja venni a várost, önként és szívesen átengedjük neki. Azzal a feltétellel azonban, hogyha a császár a segítségünkre siet, és a megállapodást pontosan úgy teljesíti, miként megígérte és esküt tett rá, jog szerint neki juttatjuk, ám ha nem, kerüljön a város Boemund hatalma alá."

(4) Boemund ekkor barátja tapintatos kérleléséhez fogott, naponta küldve a leghízelgőbb, legmesszebbmenő és csábító ajánlatokat, ilyesféleképpen: „Íme, eljött az alkalmas pillanat, amikor véghezvihetjük mindazt a jót, amit csak szeretnénk, nosza segítsen rajtam az én barátom, Fírúz." Emez nagyon megörült az üzeneteknek, és biztosította Boemundot, hogy mindenben úgy fogja támogatni, ahogy az tőle várható. A következő napon pedig, miközben leszállt az éj, titkon át- *1098.*
küldte fiát túszként Boemundnak, hogy az még bizto- *jún. 2.*
sabb legyen a városba való bejutását illetően. De üzent is neki, mégpedig a következőket: „Másnapra mozgósítsa az egész frank hadinépet és tegye közhírré, hogy a szaracénok földjére indul prédálni, ám ez csak látszat legyen. Utána gyorsan térjen vissza a várostól jobbra

---

4 Valószínűleg az örmények. Az agulán a biblikus „agareni" szó romlása, és arabot, mohamedánt jelent.

fekvő hegység felől. Én pedig – folytatta – feszült figyelemmel kísérem a csapatot, és bebocsátom azokba a tornyokba, amelyek az én őrizetem és hatalmam alá tartoznak."

(5) Ezután Boemund gyorsan magához hívatta egyik csatlósát, gúnynevén a „Gonosz koronát", és megparancsolta neki, hogy hírnökként riassza a frankok tekintélyes számú hadinépét, hogy gondosan készüljenek fel az induláshoz a szaracénok földjére. Így is történt. Boemund tervét megosztotta Gottfried herceggel, a flandriai gróffal, Szent Egyed grófjával és Le Puy püspökével, így szólván: „Isten pártfogó kegyelméből ezen az éjjelen elárultatik nekünk Antióchia."

(6) Végül mindent elrendeztek: a lovagok a sík terepre, a gyalogosok a hegyes részekre vonultak. Egészen hajnalhasadtáig lovagoltak és meneteltek, mígnem a tornyokhoz nem értek, amelyeket Fírúz virrasztva őrzött. Ekkor Boemund lováról leszállva, mindnyájukhoz parancsot intézett, így szólván: „Induljatok bizakodó lélekkel és szerencsét hozó egyetértésben, másszatok fel a létrán Antióchiába, amit tüstént birtokba veszünk, ha Isten is úgy akarja." Ezek közben odaértek a létrához, amit már felállítottak és erősen odakötöttek a város falához. Közülünk majdnem hatvanan másztak fel rajta, majd szétoszlottak a Fírúz által őrzött tornyokban. Fírúz meglátva, hogy közülünk csak ilyen kevesen másztak fel, remegni kezdett, attól félve, hogy ő maga és a mieink a törökök kezére kerülhetnek, s így szólott: „Μικροὺς φράγκους ἔχομεν!" azaz „Kevés frank van itt!", majd „Hol van a rettenthetetlen Boemund? Hol van ez a legyőzhetetlen vitéz?" Közben egy longobárd csatlós visszamászott és lélekszakadva Boemundhoz szaladt, kérdezve tőle: „Miért állsz itt, vitéz férfiú? Miért nem jöttél velünk? Íme, már három torony a birtokunkban van!" Erre Boemund is megin-

dult a többiekkel, és mindnyájan jókedvűen eljutottak a létráig.

(7) Ezt látván, a többiek vidám kiáltozásba kezdtek a toronyból: „Deus le volt!" („Isten akarja!") Mi is ugyanezt kiáltoztuk vissza. Ekkor sebtiben hihetetlen elszántsággal kezdtek felmászni, fel is jutottak, és sietve szétfutottak a többi torony irányába. Akiket ott találtak, azokon végrehajtották halálos ítéletüket, még Fírúz testvérét is megölték. (8) Közben azonban váratlanul eltörött a létra, amelyen még másztak fel a mieink, s nagy félelem és szomorúság telepedett ránk. Volt azonban tőlünk balra egy zárt kapu. Többen nem vették észre, hiszen éjszaka volt, mégis tapogatva és keresgélve rátaláltunk, mindnyájan odaszaladtunk, betörtük és behatoltunk a városba.[5]

Ekkorra a város rémségesen visszhangzott a megszámlálhatatlan kiáltozástól. Boemund még erre sem vesztegette az idejét, hanem tüstént megparancsolta, hogy dicsőséges zászlaját tűzzék ki a fellegvárral szembeni hegyre. A városban pedig erre mindenki reszketni kezdett. (9) Pirkadatkor még a táborban is figyelmesek lettek a városból hallatszó hangzavarra, gyorsan kivonultak, és meglátták Boemund zászlaját fenn a hegyen. Mindnyájan gyors futásnak indultak, és a kapukon át behatoltak a városba, gyilkolták a törököket és szaracénokat, akik csak a kezük közé kerültek, kivéve azokat, akik a fellegvárba húzódtak vissza. A törökök közül többen kijutottak a kapukon, és ép bőrrel menekültek el. (10) Ezeknek a vezére, Jági Sziján[6] annyira fél a fran-

---

5 A megfogalmazás szerint a Névtelen is itt tört be a városba.

6 Caccianus dominus, a Tutus által kinevezett antióchiai kormányzó. 1095 után ingadozott a meghalt Tutus fiai között, így egyik sem kedvelte túlságosan.

kok hadinépétől, hogy többekkel együtt a fejvesztett menekülést választotta. Menekülés közben Tankréd földjéig jutott, nem messze a várostól. Lovaik azonban fáradtak voltak, azért bevették magukat egy faluba, és elrejtőzködtek egy házban. A hegyi falu lakói, szírek és örmények, felismerték a vezért, elfogták, lefejezték, fejével pedig Boemund színe elé járultak, hogy ily módon érdemeljék ki szabadságuk biztosítását. Övét és kardhüvelyét hatvan bizánci arany értékűre becsülték.

1098. jún. 3. (11) Mindez június elejének harmadik napján, csütörtökön történt. A város utcáit mindenütt halottak tetemei borították úgy, hogy a bűz elviselhetetlenné vált, s a városban még egy ösvénnyi utat sem lehetett találni anélkül, hogy ne az elesettek holttestjein gázoltunk volna keresztül.

Véget ér a VIII. könyv. Kezdődik a IX. könyv.

IX. KÖNYV

21. fejezet

(A frankok körülzárják Kerbogát, akinek Samsz ad Daula átadja Antióchia fellegvárát. Kerboga megírja urának, a perzsa szultánnak, hogy mindaddig Antióchiában marad, míg a fellegvár el nem esik)

(1) Kerbogához[1], a perzsa szultán seregének főparancs- *1098.*
nokához, amikor az még Hvárezmben időzött, Jági Sziján, az antióchiai emír azonnal követséget menesztett, kérvén, hogy alkalmas időben siessen a segítségére, mivel a frankok felettébb bátor hadinépe körülzárta és szoros ostromgyűrűbe fogta Antióchiát. Ha azonban – tette hozzá – Kerboga a segítségére sietne, ő átadná neki Antióchia városát, vagy a legnagyobb gazdagságban részesítené. Miután Kerboga hosszú idő alatt a törökök hatalmas seregét gyűjtötte maga köré, és megszerezte a pogányok apostoli pápája, a kalifa[2]

---

1 Curbara, Kerboga, Moszul emírje, a bagdadi és perzsa szultánok seregeivel és észak-mezopotámiai hercegek segédcsapataival vonult Antióchia megsegítésére. A keresztesek antióchiai sikere legalább annyira Kerboga taktikai hibájának köszönhető, mint Boemund sikeres hadvezetésének, Kerboga ugyanis három hetet pazarolt el Edessza ostromára, messze túlbecsülve Balduin erejét. Végül is félbehagyta az ostromot, és úgy vonult Antióchia ellen. Megjegyzendő, a bizánci császár sem tudott volna segítséget nyújtani, mivel Kis-Ázsiában hadakozott.

2 A bagdadi Abbászida kalifa.

engedélyét, rövidesen elindult az Antióchia felé vezető hosszú úton a keresztények gyilkolására. A jeruzsálemi emír[3] saját seregével érkezett a segítségére, a damaszkuszi király[4] pedig seregnyi emberével csatlakozott hozzá. De Kerboga maga is a pogányok megszámlálhatatlan tömegét gyűjtötte egybe, törököket, arabokat, szaracénokat, pauliciánusokat, azamitákat, kurdokat, perzsákat, agulánokat és számos egyéb népet.[5] Az agulánok háromezren voltak, és sem lándzsától, sem nyíltól, se bármilyen más fegyvertől nem rettentek vissza, mivel testüket és lovaikat tetőtől talpig vaspáncél borította, maguk ugyanakkor a harcba kardjukon kívül semmi mást nem szerettek vinni. Ezek mindnyájan az ostromlott Antióchiához közeledtek, hogy szétverjék a frankok gyülekezetét.

(2) És amint megközelítették a várost, elébük ment Samsz ad Daula, az antióchiai emír, Jági Sziján fia. Egyenest Kerbogához szaladt, és könnyek között kérlelte e szavakkal: „Legyőzhetetlen vezér, könyörögve kérlek, légy segítségemre, mivel a frankok minden irányból körülzártak minket Antióchia fellegvárában, a várost már a hatalmuk alatt tartják, és arra törekednek, hogy kiűzzenek minket a rumi, vagyis szíriai területről, sőt még Hvárezmből is. Mindent véghezvittek, amit csak akartak, atyámat megölték, és nincs más kívánságuk, minthogy velem, veled és egész népünkkel végezzenek. Ezért már régóta a segítségedre várok, hogy kimentsél ebből a veszélyből." (3) Mire Kerboga így válaszolt: „Ha őszintén azt akarod, hogy hasznod-

---

3 Szukmán ibn Ortok.

4 Dukák, Tutus fia.

5 A Kerbogára vonatkozó részek azért jelentősek, mivel megmutatják, milyen elképzelések éltek a keresztes táborban az ellenfélről.

ra legyek és hitem szerint kimentselek ebből a veszélyből, add kezemre a fellegvárat, és akkor meglátod, miként leszek javadra: embereimmel fogom azt őriztetni." Samsz ad Daula így válaszolt: „Ha meg tudsz ölni minden frankot, és fejeiket elküldöd nekem, akkor neked adom a fellegvárat, vazallusi esküt teszek neked, és a te szolgálatodban őrzöm azt tovább." Erre Kerboga ezt mondta: „Nem lesz ez így jó, most rögtön add kezemre a várat." Végül Samsz ad Daula akarva, nem akarva átadta neki a várat.

(4) A harmadik napon azután, hogy bevonultunk a *1098.*
városba, előörseik már a város előtt száguldoztak, se- *jún. 5.*
regük pedig a Vas-hídnál vert tábort. Megostromoltak egy tornyot és mindenkit megöltek, akit ott találtak, nem volt túlélő, kivéve az őrség vezetőjét, akire azonban csak a nagy ütközet után találtunk rá, vasbilincsbe verve.

(5) A következő napon megindult a pogányok sere- *1098.*
ge, megközelítette a várost, letáborozott a két folyó kö- *jún. 6.*
zött[6] és két teljes napon át ott maradt. Miután Kerboga megszerezte magának a fellegvárat, magához rendelte egyik emírjét,[7] akit igazságos, barátságos és békés embernek ismert, és így szólt hozzá: „Azt akarom, hogy juss be a várba, és őrizd meg hűségemen, mivel régóta tudom, hogy a leghívebb embereim közé tartozol. Ezért kérlek, hogy a legnagyobb gonddal őrizd a várat, hiszen ha cselekedni kell, a legvitézebb vagy, nálad igazabbat és bátrabbat nem is tudnék találni." Az emír a következőket válaszolta: „Erre a feladatra soha nem mernék vállalkozni. De még mielőtt minden eszközö-

---

6 Az Orontész és a Quara-su köze.

7 A fellegvárat Kerbuga nevében Ahmad ibn Marván vette át.

det latba vetnéd, hogy meggyőzz, beleegyezem, azzal a feltétellel azonban, hogy ha a frankok a végső küzdelemben megfutamítanak és legyőznek titeket, akkor azonmód átadom az ellenségnek a várat." Kerboga válasza így hangzott: „Annyira becsületesnek és vitéznek ismerlek, hogy beleegyezem, tégy úgy mindent, ahogy jónak látod."

(6) Kerboga ezután visszatért a seregéhez, és a törökök – mintegy gúnyt űzve a frankok seregéből – nem sokkal később egy igen hitvány, rozsda marta kardot hoztak a színe elé, egy lepusztult fa íjat és egy teljesen használhatatlan lándzsát, melyeket a minap szegény zarándokoktól zsákmányoltak. Majd így szóltak: „Íme azok a fegyverek, miket e frankok magukkal hoztak, hogy ellenünk harcoljanak!" Ekkor Kerboga nevetni kezdett, és széles mozdulattal a társaságában lévők felé fordult: „Ezek azok a vitézekhez illő fényes fegyverek, amelyeket a keresztények magukkal hoztak ellenünk Ázsiába! Ezekben bíznak és ezekről gondolják, hogy kiűzhetnek bennünket Hvárezm határain túlra, és hírmondónkat is elpusztíthatják az Amazonok folyóján túl! Ezek-e azok a frankok, akik minden ősünket kiűzték Rumból és Antióchia királyi városából, egész Szíria messze földön ismert fővárosából?"[8] (7) Majd magához hívatta írnokát, és beszélni kezdett: „Gyorsan írjál meg néhány levelet, hogy olvashassák őket Hvárezmben. »A kalifának, a mi apostoli pápánknak, királyunknak, szultán urunknak, a legbátrabb vitéznek és Hvárezm minden bátor lovagjának üdv és mély hódolat. Vigadjatok és édes egyetértésben örüljetek; gyomrotokat töltsétek meg, vigyétek hírül egész vidékete-

8 Utalás II. Niképhorosz Phókasz és I. Tzimiszkész János bizánci császárok 10. századi hadjárataira.

ken, és biztassatok mindenkit, hogy adja át magát a mulatozásnak és kéjelgésnek, örvendezzenek, hogy sok fiút nemzhetnek, akik majd bátran fognak küzdeni a keresztények ellen. És egyúttal fogadják el kegyesen ezt a három fegyvert, amelyet a minap zsákmányoltunk a frankok seregétől. Jól jegyezzétek meg, hogy a frank nép milyen fegyverekkel vonult ellenünk, milyen nagyszerűek és tökéletesek: arra valók, hogy versenyre kelhessenek a mi fegyvereinkkel, amelyek anyaga a háromszor vagy négyszer is finomított legnemesebb ezüst vagy arany. (8) Mindnyájan tudják meg azt is, hogy Antióchiában körülzárva tartom az összes frankot, a fellegvár teljhatalmú ura én vagyok, ők pedig alattam vannak a városban. Mindnyájan a kezemben vannak már, vagy halálos ítéletüket szenvedik el, vagy szörnyű szolgaságra Hvárezmbe vezettetem őket, amiért fegyvereikkel minket azzal fenyegetnek, hogy kiűznek és kikergetnek földjeinkről, kivetnek Felső-Indián túlra, miként elődeinkkel tették Rumból vagy Szíriából. (9) Ezenfelül megesküszöm nektek Mohamedre és az összes istenek neveire, hogy nem térek vissza hozzátok mindaddig, amíg Antióchia királyi városát, egész Szíriát, Rumot, Bulgáriát, egész Apuliáig meg nem hódítom erős jobbommal az istenek, a ti és minden törökök nemzetségéből származónak tiszteletére.«" Itt szabott határt szavainak.

22. fejezet

(Kerboga anyja megkísérli fiát visszatartani a frankok megtámadásától. Kerboga azonban nem fogadja meg az anyai tanácsot)

1098. (1) Kerboga anyja, aki Aleppóban élt, hamarosan eljött fiához, és sírva így szólította meg: „Fiam, igazak-e azok a hírek, amiket hallok?" Mire Kerboga megkérdezte: „Milyen hírek?" Anyja így válaszolt: „Hallottam, hogy csatába akarsz bocsátkozni a frankok népével." Kerboga elismerte: „Amit tudsz, valóban igaz." Mire az anyja: „Fiam, az összes istenek nevére s tenmagad kiválóságára kérlek, ne bocsátkozzál ütközetbe a frankokkal, hiszen úgyis legyőzhetetlen vagy; gyávaságodról vagy akár sereged hitványságról soha sem hallottam, és soha senki nem szerzett tudomást arról, hogy a harcmezőről győztes elől menekültél volna. (2) Vitézséged mindenfelé köztudomású, neved hallatára minden vitéz lovag összerezzen. Épp elég jól tudjuk, hogy harcias vagy és bátor, az ütközetben ravasz, veled szemben egyetlen keresztény vagy pogány nép sem dicsekedhet harci erénnyel, sőt már pusztán neved hallatára tüstént megfutamodnak, a tomboló oroszlán elől menekülő juhok módjára. Ezért könyörgök hozzád, kedves fiam, hogy hallgasd meg tanácsaimat, és lelkedből mindörökre száműzd a gondolatot, terveid között hírmondója se maradjon annak, hogy háborút akarsz kezdeményezni a keresztények népével."

(3) Ekkor Kerboga, végighallgatva az anyai intelmeket, nyers szavakkal válaszolt: „Mi ez, anyám, miféle badarságokat hordasz itt össze? Azt hiszem, elment az eszed, vagy démonok szálltak meg. Hiszen több emír

áll a szolgálatomra, mint ahány magas és alacsony rangú keresztény együttesen létezik."

(4) Anyja ezt sem hagyta szó nélkül: „Ó, legdrágább gyermekem, a keresztények nem is képesek veletek háborúzni, tudom, hogy csatában elégtelen az erejük, az Istenük azonban nap mint nap megküzd értük, éjjelnappal oltalmával védelmezi őket és úgy virraszt felettük, miként pásztor a nyája felett, és nem engedi, hogy bármely nép kárt tegyen bennük vagy bántalmazza őket. És bárki is akar szembeszállni velük, ugyanazon Istenük lesújt arra, miként Dávid próféta által szólott: „Szórd szét a népeket, akik a háborúban gyönyörködnek"[9] és ismét: „Ontsd ki haragodat a pogányokra, akik nem ismernek téged, és az országokra, amelyek nem hívják segítségül a te nevedet."[10] Még mielőtt a keresztények csatába kezdenének, mindenható, győzedelmes Istenük és szentjeik már le is győzték valamennyi ellenségüket. Mennyivel inkább így fog veletek is bánni, akik az ellenségei vagytok, és felkészültetek, hogy minden erőtökkel szembeszálltok velük? (5) Tudd meg azonban erről az igazságot, kedvesem: Mivel ezeket a keresztényeket Krisztus fiainak hívják, a próféták szavai szerint az „örökbefogadás és az ígéret fiai"[11], az Apostol szerint „Krisztus örökösei"[12], akiket Krisztus már meg is ajándékozott az ígért örökséggel, imígyen szólván prófétái által: „Napkelettől napnyugatig lesznek a határaitok, és nem állhat meg senki előttetek."[13] Ki mondhatna ellen ezeknek a sza-

---

9 Zsolt 67,31.
10 Zsolt 78,6.
11 Vö. Róm 9,4. 8; Gal 3,17.
12 Vö. Róm 8,17.
13 Vö. MTörv 11,24–25; Józs 1,4–5.

vaknak avagy ki szállhatna szembe velük? (6) Bizonyos, hogy amennyiben hadat indítasz ellenük, nagy veszteség és szégyen vár reád, elveszíted sok hű katonádat, minden meglévő zsákmányodat, és szörnyű félelemtől űzve buksz el. Te magad azonban nem fogsz meghalni ebben a háborúban, hanem csak annak évében,[14] mivel ez az Isten haragra lobbanva az őt megsértőt nem ítéli meg azonnal, hanem akkor mér rá nyilvános büntetést, amikor csak akarja. Ezért félek tőle, hogy szigorú ítélettel fog lesújtani reád. Nem halsz meg tüstént, mondom, de el fogod veszíteni mindazt, amit e világon birtokolsz."

(7) Kerboga végül is a szíve mélyéig elszomorodott az elhangzott anyai intelmeken, majd így válaszolt: „Drága anyánk, kérlek, áruld el, ki mondta néked ezeket a dolgokat a keresztény népről, mármint hogy Isten csak őket szereti, honnan van neki akkora hatalma a harc végső kimenetele felett, s hogy azok a keresztények le fognak győzni minket az antióchiai ütközetben, zsákmányunkat megszerzik, minket pedig nagy győzelmükben üldözni fognak, s hogy abban az évben hirtelen halállal halok el?"

(8) Akkor bánatában így válaszolt neki anyja: „Kedves fiam, már több mint száz éve is van annak, hogy felfedezték a mi írásunkban és a hitetlenek könyveiben[15], hogy a keresztény nép fölibénk fog kerekedni, mindenfelé legyőz minket, uralkodni fog a pogányokon és a mi népünket is hatalma alá veti. Azt azonban nem tudom, hogy ezek a közvetlen jelenre vagy csak az eljövendő eseményekre vonatkoznak. Én, szeren-

14 Kerboga 1101. okt. 26.–1102. okt. 14. között halt meg. A Névtelen információjának alapja bizonytalan.

15 Hitetlen, azaz nem mohamedán.

csétlen, mindazonáltal követtelek téged Aleppóból, a legpompásabb városból, ahol vizsgálódva és gondosan fürkészve figyeltem meg az ég csillagait és körültekintően tanulmányoztam a bolygók állását, az állatöv tizenkét jelét és számtalan egyéb jósjelet. Mindegyikben azt találtam, hogy a keresztény hadinép mindenütt le fog győzni bennünket, ezért nagyon féltelek, rendkívül szomorú vagyok, hogy tőled megfosztva kell tovább élnem."

(9) Mire Kerboga: „Drága anyám, magyarázd el nekem mindazt, amit puszta ésszel nem tudok megérteni!" Anyja erre így válaszolt: „Kedvesem, szívesen megteszem, amire kérsz, ha tudnám, mi az, ami hihetetlen számodra." Kerboga erre így szólt: „Boemund és Tankréd nem istenei-é a frankoknak, nem fogják-é megmenteni őket az ellenségeiktől, nem fogyasztanak-e el egy ültő helyükben kétezer tehenet és négyezer disznót?" Mire így válaszolt az anya: „Drága fiam, Boemund és Tankréd halandók mint bárki más, Isten azonban rendkívüli módon mindenki másnál jobban kedveli őket és mindenkinél nagyobb erőt ád nékik a küzdelemben. Ugyanis Istenüket mindenhatónak nevezik, aki az eget és földet teremtette, megalkotta a tengereket és mindazt, ami azokban van, aki a mennybe helyeztette trónusát mindörökre, s akinek hatalmát mindenütt félni kell."[16] (10) A fiú erre: „Ha így van is, nem állok el a harctól velük szemben." Anyja hallván, hogy tanácsaival semmiképpen sem tudja lehűteni fiát, szomorúságában visszaköltözött Aleppóba, minden elszállítható ingóságát magával víve.

16 Vö. Ter 17,1; Kiv 20,11; 1Kir 8,39–40; Zsolt 45,7; 103,19.

23. fejezet

(A bekerített frankok sikertelenül harcolnak Kerbogával, közülük sokan titkon elmenekülnek Antióchiából)

1098. jún. 8. (1) Harmadnapra felfegyverezte magát Kerboga a törökök nagyobb részével együtt, és abból az irányból érkeztek a városba, ahol a fellegvár állott. Mi pedig arra gondolva, hogy szembeszállhatunk velük, felkészültünk a harcra. Ám olyan nagy csapattal támadtak ránk, hogy nem tudtunk ellenállni, s így szorult helyzetünkben visszatértünk a városba. Ennek azonban olyan hihetetlenül keskeny és szűk kapuja volt, hogy sokan a tolongásban vesztették életüket. Miközben egyesek még a városon kívül harcoltak tovább, mások már belül voltak, a csata a hétnek azon a csütörtökén estig folytatódott. *1098. jún. 10.*

(2) Ezalatt Grandmesnilből való Vilmos, testvére Alberik, Trousseauból való Wido és Szegény Lampert[17] mindnyájan megrémültek az előző napi estig elhúzódó harctól, s éjjel titokban elvonultak. A falon át menekültek, gyalogosan a tenger felé, de úgy, hogy kezeiken és lábaikon a puszta csonton kívül szinte semmi sem maradt.[18] Sokan mások is elmenekültek velük, kikről nem tudok többet. (3) Eljutván a Szent Simeon kikötőjében időző hajókig, így szóltak a tengerészekhez: „Szeren-

---

17 Willelmus de Grentamasnil, normandiai lovag, ráadásul Boemund rokona, s így menekülése feltűnést kelthetett a seregben. Wido Trursellus, a Párizshoz közeli Montlhéry; Lambertus Pauper pedig a Liège melletti Clermont ura.

18 Ti. isten büntetése utolérte a menekülőket.

csétlenek, mit álltok itt? A mieink mindnyájan meghaltak, s mi is csak alig kerültük el a halált, mivel a törökök serege mindenünnen körbezárta a többieket a városban." Ezeket hallván a tengerészek szinte megdermedtek a rémülettől, majd félelemtől sarkallva hajóikhoz iramodtak, és nekivágtak a tengernek.[19] Ezután csaptak le a kikötőre a törökök, akit ott találtak, megölték, a folyó torkolatában visszamaradó hajókat pedig felgyújtották és terhüket megkaparintották. (4) Mi pedig, akik a városban maradtunk, végül is nem bírtuk elviselni a pogány fegyverek szorongatását, sáncot emeltünk magunk és az ellenfél közé, amelyen éjjel-nappal őrködtünk. Eközben olyan éhínség sújtott bennünket, hogy kénytelenek voltunk lovainkat és szamarainkat felfalni.

24. fejezet

(Egy pap látomását elmesélve megerősíti a frank vezérek lelkét)

(1) Egyik nap pedig a fellegvár előtt szomorkodó és bánkódó vezéreinkhez lépett egy pap[20], és a következőket mondotta: „Nagyurak, ha ti is úgy kívánjátok, hallgassátok meg, mit is láttam jelenésemben. Amidőn egy napon Szűz Mária, a mi Urunk Jézus Krisztus anyjának templomában a földre vetettem magam, megjelent nekem a világ Megváltója anyjával és Boldog Péterrel, az apostolok fejedelmével. Megállt előttem, és így szólott hozzám: „Megismersz engem?" Kinek így

1098. jún. 11.

19 Tarszosz felé hajóztak el.
20 István pap.

válaszoltam: „Nem." Ezt mondván, lám megjelent a feje mögött teljes nagyságában a kereszt.[21] Ismét megkérdezett engem az Úr, így szólván: „Megismersz-e engem?" Mire én: „Máskor nem ismernélek fel, most is csak azért, mert a fejed mögött egy keresztet látok, miként a mi Megváltónknak." Erre azt felelte: „Én vagyok." Rögvest a lábaihoz vetettem magam, és alázatosan kérleltem, hogy siessen a segítségünkre ebben a reánk nehezedő nyomorúságban. (2) Így válaszolt az Úr: „Hathatósan segítettelek benneteket és ezután is segítségetekre leszek. Én engedtem meg, hogy bevegyétek Nicea városát, hogy minden csatában diadalmaskodjatok, én vezettelek el benneteket ide, és együttérzek nyomorúságtokkal, amit Antióchia ostroma idején szenvedtetek el. Lám, a megfelelő pillanatban segítségemmel épen és sértetlenül jutottatok be a városba, de lám, mily hevesen elégítettétek ki közönséges vágyaitokat a keresztény és feslett pogány nőkön, amiért is mérhetetlen bűz szállt fel az égbe."

(3) Akkor a kegyes Szűz és Boldog Péter az Úr lábaihoz vetették magukat, kérlelték és könyörögtek hozzá, hogy ebben a nagy megpróbáltatásban segítse meg népét. Boldog Péter így szólott: „Uram, a pogányok népe annyi időn át tartotta megszállva az én házamat,[22] benne sok és elmondhatatlan gonoszságot művelt. Ha azonban kiűzetnek onnan ellenfeleink, Uram, örvendezni fognak az angyalok az égben." Így szólt hozzám az Úr: „Menj, és mondd el népemnek, hogy forduljon felém, és én is feléjük fordulok, és öt napon

21 Utalás az egykorú Krisztus-ábrázolásokra.

22 Antióchia katedrálisának védőszentje Szent Péter volt.

belül nagy segítséget juttatok nekik. Naponta énekeljék el végig a »Congregati sunt« responzóriumot verzusával együtt."[23]

(4) „Nagyurak, ha nem hiszitek el, hogy amit elmondottam, igaz, engedjetek felmászni ebbe a toronyba, s onnan levetem magam. Ha sértetlen maradok, higgyétek el, hogy igaz, ha azonban sebet kapok, vegyétek fejemet vagy vessetek tűzbe" – mondta.

Akkor Le Puy püspöke megparancsolta, hogy hozzák oda az evangéliumokat és egy keresztet, hogy a pap megesküdjön rájuk az elmondottak igazáról.[24] (5) Vezéreink abban az órában tanácsot tartottak, hogy szent esküt tegyenek: amíg csak életben maradnak, egyikőjük sem fog elmenekülni, sem a haláltól való félelmükben, sem az élet reménységéért. Mint mondják, először esküdött Szent Egyed grófja, Normann Róbert, Gottfried herceg és a flandriai gróf. Tankréd pedig úgy esküdött, hogy amíg csak negyven lovag követi őt, nemhogy ebből a háborúból, de a jeruzsálemi zarándokúttól sem fog visszalépni. Igencsak örvendeztek az egybegyűlt keresztények, amikor tudomásukra jutott ez az eskü.

23 „Összegyűltek..." Zsolt 47,5, egyúttal a háború idején mondott fogadalmi mise Introitus-része.

24 Adhemar mindvégig a kételkedők közé tartozott.

25. fejezet

(Szent András apostol Péter zarándoknak jelenésében megjelöli a helyet, ahová a Megváltó lándzsáját rejtették)

(1) Volt pedig seregünkben egy zarándok, név szerint Péter[25], akinek még a városba való bevonulásunk előtt megjelent Szent András apostol, így szólván: „Mit akarsz, jó ember?" Mire az így válaszolt: „Te ki vagy?" Kinek az apostol: „Én András apostol vagyok. Tudd meg fiam, miközben a városba belépsz és Boldog Péter templomához mész, ott rá fogsz találni a mi Megváltónk, Jézus Krisztus lándzsájára, amellyel a keresztfán megfeszítve megsebesítették." Mindezt elmondva az apostol hirtelen távozott.

Péter azonban, mivel félt felfedni az apostol tanácsát, nem akarta ezt zarándokaink tudomására hozni. Úgy gondolta, hogy csak képzelődött, és így szólt a szenthez: „Uram, ki fog ennek hitelt adni?" Abban az órában pedig megragadta őt Szent András, és elvezette ama helyre, ahol a lándzsát rejtette a föld.

(2) Később pedig, amikor abba a helyzetbe kerültünk, amit már fentebb leírtam, ismét eljött Szent András, így szólván Péterhez: „Miért nem veszed ki a lán-

25 Petrus Bartholomaeus, provence-i szegény zarándok, Raymond d'Agiles történetíró szerint ötször jelent meg neki Szent András. 1099-ben a lándzsa hiteles voltát igazolni hivatott istenítélet következtében halt meg. A szerző tárgyilagosságát bizonyítja, hogy a lándzsa feltalálásából Rajmund, Szent Egyed grófja húzott hasznot, nem pedig Boemund.

dzsát a földből, amint neked meghagytam? Tudd meg az igazat, aki ezt a lándzsát magával viszi a harcba, azt az ellenfél sose fogja legyőzni." Péter pedig rögvest felfedte az apostol titkát a mieinknek. A nép azonban hitetlenkedett és közönyös maradt, mondván: „Hogyan is hihetnénk ebben?" Ugyanis mindnyájan rettegtek és közeli halálukra gondoltak. (3) Péter erre odalépett hozzájuk[26], és megesküdött rá, hogy mindez a legteljesebb igazság, hiszen kétszer jelent meg neki látomásában Szent András, így szólván: „Kelj fel, menj és mondd meg Isten népének, hogy ne féljen, hanem teljes szívvel, állhatatosan higgyen az egy igaz Istenben; és mindenütt győzedelmesek lesznek. Öt napon belül az Úr olyan bizonyságot fog nekik nyújtani, ami által boldogok lesznek, szívük megvidámodik, és ha küzdelemre vállalkoznak, alighogy egyként kivonulnak a harcba, minden ellenségük legyőzetik, és senki sem állhat meg ellenükben."

(4) Meghallván tehát, hogy ellenségükön elsöprő győzelmet fognak aratni, rögtön visszatért beléjük az élet, és egymást bátorították, mondván: „Ébredjetek fel, és mindenütt legyetek bátrak és vitézek, mivel az Isten rövidesen a segítségünkre siet, és nagy menedéke lesz népének, akire rátekintett sanyarú állapotában."

26 Azaz az egybegyűlt vezérekhez lépett.

26. fejezet

(Őrjöngő Hugó bátran megvédelmez egy tornyot a törökök ellen. A város déli részét tűzvész pusztítja. Az égből lángok csapnak ki. Nagy éhínség a városban)

1098. jún.

(1) Végül is a fellegvárban maradt törökök mindenfelől olyan hevesen szorongattak bennünket, hogy az egyik nap három lovagunkat fellegváruk előtt be tudták szorítani egy toronyba. Kivonultak tehát a pogányok, és olyan keményen rontottak rájuk, hogy ostromuknak nem tudtak tovább ellenállni. A lovagok közül ketten sebesülten elvonultak, a harmadik pedig egész napon át hősiesen tartotta magát a törökök támadásával szemben. Olyan vitézül, hogy azon a napon két törököt terített le a városfal felé vezető bejáratnál, miközben lándzsái kettétörtek. Ugyanis kezében aznap három lándzsa tört össze. Ám maguk a törökök is elnyerték halálos ítéletüket. A lovag neve pedig Őrjöngő Hugó volt, Monte Scagliosói Gottfried csapatából[27].

(2) Mikor a derék Boemund látta, hogy embereit semmiképpen sem tudja a fellegvárba vezetni – ugyanis részint az éhínségtől, részint a törököktől való félelmükben házaikba zárkóztak –, nagy haragra lobbant, és tüstént parancsot adott, hogy vessenek csóvát a városnak arra a részére, ahol Jági Sziján palotája állott.[28] A városban tartózkodók ezt látván elhagyták házaikat

27 Egy normann vitéz.

28 Egyúttal az épületek elpusztításával az ellenféllel szemben jól védhető nyílt terephez jutott.

és mindenüket, amit csak birtokoltak. Egyesek a fellegvár felé, mások a Szent Egyed grófja által tartott kapu felé[29], ismét mások pedig a Gottfried herceg védelmezte kapu[30] felé tartottak – ki-ki a saját népéhez. Akkor olyan nagy szélvihar kerekedett, hogy senki se maradt ura lépteinek. Boemund, a vitéz férfiú ekkor igen elszomorodott, féltvén Szent Péter, Szűz Mária és mások templomait. A pusztítás a harmadik órától éjfélig tartott, s majdnem kétezer templom és ház vált a tűz martalékául. Elérkezvén azonban az éjfél, a tűz tombolása hirtelen alábbhagyott.

(3) Így a fellegvárat birtokló törökök a városban éjjel-nappal harcoltak, s csupán a fegyverek választottak el egymástól minket. Látván a mieink, hogy ez már nem viselhető el tovább – akinek kenyere volt, nem ehette meg, akinek vize volt, nem ihatta meg –, kőből és mészből falat emeltek a törökök és miközénk, erődítést és hadigépeket építettek, hogy biztonságban érezhessék magukat. (4) A törökök egy része a fellegvárban maradt, hogy folytassa az ellenünk való harcot, más részük azonban a fellegvár közelében egy völgyben táborozott le. Az éjszaka beálltával egy lángnyelv tűnt fel az égen, nyugatról jött és a közelbe érve a törökök serege közé csapott le, amin mi is, a törökök is igen meglepődtünk.[31] Pirkadatkor azonban a megfélemlített törökök a lángnyelv keltette rettenetükben mindnyájan Boemund urunk kapuja[32] elé menekültek, ahol tábort is vertek. A fellegvárban maradt részük viszont éjjel-nappal harcolt velünk, nyilakat lőve, megsebesítve és öl-

29 A megerősített mecsettel szembeni Hídi-kapu.

30 A Hídi-kaputól keletre.

31 Egy üstökösről lehet szó.

32 Az V, 12,2-ben említett kapu.

dösve bennünket. Egy másik részük viszont minden irányból bekerítette a várost, hogy közülünk senki se vegye magának a bátorságot a város elhagyására vagy az oda való bejutásra, hacsak nem éjjel és titkon. Így ostromoltak és nyomorgattak bennünket az Isten és a kereszténység ellenségei, akiknek sokasága felmérhetetlen volt.

(5) Istennek eme gyalázói és ellenségei így tartottak minket bezárva Antióchia városában, hol sokan éhen haltak, mivel egy kis darab kenyeret egy bizánci aranyért adtak, a borról nem is szólva. Ló- és szamárhúst ettek és adtak el, egy tyúkot 15 solidusért, egy tojást két solidusért, egy szem diót egy dénárért lehetett kapni. Minden rettentő drága volt, s oly mérhetetlenül éheztek, hogy fügefa, szőlő, bogáncs és a legkülönbözőbb fák leveleit főzték meg és fogyasztották. Mások a lovak, tevék, szamarak, ökrök vagy bivalyok bőrét főzték és ették meg. Ilyen és még sok egyéb hasonló szorongatást és nélkülözést, melyeket már megnevezni sem tudok, viseltünk el Krisztus nevéért és a Szent Sírhoz vezető út felszabadításáért. Ilyen sanyarúságban, éhezésben és félelmekben senyvedtünk huszonhat napon át.

27. fejezet

(István gróf megszökik a táborból. Wido Boemundot, a testvérét halottként siratja meg)

(1) Mielőtt még Antióchia városát elfoglaltuk volna, a gyáva István, Chartres grófja, akit vezéreink mindnyájunk vezetőjévé választottak meg,[33] színlelve, hogy igen súlyos betegségben szenved, aláváló módon egy másik, Alexandretta nevezetű erősségbe menekült. Ily *1098.*
módon mi naponta vártuk, hogy segítségünkre sies- *jún.*
sen, mivel a városba bezárva a felmentő segítségben reménykedtünk. Ő azonban, miután meghallotta, hogy a törökök népe körbefogott és ostromol bennünket, titkon felmászott az Antióchiához legközelebb fekvő hegyre. Miután megpillantotta a megszámlálhatatlan sátortábort, hatalmas félelem kerítette hatalmába, leereszkedett a hegyről, és csapatával sebesen elmenekült. Megérkezvén saját táborába, minden értékét magához vette, és gyors menetben visszafelé indult. (2) Miután azonban Philomélionnál szembetalálkozott a császárral, félrehívta, és alig hallhatóan mondta: „Tudd meg az igazat: Antióchiát elfoglaltuk, a fellegvárral azonban nem bírtunk. A mieinket a pogányok mindnyájan heves ostrommal támadják, és véleményem szerint a törökök már le is gyilkolták őket. For-

33 Lásd 25. oldalon, 7. jegyzet. Megfutamodásának híre Európába is eljutott. Energikus felesége szégyenkezve fogadta otthon és visszaküldte. 1101-ben a Szentföldön életét veszítette. A fővezérséggel talán azért bízták őt meg, mert a többiek nem tartották veszélyesnek.

dulj vissza tehát, amilyen gyorsan csak tudsz, nehogy a törökök itt találjanak téged seregeddel együtt."[34] (3) Akkor a császár titokban magához kérette Widót, Boemund testvérét[35] és még másokat, mondván: „Nagyurak, mit tegyünk? Íme, a mieinket szoros ostromzár bénítja meg, és talán ebben az órában fosztják meg őket életüktől a török csapatok, vagy vetik fogságba őket, miként ez a szerencsétlen, aláváló módon menekülő gróf meséli. Ha akarjátok, sebes menetben visszafordulunk, hogy ne veszejtsen el minket a gyors halál, miként őket már elérte."

(4) Miután Wido, a nagy tiszteletű lovag ezeket a hazugságokat végighallgatta, a többiekkel együtt rögvest siránkozni kezdett és hangosan jajveszékelt. Majd egy lélekkel mindnyájan így szólottak: „Ó, három személyű egy igaz Isten, miért engedted meg, hogy így történjék? Miért engedted a téged követő népet az ellenség kezei közé jutni, miért hagytad el oly gyorsan a te sírodhoz vezető utat felszabadítani szándékozókat? Ha igaz a hír, amit ezektől a hitvány alakoktól hallottunk, mi és a többi keresztény bizonyára elhagyunk téged, nem fogunk rólad többé megemlékezni, s közülünk senki se merészel ezentúl a nevedhez folyamodni." Ez a beszéd olyan fájdalmat okozott az egész seregnek, hogy senki közülük, sem püspök, sem apát, sem klerikus vagy laikus több napon át nem merészelt Krisztus nevéhez fohászkodni.

(5) Senki sem tudta megvigasztalni Widót, aki ütötte-verte magát, és kezét tördelte, mondván: „Jaj ne-

---

34 Alexiosz valóban elindult Antióchia felmentésére, de a továbbvonulás a keresztesek veresége esetén több mint kockázatos lett volna számára.

35 Boemund féltestvére, Guiscard Róbert második házasságából, aki a császár szolgálatában állt.

kem! Én uram, Boemund, egész föld becsülete és ékessége, akit az egész világ félt és szeretett! Jaj nekem, mily szomorú vagyok! Nem voltam méltó, ó fájdalom, hogy kiváló személyedet láthassam, noha ez volt leghőbb vágyam. Ki adja meg nekem, hogy meghalhassak érted, legkedvesebb barátom és uram? Miért nem haltam meg rögvest, kikerülvén anyám méhéből? Miért értem meg ezt a siralmas napot? Miért is nem merültem el a tengerben? Miért nem estem le a lóról nyakamat szegve, hogy így nyerjem el a hirtelen halált? Bárcsak veled nyerhettem volna el a boldog mártíromságot, hogy látnám, amint dicső véget érsz!" (6) Miután mindnyájan hozzá szaladtak, hogy megvigasztalják és siránkozásának befejezésére bírják; magához térve így szólt: „Talán ti hisztek ennek az agyalágyult gyáva, vén lovagnak? Pedig soha egyetlen vitézi tettét sem hallottam emlegetni, amit véghezvitt volna.[36] Ellenben csalárdul és becstelenül hátrált meg, hitvány és szerencsétlen módon. Bármiről adjon is hírt ez a nyomorult, tudjátok meg, hogy hazugság."

(7) Közben a császár parancsot adott az embereinek, mondván: „Menjetek, és vezessétek ennek a földnek minden lakóját Bulgáriába, derítsetek fel és pusztítsatok el minden helységet, hogy amikor odaérnek a törökök, semmit ne találhassanak." Kénytelen-kelletlen a mieink is bánkódva visszafordultak, szívükben halálos szomorúsággal és keserűséggel. A gyengélkedő zarándokok közül sokan életüket vesztették, nem bírván követni a sereg iramát, haldokolva maradtak vissza az úton. A többiek pedig mind visszatértek Konstantinápolyba.

---

36 Lásd 83. oldalon, 33. jegyzet.

28. fejezet

(Megtalálják az Úr lándzsáját, Remete Péter és Herluin Kerbogához indul)

(1) Mi tehát meghallgatván Péter szavait, aki hírül hozta nekünk Krisztus kinyilatkoztatását az apostol szavai által, haladéktalanul Szent Péter templomának ahhoz a helyéhez siettünk, amelyet Péter megjelölt számunkra.
1098. Reggeltől estig tizenhárom ember ásott. S ez az ember
jún. 14. ott talált rá a lándzsára, ahol megjövendölte. Nagy örömmel és tisztelettel ragadták meg a lándzsát, az egész városban hatalmas öröm támadt. Ettől a pillanattól kezdve a támadás tervét pártoltuk. (2) Ezt követően vezéreink mindannyian úgy döntöttek, hogy követet küldenek Krisztus ellenségeihez, a törökökhöz[37], s egy tolmács segítségével tudakolják meg a következő szavakkal, így szólván: „Miért törtek be arcátlanul a keresztények földjére, miért táboroznak ott, miért ölik le és zaklatják Krisztus szolgáit?" Miután végére értek a szavaknak, megfelelő férfiakat találtak, Pétert, a Remetét és Herluint, s a következőket mondták nekik[38]: „Menjetek a törökök átkozott seregéhez, és szóról szóra hozzátok mindezt a tudomásukra, megkérdezve tőlük, miért törtek be vakmerőn és gőgösen a keresztények földjére, vagyis a miénkre."

---

37 Helyesen mérték fel az ostromló sereg megosztottságát, a törökök és az arabok közti ellentéteket. Igazolja, hogy a támadó seregből is sokan dezertáltak.

38 Remete Péter menekülési kísérletét a vezérek nem tekintették megbocsáthatatlan bűnnek. Herluin: közelebbről nem ismert frank. A Névtelen kronológiája itt nem egészen pontos.

(3) Ezek elhangzása után elindultak a követek, és megérkeztek az istentelen sereghez, átadván híven az üzenetet Kerbogának és másoknak, ily módon: „Vezetőink és uraink igencsak csodálkoznak azon, hogy miért törtetek be vakmerően és önhitten a keresztények, azaz az ő földjükre. Arra gondolunk, és ebben bízunk is, hogy talán azért jöttetek ide, mert mindenáron keresztényekké akartok válni, vagy azért jöttetek ide, hogy mindenben a keresztények kárára legyetek? A mi vezéreink tehát mindnyájan arra kérnek benneteket, hogy sietve távozzatok az Isten és a keresztények földjéről, amelyet még annak idején Boldog Péter apostol[39] térített meg igehirdetése során Krisztus tiszteletére. Vezéreink azonban megengedik, hogy mindeneteket elvihessétek, a lovakat és az öszvéreket, a szamarakat és a tevéket, a birkákat és a marhákat, és minden egyéb értéket magatokkal vihettek, amit csak akartok."

(4) Ekkor Kerboga, a perzsa szultán seregének gőgtől eltelt vezére és a mellette lévő társai kemény beszéddel válaszoltak: „A ti isteneteket és kereszténységeteket nem kívánjuk, nem akarjuk, titeket velük együtt mélységesen megvetünk. Azért jöttünk ide, mert felette csodálkozunk, hogy vezetőitek és vezéreitek, akikről említést tesztek, miért nevezik magukénak ezt a földet, amelyet mi elpuhult népektől ragadtunk el. Tudni akarjátok válaszunkat? Forduljatok vissza tehát a leggyorsabban, és mondjátok el vezéreiteknek; hogyha teljesen törökké akarnak válni[40], és az Isteneteket, akit lerogyva imádtok, meg akarják tagadni, törvényeiteket megvetni, akkor mi nekik adjuk ezt a földet és még sokkal többet, földben, városokban, várakban,

39 Vö. Gal 2,11.

40 Azaz felvenni a mohamedán hitet.

sőt mi több, senki se marad közületek gyalogos, hanem mindnyájan lovagok lesznek, mint amilyenek mi most vagyunk, és mindig a legnagyobb barátságban fogjuk részesíteni őket. Ha azonban nem, tudjátok meg, hogy mindenképpen elnyerik a halálos ítéletüket vagy megkötözve vezetik őket Hvárezmbe, és örök rabságban fognak nekünk és gyermekeinknek szolgálni az idők végezetéig."

(5) Követeink pedig gyorsan visszatértek, mindenről beszámoltak, amit e kegyetlen nép válaszul adott. Beszélik, hogy Herluin mindkét nyelvet[41] ismerte, s így Remete Péter tolmácsa volt. Közben seregünk kétszeresen is megrendülve nem tudta, mitévő legyen, egyrészt ugyanis borzalmas éhezés szorongatta, másrészt a törököktől való félelem béklyózta meg.

29. fejezet

(Kerboga a frankok elől menekül)

1098. jún. 28. (1) Végül eltelt a három nap böjtben és egyik templomtól a másikig tartott körmenetekkel. A frankok megbánták bűneiket és feloldozást nyertek, hittel magukhoz vették Krisztus testét és vérét, alamizsnát osztottak, miséket mondattak. (2) Ezután felállítottak hat csatasort a városban tartózkodók közül.[42] Az első csatasorban – vagyis az élen – helyezkedett el Nagy Hu-

41 Ti. az arabot és a perzsát.

42 Raymond d'Agiles pl. csak négy csatasorról tud, de szerzőnk mellett szól, hogy biztosan tudunk részvételéről.

gó a franciákkal és a flandriai gróffal; a másodikban Gottfried herceg a csapatával, a harmadikban Normann Róbert a lovagjaival, a negyedikben Le Puy püspöke a saját népével, magával hozva az Üdvözítő lándzsáját; Rajmund, Szent Egyed grófja csapatával, aki – mivel féltünk a törököktől – hátramaradt a fellegvár őrzésére, nehogy azok leereszkedjenek a városba.[43] Az ötödik csatasorban Tankréd, Marchis fia volt hadi népével, a hatodikban pedig bátor Boemund a csapatával. Püspökeink, papjaink, klerikusaink, szerzeteseink egyként vonultak ki velünk, magukra öltve szent öltözetüket, keresztekkel, imádkozva és könyörögve az Úrhoz, hogy sértetlenek maradjunk, őrizzen meg bennünket és mentsen meg minden rossztól. Mások a kapu bástyafalain álltak, szent kereszteket tartottak kezeikben, a kereszt jelét rajzolva megáldottak minket. Így elrendezve és a kereszt jele által megvédelmezve vonultunk keresztül a kapun, amely a mecsettel szemben magasodott.

(3) Miután Kerboga meglátta, amint egymás után kivonulnak a frankok szépen elrendezett csatasorai, így szólott: „Hagyjátok őket kivonulni, hogy annál inkább a markunkban érezhessük őket." Mikor azonban kiértek a városon kívülre és Kerboga szembekerült a frankok népének sokaságával, igen megijedt. Majd meghagyta emírjének, akire a védelem egész feladatát ruházta, hogy ha fellobbanó tüzet lát a sereg elővédjénél, azonnal hirdesse ki, hogy az egész hadseregnek vissza kell vonulnia. Ebből a jelből tudja meg, hogy a törökök elveszítették az ütközetet. Kerboga rögtön kissé hátrébb rendelte seregét a hegy felé,[44] s mi kitartóan a nyo-

43 Rajmund ugyanakkor súlyos beteg is volt.
44 A várostól északnyugatra.

mukban maradtunk. Majd kétfelé váltak a törökök, egy részük a tenger felé ment,[45] a többiek helyben maradtak, azt forgatva fejükben, hogy bekerítenek bennünket. Ezt látván, a mieink is hasonlóképpen cselekedtek. (4) Egy hetedik hadoszlopot alakítottunk ki Gottfried herceg és a normann gróf csatasorából, vezére pedig Rajnald lett.[46] Őket küldtük a tenger felől közelítő törökök ellen. A törökök pedig megütköztek velük és nyilaikkal sokakat megöltek a mieink közül.

(5) Közben további török lovas egységek vonultak fel a folyótól a hegy felé, amely két mérföldnyire lehetett. Mindkét irányból lovas egységek indultak meg, a mieinket mindenfelől körbefogták, dárdáikkal és nyilaikkal ejtve sebeket. A hegyek felől is megszámlálhatatlan sokaságú sereg közeledett fehér lovakon, zászlaik is egytől egyig fehérek voltak. A mieink megpillantván ezt a sereget, egyáltalán nem értették, mi történik, kik lehetnek a közeledők, mígnem felismerték Krisztus segítségét, amelynek az élén Szent György, Merkur és Demeter álltak. E szavakat el kell hinnünk, mivel közülünk sokan látták őket.[47]

(6) A tenger felé eső részen tartózkodó törökök belátva, hogy nem tarthatnak ki tovább, csóvát vetettek a fűre, hogy ezt meglátván, a sátraknál lévők elmenekülhessenek.[48] Azok pedig felismervén a jelt, összekapkodták minden valamirevaló értéküket, és elmenekültek. (7) A mieink pedig lépésről lépésre küzdötték magukat előre, a török sereg legerősebb része felé, azaz

---

45 A várostól délnyugatra.

46 Rainaldus, Beauvais vagy Toul grófja.

47 A harcos szentek beavatkozása a csatákba gyakori legendamotívum, az istenítélet és az égi segítség közvetlen megnyilvánulásai.

48 Talán még azért is, hogy feltartsák a keresztes előrenyomulást.

a sátraik irányába. Gottfried herceg, a flandriai gróf és Nagy Hugó a folyópart mentén lovagoltak előre, amerre a törökök legerősebb csapatai helyezkedtek el. Elsőként ők támadtak együttesen a törökre, a kereszt jelének védelmében. Ezt látva, a többi csatasor is hasonlóképpen támadt az ellenségre, a perzsák és a törökök pedig kiáltozni kezdtek. Mi[49] tehát az igaz és élő Istenhez fohászkodva megsarkantyúztuk lovainkat ellenük, Jézus Krisztus és a Szent Sír nevében harcba bocsátkoztunk, és Isten segítségével legyőztük őket.

(8) A törökök rémülten eredtek futásnak, mi pedig a sátraik mellett tovább üldöztük őket. Krisztus lovagjai így inkább az üldözést választották, semmint hogy zsákmányra törjenek. Egészen a Vas-hídig üldözték őket, majd ezen is túl Tankréd váráig. A törökök ekkor elveszítették sátraikat, aranyat, ezüstöt és sok értéket, birkákat és ökröket, lovakat és öszvéreket, tevéket és szamarakat, búzát, bort, lisztet és sok minden mást, amire szükségünk volt.

(9) Az örmények és szírek, akik ezen a vidéken laktak, meghallván a törökök feletti győzelmünk hírét, a hegy irányába iramodtak, hogy elébük kerüljenek, és a törökök közül, aki csak a kezeik közé került, halállal lakolt. Mi pedig, visszatérve a városba, nagy örömünkben az Urat dicsértük és áldottuk, aki népének megadta a győzelmet.

(10) A fellegvárban őrködő emír látván, hogy Kerbogával együtt mindenki menekül a csatamezőről a frankok serege elől, nagyon megijedt és nagy sietve frank zászlókért kezdett minket kérlelni. Szent Egyed grófja, aki ott állt őrt a fellegvár alatt, megparancsolta, hogy az ő saját zászlaját vigyék el neki. Az emír pedig ezt

49 A leírásból ismét kitűnik a szerző részvétele a harcban.

kézhez kapván, gondoskodott róla, hogy kikerüljön a toronyra. A közelben álló longobárdok rögtön szóvá tették: „Ez nem Boemund zászlaja!" Kérdőre fogta őket, mondván: „Hát kié?" Amazok így válaszoltak: „Szent Egyed grófjáé." Az emír odalépett, megragadta a zászlót és visszaadta a grófnak. (11) Abban az órában érkezett meg a tisztelt férfiú, Boemund, és átnyújtotta az emírnek saját zászlaját, amit az nagy örömmel fogadott el. Boemund urammal egyezséget kötött, hogy azok a pogányok, akik a kereszténységet elfogadják, Boemunddal tarthatnak, akik távozni akarnak, azok épségben és minden zaklatás nélkül elmehetnek. Boemund hozzájárult mindenhez, amit az emír csak kívánt, és a csapatából valókat tüstént a fellegvárba küldte. Néhány nap múltával megkeresztelkedett az emír azokkal együtt, akik inkább újra Krisztus hitét választották.[50] Azokat a pogányokat pedig, akik a saját törvényeiket akarták megtartani, Boemund uram elvezettette a szaracénok földjére.

1098. jún. 28. (12) Erre az ütközetre június 28-án került sor, Péter és Pál apostolok ünnepének vigíliáján, a mi Urunk Jézus Krisztus uralkodása idején, akié a tisztelet és dicsőség mindörökkön örökké. Amen.

Itt végződik a IX. könyv. Kezdődik a X. könyv.

---

50 Más leírások is megerősítik, hogy a mohamedánok közül többen áttértek a keresztény hitre, és csatlakoztak a keresztesekhez.

X. KÖNYV

30. fejezet

(A frankok győztesen térnek vissza a városba. A vezérek Nagy Hugót Alexiosz császárhoz küldik, maguk különböző irányba szétszélednek. Rajmund meghódítja a szaracénok földjét. Le Puy püspöke meghal)

(1) Miután minden ellenfelünk teljes vereséget szenve- *1098.*
dett – illő hálát adnunk ezért a három személyben egy *júl.*
mindenható Istennek –, közülük ki erre, ki arra menekült, egyesek félholtan, mások sebesülten; szerte a völgyekben, ligetekben, mezőkön és utakon erejüket vesztve haltak meg. Krisztus népe pedig, a győzedelmes zarándokok az ellenfél leverését követően örvendezve, boldog diadalmenetben tértek vissza a városba. (2) Vezéreink, azaz Gottfried herceg, Szent Egyed grófja, Rajmund, Boemund, Normandia grófja, Róbert úr[1], a flandriai gróf és a többiek rövidesen útnak indították a nemes lovagot, Nagy Hugót a császárhoz, Konstantinápolyba. Feladata az volt, hogy érje el, a császár jöjjön el a visszahódított városba és a velünk szemben vállalt kötelezettségeinek tegyen eleget. Elindult Hugó, de soha nem tért vissza.[2]

---

1 A „dominus" címet csak egyetlen kézirat tartalmazza.

2 Hugó előkelő származása is szerepet kaphatott kiválasztásában. Kis-Ázsiában egyébként pogány támadás érte őket, ahol társa, Hainault-i Balduin életét is veszítette.

(3) Miután mindez megtörtént, előkelőink tanácskozást hívtak össze, hogyan vezethetik és irányíthatják népüket szerencsésen, amíg be nem végzik a Szent Sírhoz vezető útjukat, amiért már eddig is nem kevés veszélyt szenvedtek el. A gyűlésen úgy döntöttek, hogy egyelőre nem vállalják a pogányok földjére való indulást, mert az – különösen nyáridőben – száraz és esőtlen. Ezért elfogadták, hogy november kalendaejáig
1098. nov. 1. várni kell. (4) Végül szétoszlottak a vezérek, ki-ki saját földjére távozott, amíg el nem érkezik az indulás ideje. A vezérek közhírré tették az egész városban, hogyha akad olyan szegény, aki aranyra és ezüstre vágyik, amennyiben egyezséget kötve csatlakozni kíván hozzájuk, örömmel felfogadják.

(5) Volt pedig Szent Egyed grófjának a seregében egy lovag, név szerinti Pilet Rajmund,[3] aki sokakat fogadott fel maga mellé, lovasokat és gyalogosokat egyaránt. Egybegyűjtvén seregét elvonult, és bátran behatolt a szaracénok földjére. Két városon is túljutott, amikor egy Tel Mannasz nevű várhoz érkezett el. A várban lakozók, azaz a szírek, kérés nélkül átadták neki az erősséget. (6) Amikor kis híján nyolc napot időztek itt, hírvivők érkeztek hozzá, jelentvén: „A közelben van egy vár, amely a szaracénok sokaságával teli." Krisztus zarándoklovagjai azonnal ehhez a várhoz indultak, minden irányból megtámadták, és Krisztus segítségével rögtön el is foglalták. A helyi lakosok közül mindenkit foglyul ejtettek; aki nem akarta felvenni a kereszténységet, megölték, aki pedig inkább Krisztus hitére tért vissza, életben hagyták. Ezt elvégezvén tehát, a frankok nagy örömmel tértek vissza korábbi táborukba.

3 Raimundus Piletus, limousin-i lovag. A Névtelen valószínűleg itt vesz részt először Rajmund, Szent Egyed grófjához tartozó csapat akciójában.

(7) Három napra rá kivonultak, és egy Marra nevű városhoz érkeztek, nem messze innét. Itt sok török és szaracén gyűlt egybe, akik Aleppóból és a többi szomszédos városból és várból érkeztek. A barbárok csatára vonultak fel ellenünk. Mi pedig vállalva a küzdelmet velük, megfutamítottuk őket. Ezután mégis visszatért az ellenfél, ezúttal ők támadtak a mieinkre, és támadásuk egészen estig elhúzódott. (8) A hőség azonban kibírhatatlan volt, a mieink nem is bírták elviselni az ilyen szomjúhozást. Mivel ivóvízre sehol se találtak, vissza akartak térni biztonságban a várukhoz. A szíreket és a népünk jöttmentjeit saját bűneikért páni félelem kerítette hatalmába, és megpróbálták siettetni a visszaindulást.[4] A törökök pedig, amint látták őket visszavonulni, rögtön az üldözésükhöz fogtak. A sikertől úgy nekibátorodtak, hogy közülünk bizony sokan visszaadták lelküket Istennek, aki iránti szeretetből gyűltek egybe egykoron. (9) Ez a mészárlás július hónap egyik csütörtöki napján történt. A frankok, már *1098.* persze, akik megmaradtak, visszatértek várukba. Raj- *júl. 29.* mund népével több napon át itt időzött.

(10) A többiek pedig, akik Antióchiában maradtak, örömben és nagy vidámságban éltek, vezetőjük és pásztoruk Le Puy püspöke volt. Isten akarata szerint azonban súlyos betegségbe esett, és elköltözött ebből a világból, békében megnyugodván elszenderedett *1098.* az Úrban, a vasasnak nevezett Szent Péter ünnepén.[5] *aug. 1.* (11) Erre nagy zavar, nyomorúság és mérhetetlen fáj-

---

4 Az aleppói Ridván futamította meg a főleg helyi keresztényekből verbuválódott csapatot.

5 Adhémar halála valóban súlyos veszteség volt, hosszú ideig való gyengélkedés után egy járvány végzett vele. A vezérek összebékítésében, a keleti egyházzal való tolerancia képviselésében pótolhatatlan szerepet játszott.

dalom telepedett az egész keresztény seregre, mert ő volt a szegények támogatója, a gazdagok tanácsadója, maga szentelte fel a klerikusokat, prédikált és intő szavakat intézett a lovagokhoz, mondván: „Senki sem üdvözülhet közületek, hacsak nem részesíti tiszteletben és táplálja a szegényeket. Nem üdvözülhettek nélkülük, ezek pedig nem élhetnek meg nélkületek. Szükséges tehát, hogy ők mindennapi fohászaikkal imádkozzanak bűneitek miatt az Istenhez, akit naponta számtalanszor megsértetek, ezért kérlek titeket, hogy az Isten szerelméért szeressétek a szegényeket, és amennyire csak tehetitek, támogassátok őket."

31. fejezet

(Rajmund gróf elfoglalja al-Bara városát. A vezérek visszatérnek Antióchiába. Boemund és Rajmund viszálya)

1098. szept. (1) Nem sokkal később Szent Egyed grófja, Rajmund, a tisztelt férfiú behatolt a szaracénok földjére, és eljutott egy al-Bara nevű városig. Ezt lerohanta seregével, és azonmód el is foglalta, mindennemű és rendű-rangú szaracént, ahányat csak talált, leöldösött. Miután biztosította uralmát a városban, visszaadta azt Krisztus hitének. Kikérte legbölcsebb embereinek véleményét arról a tervéről, hogy áhítattal állítsanak mihamarább püspököt a városnak, aki azt hittel visszavezetné Krisztus tiszteletére és az ördög házát[6] az élő és igaz

6 Azaz a mecsetté alakított volt keresztény templomot.

Isten templomává és a szentek szentélyévé szentelné fel. Végül meg is választottak egy tisztes és nagy tudású férfiút,[7] akit Antióchiába vittek felszentelni. Így is történt.

(2) A többiek pedig, akik Antióchiában maradtak, nagy örömben és vidámságban éltek. Amikor közeledett a kitűzött nap, vagyis Mindenszentek ünnepe, előkelőink mindnyájan visszatértek Antióchiába és annak megtárgyalásába kezdtek, hogy miként teljesíthetnék a Szent Sírhoz vezető utat. Így szólottak: „Mivel közeledik már az indulás napja, egy percünk sincs további vitákra." *1098. nov. 1.*

(3) Boemund azonban nap mint nap sürgette az egyezséget a város neki történő átadásáról, amit korábban mindegyik vezér megígért neki. Szent Egyed grófja azonban semmiféle egyezséggel nem akarta helyzetét gyengíteni Boemunddal szemben, mivel attól tartott, hogy így ő maga szegi meg a császárnak tett esküjét. Mégis a vezérek gyakran egybegyűltek Szent Péter templomában, hogy igazságos egyezségre jussanak. Boemund felhozta a neki ajánlott egyezséget és bemutatta számadásait. Szent Egyed grófja hasonlóképpen feltárta a császárhoz Boemund tanácsára intézett szavait és esküvését.

(4) A püspökök, Gottfried herceg, Flandria grófja, Normandia grófja és mások, kiváltak a többi vezér közül és a templomnak abba a részébe vonultak, ahol Szent Péter trónusa állott, hogy a két fél között ott tegyenek igazságot. Később azonban attól tartottak, hogy zavart idéznek elő a Szent Sírhoz vezető út folytatásában, ezért inkább nem mondták el nyilvánosan

7 Rajmund egyik papját, narbonne-i Pétert tette meg püspöknek, akit János, antióchiai görög patriárka szentelt fel.

ítéletüket. Szent Egyed grófja végül így szólott: „Mielőtt még a Szent Sírhoz tervezett utunk meghiúsulna, feltéve, hogy Boemund velünk akar tartani, bárminként döntsenek is előkelőink, Gottfried herceg, Normann Róbert és a többi vezér, döntésüket híven követem, megőrizve a császár iránti hűségemet is." Mindezzel Boemund is egyetértett, és mindketten ígéretet tettek a püspökök kezeibe, hogy a Szent Sírhoz vezető út folytatását semmiféle módon nem fogják megzavarni. (5) Akkor Boemund tanácsot tartott az embereivel, miként erősítsék meg a fellegvárat emberekkel és élelmiszerrel. Hasonlóképpen Szent Egyed grófja is tanácskozott embereivel, hogyan erősítsék meg Jági Sziján emír palotáját és a híd felé nyíló kapuval szemben álló tornyot, a Szent Simeon-kikötő felé eső részen, hogy – mint mondom – létszámban és élelemben hosszú időn át kitartsanak.[8]

32. fejezet

(Antióchia városáról)

(1) Antióchia városa rendkívüli szépségű és ámulatba ejtő, mivel falain belül négy igen magas hegy található. A legmagasabbikon épült a fellegvár, csodálatos és páratlan erősségű építmény. Fentről nézve a város nagyszerű és megnyerő, mindenféle ékességgel díszes, mivel rengeteg templom épült benne és háromszázhat-

8 Az erődítések ilyen felosztását a Rajmund és Bohemund közötti megegyezés garantálhatta.

van monostor van a falai között. Pátriárkája alá százötvenhárom püspök tartozik.[9]

(2) A várost két fal övezi. A nagyobbik igen magas és bámulatosan széles, nagy kövekből építették, és négyszázötven tornyot helyeztek el rajta. Antióchia minden tekintetben lenyűgöző, keletről négy nagy hegy zárja el, nyugaton a városfalak mellett pedig az Orontész nevű folyam hömpölyög.[10] Ezért a keresztesek nem akarták oktalan és hiábavalónak tetsző módon elhagyni Antióchia királyi városát. A város nagy tekintéllyel rendelkezett, mivel korábban hetvenöt király alapította,[11] akik közül az első Antiochus király volt,[12] a város névadója. (3) A frankok a várost nyolc hónapon és egy napon át tartották ostromzár alatt, majd bejutván, őket zárták körül a törökök és más pogányok, akik annyian gyűltek egybe, mint még soha a keresztények vagy a pogányok történetében. Mégis Isten és a Szent Sír segítségével Isten keresztényei legyőzték őket és nagy örömben és vigasságban pihentünk Antióchiában öt hónapon és nyolc napon át.

33. fejezet

(Marra városát elfoglalják a frankok)

(1) Ennek elteltével november hónapban útnak indult Rajmund, Szent Egyed grófja seregével Antióchiából, és átvonult Riha városán, majd egy másikon, amelyet *1098. nov.*

9 Fiktív szám lehet, vö. Jn 21,11.

10 A hegyek délkeletről, a folyó északnyugatról határolja.

11 Fiktív szám.

12 Kr. e. 280-ban Antiochos Sótér alapította a várost.

1098. nov. 27. al-Barának neveztek. November 27-én Marra városához érkezett,[13] ahol a szaracénok, törökök, arabok és más pogányok nagy sokasága gyűlt egybe. Maga a gróf másnap indított támadást. Nem sok idő múltán Boemund is követte a grófokat és vasárnap csatlakozott hozzájuk. (1098. dec. 6.) Másnap, hétfőn, minden irányból nagy bátran támadtak a városra, oly merészen és oly hevesen, hogy már létrákat támasztottak a falaknak. Ám a pogányok ereje olyan nagy volt, hogy aznap semmiféle veszteséget vagy kárt nem tudtunk okozni nekik.

(2) Látván pedig a vezérek, hogy semmit se tudtak elérni, és hiába fáradoztak, Rajmund, Szent Egyed grófja egy erős és magas ostromtornyot csináltatott fából. A kitervelt és megépített erősség négy keréken mozgott. Felül számos lovag állt, Everarddal, a vadásszal, aki nagy erővel fújta kürtjét, alul pedig felfegyverzett lovagok hajtották az erősséget a város fala felé, egyik tornya mellé. (3) Látván ezt a pogányok, ők is késedelem nélkül hadigépet állítottak fel, amivel hatalmas köveket dobtak az odatolt erősségre, olyan sikerrel, hogy kis híján megölték lovagjainkat. Görögtüzet is vetettek a toronyra, azt gondolván, hogy felgyújthatják és elpusztíthatják. A mindenható Isten azonban nem akarta, hogy erősségünk ez alkalommal lángra lobbanjon, hanem ott magasodott a város falai fölé. Lovagjaink tehát, akik a felső szinten tartózkodtak, vagyis Montpellier-i Vilmos[14] és sokan mások, mérhetetlen súlyú kődarabokat dobáltak a város falán állókra. Úgy találták el őket pajzsaikon keresztül, hogy az ellenfél pajzsával együtt zuhant alá a város felé – a

13 A hosszas tétlenségben izgatottá váló sereg megnyugtatására is szolgált az ostrom. Marra: Maarat en-Numán.

14 Willelmus de Monte Pislerio.

halálba. Így cselekedtek ezek, mások pedig tiszteletet ébresztő jelvényeket tűztek lándzsáik végére, dárdáikkal és vashorgokkal próbálták az ellenséget magukhoz rántani. Így küzdöttek egészen estig.

(4) A torony mögött álltak a papok és klerikusok, szent ruháikat magukra öltve, imádkozva és kérve az Istent, hogy védelmezze meg népét, emelje fel a kereszténységet és vesse alá a pogányságot. A város más részén lovagjaink napról napra összecsaptak az ellenséggel, létrákat támasztottak a városfalnak, de az ellenség ereje akkora volt, hogy a mieink semmire sem jutottak. (5) Végül Lastours-i Gottfried[15] volt az első, aki létráján feljutott a falra, a sokaság súlya miatt azonban a létra abban a pillanatban el is törött. Mégis néhányunkkal feljutott a falra, melyet megtisztítottak maguk körül. A többiek egy másik létrát találtak, gyorsan a falhoz támasztották, sok lovag és gyalogos mászott felfelé, és rövidesen fel is értek. A szaracénok azonban nagy erővel támadtak rájuk mind a falon, mind a földön, nyilazva és a közelharcban lándzsákkal nyársalva fel őket olyannyira, hogy sokan közülünk a félelemtől meginogva levetették magukat a falról. (6) Miközben ezek a bátor férfiak a falakon maradtak és kiállták az ellenfél támadását, addig az ostromtorony védelmében lévők a városfal alá ástak. Amikor azonban a szaracénok észrevették, hogy a mieink aláássák a falat, rögvest inukba szállt a bátorságuk, és bemenekültek a városba. Mindez szombaton, december 11. napján történt, napnyugtakor, a vesperás órájában.[16] *1098. dec. 11.*

15 Gulferius de Daturre.

16 A zsolozsma esti időpontja, a nona és a completorium közötti imádság.

(7) Boemund tehát tárgyalásba bocsátkozott a szaracénok előkelőivel, tolmács útján megüzenvén, hogyha nőikkel, gyermekeikkel és más értékeikkel egy, a kapuval szemben fekvő palotába vonulnak, akkor védelmezi őket halálos ítéletüktől.[17] A mieink mindnyájan bevonultak a városba, és ami érdemlegeset találtak a házakban, pincékben, azt ki-ki a saját tulajdonának tekintette. Megvirradván pedig, akire rátaláltak a pogányok közül, lett légyen akár férfi, akár nő, megölték. A városnak nem maradt olyan szeglete, amelyet ne borították volna el a szaracénok tetemei, járni sem lehetett a város utcáin anélkül, hogy ne a pogányok testén gázoltunk volna keresztül. Boemund végül azokat vette őrizetbe, akik parancsára a palotába mentek. Mindenüket elvette, amijük csak volt, aranyat, ezüstöt és egyéb értékeiket, egyeseket megöletett, míg másokat Antióchiába vezettetett, hogy eladják őket.

(8) A frankok egy hónapon és négy napon át tartózkodtak a városban, ahol Orange püspöke is meghalt.[18] Akadtak közülünk itt olyanok, akik szűkölködtek, részben a hosszas itt-tartózkodás, részben az éhezés gyötrelmei miatt, hiszen a falakon kívül nem találhattak semmi megszerezhetőt, legfeljebb a holttesteket téphették szét, hogy megkeressék hasukban az elrejtett bizánci aranyakat, mások pedig a tetemek húsát szeletelték fel és főzték meg.

---

17 A Boemund és Rajmund közötti rivalizálás jegyében ugyanígy jutott nagyobb zsákmány Boemundnak. Érdekes, hogy a szerző említés nélkül hagyja Rajmund sérelmét.

18 A leírt nélkülözések következtében.

34. fejezet

(A vezérek Rugia városában tanácskoznak. Rajmund és Normandia grófja Szíria belsejében Arqa váráig hatol)

(1) Boemund nem tudott megegyezni követeléseiről *1098.*
Szent Egyed grófjával, és haragosan tért vissza Antió- *dec.*
chiába. Rajmund gróf pedig nem tétlenkedett sokáig,
követei útján megüzente Gottfried hercegnek, Fland- *1099.*
ria grófjának, Normann Róbertnek és Boemundnak, *jan.*
hogy személyesen jöjjenek Rugia városába, hogy vele tárgyaljanak. Az összes vezér eljött tehát ide, és gyűlést tartottak arról, hogyan folytathatnák tisztességgel a Szent Sírhoz vezető utat, amiért elindultak, és egészen eddig már eljutottak. Nem sikerült kibékíteni Rajmundot Boemunddal, hacsak Rajmund gróf át nem engedte volna neki Antióchiát. Ebbe azonban a gróf nem akart beleegyezni a császárnak tett hűségesküje miatt.[19] (2) Végül a grófok és a hercegek visszatértek Boemunddal együtt Antióchiába. Rajmund gróf pedig Marrába tért, ahol a zarándokok tartózkodtak. Meghagyta lovagjainak, hogy erősítsék meg a palotát és a várat, amely a város hídjánál lévő kapu felett magasodott.

(3) Belátván pedig Rajmund, hogy a vezérek őmiatta vonakodnak a Szent Sírhoz vezető út folytatásától,

19 Rajmund kísérletet tett a vezérek megfizetésére, befolyásuk és katonai erejük arányában, így Gottfriednek és Normann Róbertnek tíz-, Flandriai Róbertnek hat-, Tankrédnek ötezret kínált, a többieknek kevesebbet, míg – más okból – Boemundnak semmit.

1099. jan. 13. mezítláb indult el Marrából január 13. napján,[20] majd elérkezett Kafartabba, ahol három napig maradt. Itt csatlakozott hozzá Normandia grófja. (4) A saizari király követei útján több ízben is tudomására hozta a grófnak, miközben a gróf Marrában és Kafartabban volt, hogy békét szeretne kötni vele, a sajátjából adna pézt neki, a keresztény zarándokokat szeretettel fogadnák, és hittel rábízhatja őket, mivel ameddig a hatalma elér, semmi sérelem nem fogja őket érni, örömmel biztosítja számukra a lovak és a létfenntartáshoz szükséges élelmiszerek vásárát.[21] (5) A mieink kivonultak és letáboroztak Saizar közelében, az Orontész folyó mellett. Miután a saizari király meglátta, hogy a frankok sátraikat olyan közel verték fel a városához, lelkében neheztelés támadt, és megtiltotta a további piacot, amíg el nem távoznak a frankok a város határából.

1099. jan. 17. (6) Másnap pedig két követtel küldte tovább a frankokat, hogy megmutassák a gázlót a folyón, és elvezessék őket oda, ahol zsákmányra tehetnek szert. Végül egy vár alatt húzódó völgybe érkeztek, ahol több mint ötezer állatot, elegendő gabonát és más javakat zsákmányoltak, amiből Krisztus egész serege erőt merített. Az a vár pedig megadta magát a grófnak, lovakat és nagy értékű aranyat biztosított számára, és a helybeliek saját törvényükre esküdtek meg, hogy a zarándokoknak a továbbiakban semmilyen módon nem fognak ártani. Öt napon át tartózkodtunk ott.

1099. jan. 22. (7) Ezután elvonultunk, és egy arab erősséghez érkezve vidáman letáboroztunk. Ugyanis kijött a vár ura,

---

20 A türelmetlenkedő és nélkülöző sereg többek között Marra falainak lerombolásával kényszerítette ki az indulást. Rajmund a zarándokok szokása szerint indult el mezítláb.

21 Saizárt független arab emír irányította, Ali ibn Munkuid. Unokájának emlékiratai fennmaradtak.

és megegyezett a gróffal. Innen elvonulva egy különlegesen szép és minden jóval megáldott városhoz érkeztünk, név szerint Kephaliához,[22] amely egy völgyben feküdt. Lakói, megneszelve a frankok érkezését, elhagyták városukat, veteményes kertjeiket, a szükséges élelemmel megrakott házaikat és elmenekültek. (8) A harmadik napon, távozván ebből a városból, egy hatalmas, magas hegyen keltünk át, és eljutottunk a Sem völgyébe[23], ahol minden jóban dúskáltunk, és majdnem tizenöt napon át maradtunk. (9) Itt volt a közelünkben egy vár,[24] ahol a pogányok nagy sokasága gyűlt egybe. A mieink megtámadták a várat, és erővel be is vették volna, feltéve, hogy a várbeliek nem hajtanak ki egy nagy csapat állatot. A mieink visszafordultak és sátraikhoz vitték a megszerzett javakat. Még kora pitymallatkor felszedték embereink a sátraikat, és elindultak, hogy körbezárják az említett erősséget, ott szándékoztak újból tábort verni. Ám a pogány nép mind egy szálig elmenekült, üresen hagyva maguk mögött a várat. Belépvén oda a mieink, bőséges olaj-, gabona-, bor- és lisztkészleteket találtak és még minden mást, amire csak szükségük volt.

1099. jan. 25.

(10) Itt ünnepeltük meg nagy áhítattal Szűz Mária megtisztulásának ünepét. Ide érkeztek a követek La Chamelle városából.[25] Királyuk ugyanis küldött a grófunknak lovakat és aranyat, s egyezséget kötött vele, hogy a keresztényeket semmiképpen nem éri sérelem, sőt szeretni és tisztelni fogja őket. A tripolisz király[26]

1099. febr. 2.

22 Raphania, Rafanije.

23 al-Bukaia.

24 A kurdok hatalmas erőssége, Huszn al-Akrád, a Krak des Chevaliers mai helyén.

25 A követeket a hamai emír küldte.

26 A tripoliszi emírtől. A szeldzsukok és fátimidák harcában jól jött neki a keresztes segítség.

pedig megüzente a grófnak, hogy ha kívánja, kész őszintén békét kötni vele és barátságban élni; egyúttal tíz lovat, négy öszvért és aranyat küldött neki. A gróf azonban úgy válaszolt, hogy semmiképpen nem köt békét vele, hacsak a király nem lesz kereszténnyé.

1099. febr. 14. (11) Elhagyván azonban ezt a gazdag völgyet, egy Arqa nevű várhoz érkeztünk, február közepén, egy hétfői napon. Ennek közelében sátrainkat is felvertük. A vár telis-tele volt a pogányok népével, törökökkel, szaracénokkal, arabokkal, pauliciánusokkal, akik csodálatra méltó módon erősítették meg várukat és bátran védekeztek. (12) Akkor kivált közülünk tizennégy lovag és Tripolisz városa ellen indult, amely ott volt a közvetlen közelünkben. Ez a tizennégy körülbelül hatvan törökbe ütközött és további pogányokba, akik maguk előtt összeszedett embereket és állatokat hajtottak; ezek száma a hatszázat is meghaladta. A mieink a kereszt jelével megerősödve megtámadták őket, és Isten segítségével csodálatosképpen föléjük kerekedtek, közülük hatot megöltek és hat lovat megkaparintottak.

(13) Rajmund gróf seregéből Pilet Rajmund és Rajmund, a Turrenne-i vicomte[27] indult el és érkezett meg Tortosza városához. Bátran megtámadták, a várost azonban a pogányok nagy sokasága védelmezte. Beesteledvén elvonultak egy védett helyre, ott letáboroztak és számtalan tüzet raktak, mintha csak az egész sereg együtt lenne. A pogányokon ezért félelem lett úrrá, éjjel titkon elmenekültek, és hátrahagyták a várost, amely minden jóban dúskált, sőt a tengerparton egy ki-

---

27 Raimundus de Tentoria.

tűnő kikötő is tartozott hozzá.[28] A következő napon a mieink felvonultak, hogy általános támadást intézzenek, ám elhagyatottan találtak a városra. Bevonultak, és egészen Arqa ostromáig ott maradtak. (14) A közelben volt egy másik, Marakia nevű város. A várost kormányzó emír megegyezett a mieinkkel, bebocsátotta őket a városba a lobogóinkkal együtt.

35. fejezet

(A frankok Arqát ostromolják)

(1) Gottfried herceg, Boemund és Flandria grófja eljutottak Laodicea városáig. Itt Boemund elvált tőlük, és visszatért Antióchiába. Ezek azonban elérkeztek egy *1099.*
Gibel nevű városig, amelyet körbezártak. Miután azon- *márc.*
ban Rajmund, Szent Egyed grófja arról értesült, hogy a pogányok megszámlálhatatlan sokasága tör ránk döntő ütközetet keresve, tüstént tanácsot tartott az övéivel, hogy üzenetet küldenek a Gibelt ostromló vezéreknek: induljanak vissza a megsegítésükre. Amint e vezéreknek tudomására jutott Rajmund üzenete, rögtön megegyeztek az emírrel és békét kötöttek vele; az emírtől lovakat, aranyat kaptak, és elhagyták a várost, megsegítésünkre indulva. A pogányok azonban nem bocsátkoztak harcba velünk. Így az említett grófok a folyón túl táboroztak le, és ostrom alá vették Arqa várát.

28 A kikötő elfoglalásával a keresztesek kitörtek a reménytelen elzártságból és könnyen kapcsolatot teremthettek az utánpótlást szállítókkal, akár Ciprus, akár Antióchia felől várták is őket.

(2) Nem sokkal ezután a mieink Tripolisz[29] ellen lovagoltak ki. A városon kívül törökökre, arabokra és szaracénokra találtak, akikre rátámadtak és menekülésre kényszerítették őket, a város előkelőinek legnagyobb részét pedig lemészárolták. A pogányok gyilkolása és a vérözön olyan mértékű volt, hogy a várost kettészelő folyó[30] vörösnek látszott, és a ciszternákba folyva, a városlakókban nagy szomorúságot és aggodalmat keltett. Így akkora félelem lett úrrá rajtuk, hogy a városkapun túlra senki sem merészkedett. Másnap a mieink a Semen túlra lovagoltak, s marhákra, birkákra, szamarakra találtak; majdnem háromezer állatot zsákmányoltak, még tevéket is.

(3) Az említett várat pedig egy nap híján három hónapon át ostromoltuk, és az Úr húsvéti ünnepét is ott ültük meg április tizedikén. Mialatt a várat ostromoltuk, hajóink[31] tőlünk nem messze futottak be egy kikötőbe, és nagy vásárt kínáltak búzából, húsból, sajtból, árpából, olajból; így nagy bőségben élt az egész sereg. Ennek az ostromnak során többen közülünk szerencsésen elnyerték a mártíromságot, így Ribemonti Anzelm[32], Pikárdiai Vilmos[33], és sokan mások, akiket nem tudok megnevezni. (4) A tripoliszi király is gyakran küldött követeket a vezérekhez, hogy hagyjanak fel már a vár ostromával és egyezzenek meg vele. Hallván ezt a mieink, Gottfried herceg, Rajmund, Szent Egyed grófja, Normann Robert és Flandria grófja, s látván, hogy az új betakarítás ideje közeleg — mivel március

---

29 Csak az elővárosokat támadták meg.

30 Nahr Kadisha.

31 Angol és genovai hajók.

32 Anselmus de Riboatmont, levele fennmaradt, amelyet urának, a reimsi érseknek küldött. Lásd a levelek között.

33 Willelmus Picardus.

közepén új babot, április közepén már az új gabonából ettünk –, megtanácskozták a dolgot, s így határoztak: „Nagyon helyes lenne a jeruzsálemi utat befejezni, még az aratás idején."

36. fejezet

(A frankok serege Arqa várától Ramla városáig jut)

(1) Elhagytuk tehát Arqa várát[34] és megérkeztünk Tripoliszba május tizenharmadikán, pénteken, és három napon át ott maradtunk. Végül is a tripoliszi király megegyezett vezéreinkkel: rögtön elengedett több mint háromszáz zarándokot, akiket arrafelé ejtettek fogságba, átadott tizenötezer bizánci aranyat, tizenöt nagy értékű lovat. Eladott még nekünk számos lovat, szamarat és mindenféle javakat, amikkel Krisztus egész serege kiválóan ellátta magát. Abban is megegyeztek vezéreinkkel, hogyha a babiloni emír[35] által előkészített háborút megnyerjük és Jeruzsálemet megszerezzük, akkor a tripoliszi király keresztény hitre tér, a vezérek viszont elismerik földje feletti hatalmát; és ilyen értelemben fogalmazták meg az egyezséget.

1099. máj. 13.

---

34 Három lehetőség volt, Damaszkuszon, Libanonon át vagy a tengerparton. Az utánpótlás és bizonyos jóslások miatt választották a tengerparti utat. Arqa hosszas ostroma egyébként Toulouse-i Rajmund azon szándékának köszönhető, hogy így akarta a hírek szerint a már úton lévő bizánci császárt bevárni és így saját hatalmát megerősíteni.

35 A kairói fátimidák szerepére utal.

1099. máj. 16. (2) A várost egy májusi hétfőn hagytuk el, egy keskeny és meredek úton haladtunk éjjel-nappal, míg elértünk Bethelon várához, majd egy Gibelon nevű városhoz a tengerparton. Az úton nagy szomjúságtól szenvedtünk, és így kimerülten érkeztünk el egy Braym

1099. máj. 19. nevű folyóig.[36] (3) Ezután egy helyen keltünk át éjjel és nappal vonulva – az Úr Mennybementelének ünnepén – egy rendkívül keskeny úton. Azt hittük, hogy leselkedő ellenségeink meglepnek minket, de Isten közbenjárására egyikük se merészelt elibénk vágni. Végül is az előttünk haladó lovagjaink felszabadították az utat, és elértünk egy tengerparti városba, amelyet Bejrútnak neveznek, innen pedig egy másik Sagitta[37] nevű, majd egy következő, Sur[38] nevű, Surból pedig egy Akkon nevű városba. Akkonból Haifa várához jutottunk, majd

1099. máj. 29. Caesarea mellett táboroztunk le, ahol megünnepeltük a Pünkösdöt május 29. napján.

(4) Ezután Ramla városába mentünk,[39] amelyet a szaracénok a frankoktól való félelmükben kiürítettek. Ramla mellett van egy nagy hírű templom, amelyben Szent György drága teste nyugoszik, mivel itt vállalta Krisztus nevéért a hitetlen pogányoktól a boldog mártíromságot. Itt tanácsra gyűltek előkelőink, hogy püspököt válasszanak ennek az egyháznak a gondozására és felélesztésére. A püspöknek juttatták a tizedet,

---

36 Itt érték el az egyiptomi fennhatóság határát, a folyó neve: Nahr Ibrahim. Nagyobb ellenállással nem találkoztak a szárazföldön, de a tengeren az egyiptomi flotta elűzte az utánpótlást szállító hajóikat.

37 Az ókori Szidón.

38 Az ókori Türosz.

39 Ramleh (Ramla) mohamedán város volt. A püspökség alapítása mutatja, hogy a meghódított területet egyházi tulajdonnak tekintették. A püspök itt egy normann pap, Rouen-i Róbert lett.

arannyal és ezüsttel gazdagították, valamint lovakkal és más állatokkal, hogy így áhítatosan és tisztességgel élhessen mindazokkal együtt, akik vele maradnak. A püspök örömmel maradt ezen a helyen.

37. fejezet

(A frankok eljutnak Jeruzsálemig és körbezárják. Pilet Rajmund és mások az arabokkal csatáznak. A várost erősen támadják, de hiába. Száz lovag megfutamít egy arab sereget. A frankok a nagy szomjúságtól szenvednek)

(1) Június 6-án, kedden, örvendezve és ujjongva értük *1099.*
el Jeruzsálem városát, és merészen ostrom alá fogtuk. *jún. 6.*
Ugyanis Normann Róbert északon foglalt állást Szent István protomártír temploma mellett, ott, ahol az örvendező mártírt Krisztus nevéért megkövezték. Mellette Róbert, Flandria grófja foglalt harcállást, nyugatról Gottfried herceg és Tankréd. Délről Szent Egyed grófja vonult fel Sion hegyére, az Úr Anyja, Szűz Mária temploma mellé, ahol az Úr vacsorázott a tanítványokkal.

(2) A harmadik napon a mieink közül Pilet Raj- *1099.*
mund, Turenne-i Rajmund, és többen mások összecsa- *jún. 9.*
pást keresve különváltak a seregtől, és kétszáz arabbal találták szembe magukat. Krisztus lovagjai megütköztek a hitetlenekkel, és Isten segítségével bátran legyűrték őket, sokakat megöltek, és harminc lovat elragad-
tak. (3) A rákövetkező hétfőn indítottunk heves tá- *1099.*
madást a város ellen, ami olyan kiválóan sikerült, hogy *jún. 13.*
ha jó előre gondoltunk volna a létrákra, kezünkre

került volna a város. A kisebbik falat azonban elpusztítottuk, és egy létrát támasztottunk a nagyobb falnak, amelyen lovagjaink felmásztak, és közelharcban vágták-szúrták kardjaikkal és lándzsáikkal a szaracénokat s mindazokat, akik a várost védelmezték. Sokan életüket vesztették a mieink közül, de még többen őközülük. (4) Ennek az ostromnak során majdnem tíz napon át nem találtunk eladó kenyeret, míg elért hozzánk hajóinkról egy hírnök. Nagy szomjúságtól is szenvedtünk[40] olyannyira, hogy lovainkat és egyéb állatainkat hat mérföldre kellett a vízhez hajtani, nem kis aggodalmunkra és félelmünkre. A sziloami forrás, amely a Sion-hegy lábánál fakadt, ellátott bennünket,[41] a vizet mégis drágán adták közöttünk.

(5) Miután megérkezett hozzánk a hajóinkról küldött hírnök, vezéreink egymás között úgy döntöttek, hogy lovagokat menesztenek, hogy gondosan őrizhessék az embereket és a hajókat Jaffa kikötőjében.[42] Megpirkadván, elindult Rajmund, Szent Egyed grófja seregéből száz lovag, köztük Pilet Rajmund, Montmerle-i Achard, Sabrani Vilmos, és magabiztosan tartott a kikötő felé. Később harminc lovag elvált a többiektől, és hétszáz arab, török és szaracén harcosba ütközött az emír seregéből. Krisztus lovagjai bátran rájuk támadtak, ám azok akkora túlerőben voltak, hogy körbezártak bennünket és megölték Montmerle-i Achardot és néhány szegény gyalogos katonát. (6) Miközben körbezárva tartottak bennünket, és a mieink halálukat vár-

---

40 A vizeket megmérgezték a védők.

41 Azonban túl közel volt a falakhoz.

42 Jaffába június 17-én érkezett hat hajó, genovaiak és valószínűleg az angolok. Élelmiszert és az ostromhoz szükséges műszaki felszerelést hoztak.

ták, eljutott egy hírnök a többiekhez, így szólt Pileti Rajmundhoz: „Miért állsz itt ezekkel a lovagokkal? Mindnyájunkat borzasztóan szorongatnak az arabok, törökök, szaracénok, s talán ebben az órában már mind halottak is, segítsétek tehát meg őket, segítsetek!" Hallván ezt, a mieink rögvest gyors vágtában megindultak, és sebesen elértek a harcban állókhoz. (7) A pogányok népe meglátván Krisztus lovagjait, szétoszlott két seregrészre. A mieink azonban Krisztus nevéhez fohászkodván olyan hevesen támadtak a hitetlenekre, hogy mindegyik lovag leterítette a maga emberét. Belátván pedig a pogányok, hogy a frankok erejének nem tudnak ellenállni, hátat fordítottak, és a mieink majdnem négy mérföldön át a nyomukban maradtak, sokakat megöltek közülük. Egynek azonban megkímélték az életét, hogy rendben elmondja nekik a híreket; százhárom lovat is szereztek.

(8) Ugyanezen ostrom alatt a szomjazás akkora terhet jelentett nekünk, hogy ökrök és bivalyok összevarrott bőrében hordtuk a vizet csaknem hat mérföld távolságból, sőt ezekből ittuk a bűzös vizet. Mekkora nyomorúság és nélkülözés szakadt ránk nap mint nap a poshadt víztől és a rozskenyértől! A szaracénok pedig minden forrásnál és vízmosásnál ott rejtőzködtek, csapdát állítottak a mieinknek, mindenfelé gyilkolták és darabokra tépték őket, állatainkat elvezették barlangjaikba és rejtekhelyeikre.

38. fejezet

(A frankok beveszik Jeruzsálemet)

1099. jún. (1) Akkor vezéreink úgy határoztak, hogy hadieszközökkel veszik ostrom alá a várost, hogy imádásra a mi Megváltónk sírjához járulhassanak. Két fa ostromtornyot és sok egyéb ostromgépezetet[43] készítettek. Gottfried herceg is elkészítette a maga ostromtornyát a gépezetekkel együtt, hasonlóképpen Rajmund gróf is. Mindehhez távoli vidékekről hordták a fát. Amikor a szaracénok meglátták, hogy a mieink az említett hadieszközöket készítik, éjjelente kiválóan megerősítették a várost, és magasították tornyait. (2) Miután vezéreink felmérték, hogy melyik a város legsebezhetőbb pontja,
1099. júl. 9–10. egy szombat éjjel oda, a keleti oldalra szállították az elkészített ostromgépeket és a fatornyot. Megvirradván,
júl. 10–12. felállították ezeket, vasárnap, hétfő és kedd pedig a torony előkészítésével és felszerelésével telt el. Szent Egyed grófja ugyanakkor a déli oldalról helyezte készenlétbe gépezetét. (3) Közben a vízhiány annyira sújtott bennünket, hogy még egy dénárért sem lehetett a szükséges vízhez hozzájutni, ennyiért még a szomjunkat sem tudtuk oltani.

1099. júl. 13–14. Szerdán és csütörtökön minden oldalról éjjel-nappal keményen támadtuk a várost. Mielőtt azonban rohamra indultunk volna, a püspökök és papok meghagyták – prédikálással és intő szavakkal –, hogy mindnyájan tartsunk az Istennek Jeruzsálem körül körmenetet, hi-

43 A fa beszerzése is rendkívül körülményes volt.

tünk szerint imádkozzunk, osszunk alamizsnát és böjtöljünk.[44]

(4) Pénteken kora reggel minden irányból támadást indítottunk, de semmire sem jutván a várossal, meghökkentünk, és nem kevéssé meg is ijedtünk. Közeledvén azonban pénteken az óra, amikor Urunk Jézus Krisztus vállalta a szenvedést érettünk a keresztfán, lovagjaink Gottfried herceg és testvére, Eustach[45] vezetésével bátran küzdöttek az ostromtoronyban. Akkor jutott fel lovagjaink közül Litold[46] a városfalra. Alighogy fellépett, a város védői mind hátrálni kezdtek a falakon és a városban. A mieink pedig a nyomukban, üldözték, gyilkolták, aprították őket egészen Salamon templomáig, ahol is olyan vérfürdőt rendeztek, hogy bokáig gázoltak a pogányok vérében. (5) Rajmund gróf pedig délről vezette seregét rohamra, és ostromtornyát a fal mellé állította. A torony és a fal között azonban egy igen mély árok húzódott. Akkor arról tanácskoztak a mieink, hogyan lehetne feltölteni az árkot. Közhírré is tették, hogy aki három követ visz az árokba, annak egy dénár lesz a jutalma. Az árok feltöltése pedig három napon át, éjjel-nappal tartott. Végül a feltöltött árkon át a falhoz tolták a tornyot. A város védői nagy elszántsággal küzdöttek ellenünk, tűzzel és kövekkel. Amikor a gróf fülébe jutott, hogy a frankok már a városban vannak, így szólott embereihez: „Mit késlekedtek?

1099. júl. 15.

44 Előzménye július 6-án egy pap látomása, akinek Adhemar jelent meg, utasítva őket a böjtre és egy mezítláb elvégzendő körmenetre. A körmenetre július 8-án került sor.

45 Boulogne-i Eustach. A behatolás időpontját az egyes írók eltérően adják meg.

46 Két flandriai jutott fel elsőként, a Tournai-ból való Litold (Laetholdus) és Gilbert.

Lám, a többi frank mind a városban van már!" (6) Ezután a Dávid tornyában védekező emír[47] megadta magát a grófnak, és megnyitotta előtte azt a kaput, ahol a zarándokok szokták befizetni az adójukat.[48]

(7) Zarándok katonáink benyomulván a városba, üldözték és öldösték a szaracénokat, egészen Salamon templomáig. Ott a szaracénok egybegyűlve, a legmakacsabbul ellenálltak a mieinknek egész napon át úgy, hogy az egész templomot elöntötte a vér. Végül is térdre kényszerítettük a pogányokat, és a mieink hatalmukba kerítették a templomba gyűlt nagyszámú férfit és nőt, és tetszésük szerint megölték vagy élve foglyul ejtették őket. Salamon templomának tetején is nagy pogány tömeg gyűlt egybe, nemre való tekintet nélkül, akiket Tankréd és Béarni Gaston[49] kerített hatalmába, zászlajukkal jelölve meg őket. Ezután embereink az egész városban száguldoztak, aranyat és ezüstöt zsákmányoltak, lovakat és öszvéreket, minden jóval teli házakat. Túláradó örömükben mindnyájan sírva és nevetve vonultak Megváltónknak, Jézusnak a sírjához, hogy imádják, és ott beváltották életre szóló fogadal-
1099. mukat. Reggel pedig a mieink elővigyázatosan fel-
júl. 16. másztak a templom tetejére, rátámadtak a szaracénokra, férfiakra és nőkre egyaránt, és puszta karddal lefejezték őket; voltak, akik levetették magukat a templomtetőről.[50] Ezt látván, Tankréd felette megharagudott.

---

47 A fátimida kormányzó, Iftikár-ad-Dala.

48 A Jaffa felé vezető útra nyíló kapu.

49 Gaston de Beert, Gottfried ostromtornyának a készítője, jellemző, hogy megörökítendőnek tartották nevét. Az ostromgépek összeszerelésénél a genovaiaknak is sokat köszönhettek.

50 A zsidókra is hasonló sors várt zsinagógájukban, őket ugyanis az arabok nem telepítették ki a városból az ostrom előtt, mint a megbízhatatlannak tartott keresztényeket.

39. fejezet

(A frankok Gottfriedet a város fejedelmévé, Arnulfot pedig pátriárkának választják. Továbbá nagy győzelmet aratnak Aszkalonnál)

(1) Akkor a mieink tanácskozást tartottak és úgy döntöttek, hogy ki-ki osszon alamizsnát imádsággal egybekötve, hogy Isten kiválassza, kit szeretne uralkodónak a többiek felett, s hogy ki irányítsa a várost. Azt is megparancsolták, hogy a halott szaracénokat mind ki kell vinni a városon kívülre kibírhatatlan bűzük miatt, hiszen az egész város tele volt tetemeikkel. Az életben hagyott szaracénok vitték ki a hullákat a kapuk elé, és ház nagyságú hegyeket emeltek belőlük. A pogányok népét sújtó hasonló vérengzésről soha senki nem hallott és nem is látott, mivel hulláikból piramisokat építettek, amelyek úgy álltak, mint az asztagok. A halottak számát senki sem tudja, csak az Isten. (2) Rajmund gróf azonban biztosította, hogy az emírt és kíséretét épségben és sértetlenül vezessék el Aszkalonig.

1099. júl. 17.

(3) A város elfoglalása utáni nyolcadik napon a város fejedelmévé Gottfried herceget választották meg,[51] hogy leverje a pogányokat és védelmezze a keresztényeket. Hasonlóképpen pátriárkát is választottak egy igen bölcs és tisztelt férfiú, név szerint Arnulf szemé-

1099. júl. 22.

51 Királyt azért nem választottak, mert ezt az egyháziak mereven elvetették. Gottfried címe a „Szent Sír gondviselője, képviselője" (Advocatus Sancti Sepulchri) lett. Rajmund történetírója szerint visszautasította a fejedelemséget.

1099. aug. 1. lyében,[52] Vasas Szent Péter ünnepén. (4) Isten keresztényei e várost július 15-én, egy pénteki napon foglalták el.

(5) Közben követ érkezett Tankrédhez és Eustach grófhoz, hogy készülődjenek és siessenek Náblusz[53] városának bevételére. Elindultak, és nagyszámú lovagot és gyalogost vittek magukkal. Megérkezve a városhoz, annak lakói rögtön megadták magukat. A herceg ekkor újólag parancsot küldött nekik, hogy gyorsan induljanak hadba, mivel a babiloni emír Aszkalon ellen készülődik.[54] (6) Ők pedig sietve nekivágtak a hegyeknek, keresve a harcot a szaracénokkal, mígnem Caesareába érkeztek. Innen a tengerparton jutottak Ramlah városáig, ahol rengeteg arabra találtak, a főhad elővédjeire. A mieink üldözőbe vették őket, és sokakat fogságba ejtettek közülük, akik elmondtak minden háborús hírt, hol van a hadseregük, hányan vannak, és hol készülnek megütközni a keresztényekkel.

(7) Ezt megtudván, Tankréd rögtön követet menesztett Jeruzsálembe Gottfried herceghez, a pátriárkához és az összes vezérhez, megüzenvén: „Tudjátok meg, hogy Aszkalonnál ütközetre készülnek ellenünk; jöjjetek tehát sietve, akkora sereggel, amekkorával csak tudtok!" Akkor a herceg felszólított mindenkit, hogy lelkiismeretesen felkészülve induljon Aszkalonba az ellenfeleink ellen. Ő maga a pátriárkával és Róberttel,
1099. aug. 9. Flandria grófjával kedden vonult ki a városból, és velük együtt a martiranói püspök.[55] (8) Szent Egyed gróf-

52 Normann Róbert káplánja. A Rajmund-párti történetíró léha és botrányos életvitelűnek tartotta, s valóban néhány hónap múltán le is tették hivatalából. Egyébként művelt ember, Hódító Vilmos lányának nevelője volt.

53 A bibliai Sichem, Szikem.

54 Seregének élén al-Afdal állt.

55 Arnulf püspök.

ja és Normann Róbert azonban kijelentette, hogy csak akkor fognak elindulni, ha megbizonyosodnak a közeledő ütközetről. Meghagyták tehát lovagjaiknak, hogy menjenek és nézzenek szét, valóban ütközet van-e készülőben, és a lehető leggyorsabban térjenek vissza, mert ők a maguk részéről készen fognak állni az indulásra. Ezek eltávoztak, és meglátván a csata előjeleit, gyorsan visszafordultak és jelentették mindazt, amit a saját szemükkel tapasztaltak. A herceg rövidre rá meghagyta a martiranói püspöknek, aki a közelben volt, hogy menjen Jeruzsálembe azzal a paranccsal, hogy az ottani lovagok öltsenek fegyvert és induljanak el a csatatérre.

Szerdán pedig ezek a vezérek is kivonultak és hada- *1099.*
kozni indultak. A martiranói püspök is visszaindult *aug. 10.*
a pátriárkának és hercegnek szóló válaszüzenettel, ám szaracénokkal találkozott szembe, akik fogságba ejtették és magukkal hurcolták.[56] (9) Remete Péter Jeruzsálemben maradt, felügyelve és irányítva a görögöket és latinokat, különösen a klerikusokat, hogy Istennek tetsző hívő lélekkel körmenetet tartsanak, imádkozzanak és alamizsnát osszanak, hogy az Isten a maga népének juttassa a győzelmet. A klerikusok és a papok ugyanis szent ruháikba öltözve az Úr templomához vezették a körmenetet, miséket és könyörgéseket énekelve, hogy védelmezze az ő népét.

(10) Végül a pátriárka, a püspökök és a többi vezér egybegyűltek a folyónak Aszkalon felé eső partján. Ott rengeteg ökröt, tevét, birkát és minden jót zsákmányoltak. Körülbelül háromszáz arab érkezett, mi rájuk támadtunk, és kettőt közülük fogságba ejtettünk, a többieket pedig a seregükig üldöztük. (11) Beesteledvén

56 További sorsa ismeretlen.

pedig, a pátriárka az egész táborban közhírré tette, hogy másnap kora reggel mindnyájan legyenek harcra készek, s ki fogja közösíteni azt, aki a csata bevégezte előtt zsákmányolni kezdene. Ám a csata után gondtalan örömmel visszatérhetnek, hogy ki-ki megszerezze azt, amit Isten neki rendelt.

1099. aug. 12. (12) Pénteken kora pirkadatkor bevonultunk egy igen barátságos völgybe a tengerpartnál, és ott felállítottuk hadsorainkat. A herceg elrendezte csatarendjét, miként Normandia grófja, Szent Egyed grófja, a flandriai gróf, Eustach gróf is a magáét, helyükre irányították a gyalogosokat és az íjászokat oly módon, hogy a lovagok előtt foglaljanak helyet. Mihelyst így mindent elrendeztek, a mi Urunk Jézus Krisztus nevében megkezdték a harcot. A bal szárnyon volt Gottfried herceg a csatasorával, Szent Egyed grófja pedig a jobb szárnyon, a tengerhez közel lovagolt. Normandia grófja, a flandriai gróf, Tankréd és mindenki más középen haladt.

(13) Ekkorra a mieink már megkezdték a felfejlődést, de a pogányok is készen álltak a küzdelemre. Soraikban mindenkinek a nyakában lógott egy kulacs, hogy abból ihasson, miközben üldöznek bennünket, az Isten kegyelme azonban ezt nem engedte meg nekik. Amikor Normandia grófja észrevette az emír hadijelvényét – lándzsáját ezüst borította, csúcsán pedig egy aranyalma volt –, hevesen rárontott és halálosan megsebesítette. A másik szárnyról pedig a flandriai gróf támadta meg őket nagy hévvel. Tankréd középen a pogányok sátortábora ellen intézett rohamot, akik ezt látván, azonnal futásnak eredtek. (14) A pogányok sokasága megszámlálhatatlan volt, számukat csak az Isten tudja. Az ütközet rettentő kemény volt, de az isteni hatalom oly mértékben a pártunkon állt, oly hathatós volt, hogy azonmód győzedelmeskedtünk felettük. (15) Isten el-

lenségei pedig ott álltak megvakultan és földbe gyökerezve, nézték Krisztus lovagjait tágra nyílt szemekkel, és semmit sem láttak, az isteni hatalomtól megrémülve nem mertek ellenállni a keresztényeknek. Páni félelmükben a fákra másztak fel, abban a reményben, hogy elrejtőzködhetnek. A mieink azonban nyíllal, lándzsával, karddal megölték őket, és ők a földre zuhantak. Mások pedig a földre vetették magukat, nem merve szembeszegülni velünk. Úgy aprították a mieink őket, miként az állatokat szokás a vágóhídon. Szent Egyed grófja a tengernél számolatlanul gyilkolta őket, voltak, akik a tengerbe vetették magukat, voltak, akik szerte szaladtak.

(16) Az emír Aszkalonhoz érkezett bánkódva és szomorkodva, s miközben a könnyei potyogtak, így szólott: „Ó, istenek szelleme! Ki látott vagy hallott ilyet valaha is! Ekkora hatalmat, ekkora bátorságot, ekkora hadsereget még soha egy nép nem győzött le, csak most a keresztények kicsinyke és maroknyi népe igázott le. Jaj nekem, milyen szomorú és vigasztalhatatlan vagyok! Mit mondhatnék még? Olyan nép győzött le, aki koldus, fegyvertelen és nyomorúságos, kinek semmije nincs zsákján és tarisznyáján kívül. Azok üldözik az egyiptomi népet, akiknek nemegyszer alamizsnát adtunk, miközben országunkban mindenfelé kéregettek. (17) Ebbe a csatába kétszázezer katona élén vonultam, most ugyanezeket látom megoldott kantárral a babiloni úton menekülni, nem lévén bátorságuk szembefordulni a frankok népével. Esküszöm Mohamedre és az istenek minden hatalmára, soha többé nem vonulok katonáimmal ütközetbe, mert elűzött engem egy jövevény nép. Magammal vittem a fegyverek minden nemét, minden hadieszközt és gépezetet, hogy megostromoljam őket Jeruzsálemben, és kétnapi járóföldre a várostól ők vonultak elém megütközni. Jaj! Mi lenne,

ha azt a népet vezethettem volna, s nem az enyémet? Jaj nekem! Mit mondhatnék még? Babilon földjén elveszítettem becsületemet mindörökre!"

(18) A mieink pedig megszerezték az emír hadijelvényét, amelyet Normandia grófja megvásárolt húsz ezüstmárkáért és a pátriárkának adta Isten és a Szent Sír tiszteletére. Az emír kardja pedig hatvan bizánci aranyért kelt el. (19) Legyőzettek tehát ellenségeink Isten segítségével. A pogányok földjéről érkezett hajók mind ott álltak, embereik azonban meglátva a hadseregével menekülő emírt, tüstént felvonták vitorláikat, és nekiindultak a nyílt tengernek. (20) A mieink visszatértek a pogányok sátraihoz, számtalan zsákmányra tettek szert aranyban, ezüstben; mindenféle javak tömegében, lovakban, öszvérekben, szamarakban, tevékben, birkák és ökrök számolatlan sokaságában, hadi eszközökben. A hegy- és domboldalakat, mezőket teljesen elfedte állataik sokasága, rakásszámra találtunk fegyverekre. Amit akartunk, magunkkal vittük, a maradékot tűzben emésztettük el.

Nagy örömben tértek vissza a mieink Jeruzsálembe, magukkal víve minden jót, kenyérrel, kétszersülttel, liszttel, gabonával, sajttal, olajjal megrakott tevéket és szamarakat, és mindazt, amire csak szükségük volt.
1099. A csata augusztus idusát megelőző napon zajlott, a mi
aug. 12. Urunk Jézus Krisztus kegyelmével, akié a tisztelet és
dicsőség most és mindörökkön örökké. Minden lélek mondja: Amen.

LEVELEK, OKLEVELEK AZ ELSŐ KERESZTES HÁBORÚ KORÁBÓL

I.

II. Orbán pápa levele a flandriai hívőkhöz

(1095. december vége)

Orbán püspök, Isten szolgáinak szolgája minden flandriai hívőnek, előkelőknek és alacsony rangúaknak egyaránt üdvöt, kegyelmet és apostoli áldását.

Testvérségtek már régóta sokak előadásából tudja,[1] mint hisszük, hogy a barbár düh Isten egyházait[2] a keleti részeken sajnálatos támadásával elpusztította, ráadásul Krisztusnak szenvedése és feltámadása által híressé lett szent városát templomaival együtt, amit kimondani is szörnyű, elviselhetetlen szolgaságnak vetette alá. Jámbor mérlegeléssel szánakozva e szerencsétlenségen, ellátogattunk Gallia vidékeire, s fellelkesítettük e föld előkelőit és alacsonyabb rendű lakóinak jó részét a keleti egyházak felszabadítására, s ily módon az Auvergne-i zsinaton[3] ünnepélyesen kötelességükké tettük az erre való felkészülést bűneik bocsánata fejében. Kedvelt fiunkat, Adhemart, Le Puy püspökét pedig erre az útra és feladatra vezérré, helyettesünkké tettük, hogy mindazok, akiknek kedve támad nekiindulni ennek az útnak, utasításainak úgy engedelmeskedjenek, mint a miénknek, s oldó és kötő hatalmának, amennyiben erre a feladatra vonatkozik, teljesen vessék alá magukat. Mindazok pedig, akiknek közületek Isten ezt a fogadalmat sugallja, legyenek tudatában annak, hogy Isten segítségével Mária mennybevitelének ünnepén[4] fognak útnak indulni, és ekkor csatlakozhatnak a menethez.

---

1 A hazatérő zarándokoktól.

2 Konkrétan a templomokra gondol.

3 A zsinatot 1095. november 18–28. között tartották, és Clermonti Zsinat néven vált ismertté.

4 Azaz 1096. augusztus 15.

II.
II. Orbán pápa II. levele a bolognaiakhoz

(Pávia, 1096. szeptember 19.)

Orbán püspök, Isten szolgáinak szolgája, a bolognai klérus és kedvelt népünk katolikus fiainak üdvöt és apostoli áldását!

Köszönetet mondunk jóságtoknak, hogy a szakadárok és eretnekek közepette is köztetek voltak azok, akik mindig megmaradtak a katolikus hitben,[1] s mások pedig Isten kegyelme által megismerve az igazságot, elhagyták a tévelygések útjait, s már tudják, miben áll a katolikus hit. Arra biztatunk tehát titeket, az Úrban kedvelteket, hogy bátran vágjatok neki az igazság útjának, és legyen gondotok rá, hogy a jó kezdeteket még jobb befejezés kövesse. Üdvözülni nem az fog, aki belekezdett, hanem az, aki mindvégig kitartott.[2] Nyomatékkal ajánljuk kedvességtek figyelmébe tiszteletre méltó testvérünket és püspöktársunkat Bernátot,[3] akit az isteni gondviselés általunk méltóztatott megtenni pásztorotoknak. Ha szeretitek Istent, fogadjátok el Isten helyettesének, ugyanis Ő maga ilyesféleképpen szólt: „aki titeket hallgat, engem hallgat"[4].

Fülünkbe jutott, hogy közületek sokakban megfogant a kívánság, hogy elmenjen Jeruzsálembe, ami nekünk, tudjátok meg, szerfelett kedvünkre van. Tudjátok meg, hogy mindazoknak, akik nem földi javak utáni sóvárgásból, hanem kizárólag lelkük üdvéért és az Egyház felszabadításáért keltek útra Jeruzsálembe, a mindenható Isten könyörületessége és a katolikus Egyház kö-

---

1 Ide sorolták III. Kelemen (1080–1100) követőit, a szimoniákusokat, Berengar követőit stb.

2 Vö. Mt 10,22.

3 Kevéssé ismert bolognai püspök.

4 Vö. Lk 10,16.

nyörgései által mind a saját tekintélyünknél, mind a galliai érsekek és püspökök tekintélyénél fogva megadjuk a teljes feloldozást azon bűneik alól, amelyekről igaz és teljes bűnbánatot tartottak, mivel javaikat és önmagukat Isten szeretetéért kockára tették. Sem klerikusoknak, sem szerzeteseknek nem engedélyezzük a Jeruzsálembe való indulást a püspökök és apátok engedélye nélkül. Sőt legyen a püspököknek gondjuk arra, hogy a plébániákhoz tartozókat a klerikusok véleménye és támogatása nélkül ne bocsássák el. Vigyázzanak arra is, nehogy a fiatal férjek meggondolatlanul, feleségük hozzájárulása nélkül útrakeljenek. A Mindenható erősítsen meg benneteket istenfélelemben és szeretetben, minden bűntől és tévelységektől mentesen vezessen el a legnagyobb szeretet és az igaz jámborság szemléletére.

Kelt Páviában, szeptember 19-én.

III.
Blois-i István első levele feleségéhez, Adélához

(Nicea, 1097. június vége)

István gróf Adéla grófnénak, legkedvesebb szerető feleségének mindarról, ami szép és jó eszébe jut.[1]

Tudja meg kedvességed, hogy a szent út során a legnagyobb tisztességben és testi jólétben utazom Rumban. Utam és zarándoklatom eredményeit Konstantinápolyból levélben megküldtem Neked, de újra leírom e levelet, arra az esetre, ha a küldöncöt valamilyen szerencsétlenség érné.

---

1 Személyükre vonatkozóan vö. *Gesta* II. könyv 7. és IX. könyv 33. jegyzetét. Első, Konstantinápolyból írott levele nem maradt fenn.

Konstantinápolyba Isten kegyelméből nagy örömben érkeztem meg. A császár pedig méltóan és tisztességgel, majdhogynem legkedvesebb fiaként fogadott, számos nagy értékű ajándékkal gazdagított, sőt Isten seregében, vagyis a miénkben nincs még egy herceg, gróf vagy bárki előkelő, akinek inkább hinne vagy a kedvében járna.[2] Bizony, kedvesem, ő császári méltósága nemegyszer biztatott és biztat, hogy fiaink közül bízzunk rá egyet.[3] Ő pedig ígéretet tett, hogy olyan fényes tisztségre fogja emelni, hogy a miénket a legkevésbé sem fogja irigyelni. Igazán mondom Neked, nincs még egy ilyen ember a világon, mint ő. Vezéreink mindegyikét bőkezűen megajándékozza, lovagjainknak egyetől egyig adományokkal szerez örömet, szegényeinket asztalánál táplálja.

Nicea városa mellett áll Civitot vára, közelében van a tengerszoros, amelyen át a kegyes császár hajói éjjel-nappal járnak Konstantinápolyba, majd onnan a szegények eleségét a táborhoz viszik, ahol megszámlálhatatlan tömegnek osztják szét nap mint nap. A mi korunkban, úgy tűnik, nincs egyetlen uralkodó sem, aki makulátlan erkölcseit felülmúlta volna; a Te atyád, kedvesem, sokszor és nem keveset adományozott, de ehhez képest mindaz semmiség. Ezt a csekélységet azért szerettem volna megírni Neked, hogy legyen némi fogalmad róla. A császártól szinte mint apámtól váltam el, miután tíz napon át[4] a legnagyobb tiszteletben tartott magánál. Ő maga hajókat készített elő nekem, amelyeken a várost övező tengerszoroson a leggyorsabban átkeltem. Voltak helybeli konstantinápolyiak, akik ezt a szorost vadnak és veszélyesnek tartották, ami azonban nem igaz, ugyanis sokkal inkább megbízható, mint a Marne vagy a Szajna folyók. A szorosból az Izmiri-öbölhöz jutottunk, de itt nem találtunk megfelelő számú hajóra, így gyalogosan haladtunk tovább. Utunk a törököktől elhagyott Nicomedia városához vezetett, ahol a Boldog mártír,

2 Itt erősen eltúlozza saját jelentőségét.
3 Hét fiuk volt. A császár ilyen ígéretére sincsen bizonyíték.
4 Kb. 1097 májusának utolsó tíz napja. Civetot más néven Kibotosz.

Pantaleon szenvedett az Úrért, s ahol az említett tengeröből végződik.

Ezután Istent áldva Nicea jelentős városához igyekeztünk,[5] Niceát azonban, kedvesem, több mint háromszáz magas torony csodálatra méltó falakkal zárta el előlünk. A városban merész török harcosokra találtunk, s itt Isten megszámlálhatatlan serege négy héten át halált hozó összecsapásban állt a niceaiakkal. Szulejmán,[6] a törökök uralkodója kevéssel azelőtt, hogy hadba szálltunk volna, váratlanul nagy, harcra kész sereggel támadt a mieinkre. Úgy gondolta, hogy egyetlen rohammal betörhet a városba és segítséget vihet az övéinek. Ez azonban elhibázott tervnek bizonyult, mert az isteni könyörület másképpen akarta. Mi pedig sebesen felkészültünk és elszánt lélekkel fogadtuk a törököket, akik azonban hátat fordítottak és elfutottak. Mi bátran a nyomukban maradtunk, közülük sokakat megöltünk, és hosszan üldöztük őket, sebeket és halált osztogatva, s ha nem állják utunkat váratlanul magas hegyek, aznap végzetes csapás érhette volna őket. Közülünk akkor senki sem veszítette életét. Később azonban közös nagy seregünk számos bátor összecsapásban a törökök és előkelőik közül számszeríjjal és nyilakkal sokakat megölt, ám a mieink közül is meghaltak néhányan, ha nem is túl sokan. Neves lovag egy sem, kivéve Flandriai Balduint, Gent grófját.

Belátván pedig Istenhez méltó vezéreink, hogy az említett soktornyú Niceát pusztán kézi fegyverekkel bevenni nem lehet, nagy fáradsággal magas fatornyokat építettek, kiugrókkal és egyéb hadi eszközökkel. A törökök ezt látva megrémültek, s követeik útján átadták a várost a császárnak, azzal a feltétellel, hogy mindent hátrahagyva védelem alatt eltávozhatnak a városból, és élve kerülnek a császár fogságába. Ezt megtudván, a tiszteletre méltó császár a kezére jutott Niceába a legkevésbé sem mert belépni, nehogy a mérhetetlen tömeg, mintegy kegyes apját tisztelve benne,

5 Kb. 1097. június első napjaiban.
6 Itt is Kilidzs Arszlánról van szó, vö. *Gesta* IV. könyv 1. jegyzetét.

agyonnyomja. Hajón egy hozzánk közeli szigetre jött; saját személyem és Szent Egyed grófja kivételével minden vezér odasietett hozzá, hogy szerencsét kívánjanak ehhez a nagyszerű győzelemhez. A császár mindnyájukat, mint illik, nagy örömmel fogadta. És nehogy véletlenül a törökök ellenséges sokasága a városra vagy seregünkre támadjon, én a városban maradtam, aminek a császár nagyon megörült. Fenségesen és örömmel fogadta a hírt, hogy ott maradtam, mintha csak aranyhegyet adtam volna át. Az említett szigeten maradva a nagy császár Nicea város hadizsákmányáról úgy rendelkezett, hogy az arany, drágakövek, ezüst, köpenyek, lovak és más effélék a lovagoké legyenek, minden fogyaszthatót pedig a gyalogosok között kell szétosztani, s elrendelte, hogy a vezérek saját kincseikből maguk osszanak az övéiknek.[7]

Mint mondottam, Isten győzelmével június 19-én visszafoglaltuk Nicea nagy városát. Olvasható, hogy az ősegyházban a szent atyák Niceában szent zsinatot[8] tartottak, és szétzúzva az ariánus eretnekséget, a Szentlélek sugallatára megerősítették a Szentháromságba vetett hitet. Nicea később a bűnök következtében a tévedés tanítómesterévé vált, most Isten segítségével és vétkes szolgái révén az igazság tanítványává.

Mondom Neked, kedvesem, hogy az említett Niceából Jeruzsálemig öt hét alatt elérhetünk, feltéve ha Antióchia nem áll ellen nekünk. Üdv.

---

7 A személyes túlzásoktól eltekintve megbízható leírás.
8 A zsinatot 325-ben tartották.

IV.
Simeon jeruzsálemi pátriárkának és Adhemarnak, Le Puy püspökének levele az északi hívőkhöz

(Antióchia mellett, kb. 1097. október közepén)

Simeon jeruzsálemi pátriárka és Adhemar, Le Puy Szűz Mária egyházának püspöke által, különösen abban a minőségében, hogy Orbán pápától elvállalta a keresztény sereg gondját, üdvözlet, örök békesség és üdvösség Istenünktől és Urunktól, Jézus Krisztustól.[1]

Közös elhatározásból küldünk levelet hozzátok, mind a klerikusokhoz, püspökökhöz, szerzetesekhez, mind a hercegekhez, grófokhoz és valamennyi derék világihoz, nagyon kérve lelketek üdvére titeket, hogy mindnyájan, akik csak északon, az északi vidékeken laktok, haladéktalanul induljatok hozzánk. Mindnyájatokat erre biztatunk, de különösen azokat, akik a saját üdvösségükért szándékoznak jönni, s akiknek ép a testük, s rendelkeznek az utazáshoz szükségesekkel. Nem kell sok hozzá, hogy eljussatok hozzánk, ám ezentúl már a mindenható Isten fog gondoskodni rólatok.

Rumban vagyunk már, szeretett testvérek, mi keresztények. Nicea nagy városát, bár nem kis nehézséggel, már bevettük és uralmunk alá vetettük, megvívtunk három nagy ütközetet.[2] Niceából Antióchia felé tartva számos várost, török várat megostromoltunk. A lovasok és a páncélosok száma százezer,[3] de mit

1 A levél maga is bizonyíték a keresztesek és a pátriárka együttműködésére. Vö. *Gesta* VI. könyv 1. jegyzetét.

2 A szám nem konkrétan értendő.

3 A keresztesek körében elterjedt létszámadat, erősen túlzott.

érünk ezzel? A pogányokkal összehasonlítva kevesen vagyunk. Valóban és igazán értünk küzd az Isten.[4] Erre pedig, testvérek, halljatok egy csodát, amelyet az említett szent életű pátriárka mond el a keresztények összességének: miként jelent meg látomásában maga az Úr és ígérte meg a hadjáratban fáradozóknak, hogy a félelmetes utolsó ítélet napján mindahányan koszorúval a fejükön járulhatnak színe elé.

Jól tudjátok, hogy kiközösítettek lesznek azok, akik a szent kereszt jelével jelöltettek meg, mégis hitüket semmibe vevén visszamaradnak. Titeket tehát a szent keresztre és az Úr sírjára biztatunk, kérünk, hogy mindnyájukra sújtsatok le a kiközösítés pallosával, hacsak nem követnek minket és sietnek utánunk,[5] hogy a következő húsvétra ott legyenek, ahol mi. Üdv néktek és emlékezzetek meg rólunk, imádkozzatok érettünk, akik éjjel s nappal fáradozunk.

V.
Klemencia flandriai grófnő oklevele

(1097. október 8. után)

A szent és oszthatatlan Szentháromság, az Atya, Fiú és Szentlélek nevében, amen.

Éntőlem, Klemenciától,[1] Isten kegyelméből a flandriaiak grófnőjétől minden Krisztusban hívőnek üdv és örök békesség. A Szentlélek kegyelme lángra lobbantotta férjuramnak, a flandriaiak grófjának, Róbertnek a szívét, hogy nagy fegyveres csapattal a hit-

4 Sokszor visszatérő gondolat, vö. *Gesta* IX, 22,4.
5 Akik már fogadalmat tettek.
1 Burgundi I. Vilmos (1057–87) leánya, Róbert, Flandria grófjának felesége.

szegő perzsák hadjáratának visszaverésére induljon akkor, amikor a kereszténység felháborodása magasra hágott a perzsák[2] álnoksága miatt, akik mérhetetlen önhittségükben elfoglalták a jeruzsálemi egyházat, s mindenfelé pusztították a keresztény vallást. Miközben úton volt s elérte Apulia határait, találkozott az apuliai herceggel, aki nővérét, a dánok egykori királynőjét vette nőül.[3] Az volt a kívánsága, hogy férjem tőle aranyat, ezüstöt, drága ékességeket fogadjon el. Ő pedig, minthogy gazdag, s ilyen dolgokban nem szűköldködik, csak annyit kért a hercegtől, hogy gyűjtse egybe neki a legértékesebb ereklyéket, melyekről azután úgy rendelkezett, hogy hozzám juttassák el őket.[4] Így a herceg adott neki a legszentebb istenanya és mindenkor Szűz Mária hajából, amit náluk illő tisztelettel öveztek. Ezenkívül Szent Máté, Krisztus apostolának, evangelistájának és drága hitvallójának testéből, s Miklóséból, kinek tetemét kétségkívül Apuliában őrizték. Ezeket a felbecsülhetetlen ereklyéket megbízható követei útján küldte el nekem, utasítva és kérve engem, hogy azokat méltó tisztelettel a Watten-i egyházban helyezzem el, s ezt a templomot a szentséges Szűz tiszteletére és nevére szenteltessem fel. Mivel abban az időben a Thérouanne-i egyházat magára hagyta a pásztori gondoskodás,[5] Manassest, a reimsi érseket kerestem meg követeimmel, hogy a mondott egyház felszentelésére küldje el az istenfélő Lambert urat, az arras-i püspököt. Ő e kívánságot nem tudta teljesíteni, de elküldte kegyesen a helyetteseit. Én pedig azon igyekeztem, hogy mindent a férjem utasításai szerint intézzek el, s a nevezett egyházat nagy pompával október 8-án a boldogságos Szűz Mária tiszteletére szenteltettem fel. Ugyanezen templomnak ajándék címén adtam Synthe faluban egy egész bir-

2 Általában a mohamedánok.

3 Róbert 1096 októbere körül indult el hazájából. Apulia és Calabria hercege Roger Bursa, Guiscard Róbert egyik fia. Adela nővére, Knud dán király halála (1086) után lett a herceg felesége.

4 A grófi pár jámborsága köztudott volt, vö. még *Gesta* V, 13,6.

5 Utalás a helyi hatalmi vetélkedésre.

tokot, amit a nép nyelvén „Vluodes hernesse"-nek mondanak, sófövénnyel le egészen a tengerig,[6] a föld minden tartozékával, oly szabadon, ahogyan kezdettől fogva Flandria grófjai birtokolták ezt a földet. A területünk előkelőinek jelenlétében tett adományt kérésemre megerősítette Lambert arras-i püspök, Othmar, Maximus és Folquinus szent hitvallók jelenlétében, akiknek testét ugyanoda vitték, s mind jelen adományunk, mind a mondott egyház összes adományának megsértőivel szemben az örökös kiközösítés pallosát helyezte kilátásba.[7]

Kelt az Úr megtestesülésének 1097. évében, az ötödik indictióban, alkalmas tanúk jelenlétében: Lambert püspök úr, János és Clarembaldus archidiakonus, Szent Odo prépostja, János Mont S. Eloi apátjának kézjelei, sok más pontosan megnevezettel.[8]

VI.
Ribemont-i Anzelm levele Manasses reimsi érsekhez

(Antióchia mellett, 1097. november vége)

Manasses[1] tisztelendő úrnak, Isten kegyelméből a reimsiek érsekének Ribemont-i Anzelmtől,[2] hű emberétől és alázatos szolgájától üdv.

6 Synthe: Dunkerque vidéki falu, ahol sószárítással is foglalkoztak.

7 A három szent hitvalló felsorolása arra utal, hogy elhelyezték az ő ereklyéjüket is a templomban, s a jogi aktusba való belefoglalásuk az adomány további biztosítását szolgálta.

8 Az eredeti oklevél még további neveket is tartalmazott. Indictio: 15 esztendőből álló, ókori eredetű időköz.

1 Manasses de Châtillon, 1096 februárja és 1106 szeptembere között reimsi érsek.

2 Ostrevant és Valenciennes ura. Más források is megerősítik, hogy a keresztes sereg ismert résztvevője volt.

Mert Urunk vagy, és mert az egész francia királyság a legnagyobb mértékben a Te gondoskodásodtól függ, Atyaságod tudomására hozzuk az itteni fejleményeket, vagyis hogy milyen az Úr seregének állapota. Először is, noha tudatában vagyunk annak, hogy „a tanítvány nem nagyobb a mesterénél, sem a szolga az ő uránál"[3], buzdítunk titeket és kérünk az Úr Jézusban, hogy gondoljátok meg: mi végre vagytok, mi is a papok és főpapok feladata: viseljétek ugyanis gondját ennek a földnek, honoljon egyetértés az előkelők között, az alacsonyabb rendűek pedig békében dolgozhassanak, amint az kötelességük. Isten szolgái pedig szenteljék az Úrnak magukat, nyugodt és békés életet élve. Kérlek tehát titeket és a reimsi anyaszentegyház kanonokjait, atyáimat és uraimat, hogy emlékezzetek meg rólunk, ne csak rólam vagy azokról, akik Isten szolgálatában serénykednek, hanem azokról is, akik az Úr seregében fegyvertől sebesültek meg vagy már békességben nyugosznak. Erről ennyit, térjünk vissza ígéretünkhöz.

Miután tehát elérte a sereg Nicomediát, a törökök földjének a határához jutottunk, mind az előkelők, mind az egyszerűbbek bűnbánatot tartva megtisztultak, Isten testének és vérének vételével megerősítettük magunkat, majd tábort bontva körülzártuk Niceát május 6-án. Miután pedig néhány napon át számos ostromgéppel és más harci eszközökkel támadtuk a várost, a törökök ravaszságának estünk áldozatul, mint az gyakran megesett. Ugyanis az egyik napon, amikor ígéretük szerint megadták volna magukat, a közeli és távoli vidékekről egybegyülekeztek Szulejmán[4] és törökjei, s váratlanul megkísérelték táborunk elfoglalását. Mi szembeszálltunk velük, Szent Egyed grófja más frankokkal együtt rájuk támadt, számolatlanul ölték őket, a maradék török pedig fejveszetten menekült. Mi viszont győzedelmesen tér-

3 Vö. Jn 13,16.
4 Szulejmán ti. Kilidzs Arszlán.

tünk vissza, és sok fejet karókra és lándzsákra szúrva hoztunk magunkkal. Május 16-án Isten népe számára örvendetes esemény történt. Az ostromlottakat ugyanis éjjel-nappali támadásunk megfutamította, s akarva, nem akarva június 19-én átadták a várost. Ekkor a keresztények a falakra hágtak keresztekkel és birodalmi hadijelvényekkel, s a várost visszaszerezték az Úrnak, miközben a falakon belül és kívül a görögök és latinok kiáltozták: „Dicsőség neked, Urunk!"[5] Ezután a sereg vezérei a köszönetnyilvánításra odaérkezett császár elé járultak, s felbecsülhetetlen értékű ajándékot kaptak tőle, voltak, akik megelégedéssel, mások más hangulatban távoztak.

Niceából június 28-án indultak útnak, s mikor már három napon át úton voltunk, a negyedik napon[6] a törökök egybegyűjtve csapataikat, kisebbik seregünk egy részére támadtak, sokakat megöltek közülünk, a többieket pedig a táborig űzték vissza. Ennek a seregrésznek élén Boemund, a rómaiak grófja állt,[7] István gróffal és a flandriai gróffal együtt. Így az ijedelem mindegyiküket magával ragadta, de hirtelen feltűntek a nagyobbik seregrész hadijelvényei. Az élen Nagy Hugó és a lotaringiai herceg lovagolt, őket pedig Szent Egyed grófja és Le Puy tisztelendő püspöke követte. Hallottak ugyanis az ütközetről és segítségünkre siettek. A törököket 260 ezerre becsülték, akiket a mieink mind megtámadtak, sokakat megöltek, a többieket pedig megfutamították.[8] Azon a napon tértem vissza a császártól, akihez a vezérek küldtek engem közös érdekből. Attól a naptól kezdve vezéreink együtt maradtak, s nem váltak el egymástól.[9]

---

5 A város bevételére vö. *Gesta* II, 8. fejezet.

6 1097. július 1., a dorylaeumi csata.

7 Eredetileg valószínűleg „normann" szó állhatott a jelenlegi „római" olvasat helyén.

8 A létszámokat illetően vö. *Gesta* III, 9,9, az itt említett szám irreálisan túlzó.

9 Ebből kiderül, hogy az ütközetnek nem volt szemtanúja.

Átkelve tehát Rum és Örményföld vidékein, semmiféle ellenállásra sem találtunk, csak Ikoniumon túl kerültek szembe elővédeink[10] néhány törökkel. Ezeket megfutamítva október 11-én fogtuk Antióchiát ostrom alá, miután a környező városokat, Tarszoszt, Laodiceát és sok mást is erőszakkal elfoglaltuk.

Egy napon, mielőtt ostromolni kezdtük volna a várost,[11] a Vashídnál a korábban a vidék pusztítására indult törököket futamítotuk meg, sok keresztényt elragadtunk tőlük, lovakat és tevéket szereztünk vissza nagy zsákmánnyal együtt.[12] Miután pedig a város[13] ostromához kezdtünk, s közeledő és távozó katonáinkat a törökök a közeli erődítményből nap mint nap gyilkolták, vezéreink szembeszálltak velük, s lest vetve négyszázukat megölték, másokat pedig a folyóba vetettek,[14] megint másokat magukkal vittek. Tudjátok meg, hogy mivel Antióchiát a legnagyobb hevességgel ostromoljuk, bízunk mielőbbi elestében;[15] gabona, bor, olaj és minden egyéb hihetetlen bőségben áll a rendelkezésünkre.

Kérlek pedig titeket és mindnyájatokat, akikhez eljut ez a levél, hogy könyörögjetek Istenhez értünk és halottainkért. Ezek, akik fegyver által sebesültek meg: Niceánál: Balduin de Gand és Balduin Chalderuns, aki elsőként támadt a törökre; július kalendaeján az ütközetben: Robert de Paris, Hilduin de Mansgarbio, Ansellus de Caium, Manasse de Clermont, Laon tartományából.[16] Ezek azok, akik békében nyugosznak Niceánál: Wido de Vitry, Odo de Verneuil, Hugo de Reims; Sparnum váránál: tisztelendő

---

10 Azaz az élcsapat, amelyben a normannok (Boemund, Tankréd, Normann Róbert) haladtak.

11 Értelme inkább: a város ostromának megkezdése előtt egy nappal.

12 Vö. *Gesta* V, 12,1.

13 Azaz Aregh vára.

14 Az Orontész folyó.

15 Ez azonban csak 1098. június elején következett be.

16 Balduinra lásd Blois-i István első levelét. A felsoroltak egytől egyig kevéssé ismert személyek.

Rotger apát, a káplánom; Antióchiánál: Alardus de Spiniacio, Hugo de Calniacio. Újra és újra intelek titeket, e levélnek olvasói, hogy imádkozzatok érettünk, és Téged, érsek uram, hogy ne tétovázz, bírd rá erre a püspökeidet. Bizonyosra vehetitek, hogy már kétszáz várost és várat szereztünk vissza az Úrnak. Örvendezzen a nyugati anyaegyház, hogy olyan embereket szült, akik mind neki oly dicsőséges nevet szereznek, mind a keleti egyháznak oly csodálatos módon a segítségére sietnek. Hogy hitelt adjál szavainknak, tudd meg, hogy a szőnyeget Raimundus de Castello által küldted el nekem.[17] Üdv veletek.

VII.
A jeruzsálemi pátriárka és más püspökök levele a nyugatiakhoz

(Antióchia mellett, 1098. január)

A jeruzsálemi pátriárka[1], a görög és latin püspökök, az Egyház és az Úr egész serege által a nyugati egyháznak az égi Jeruzsálemmel való közösséget és fáradozása eredményéből való részesedést!

Mivel tudjuk, hogy örvendeztek az Egyház gyarapodásán, és bízunk benne, hogy izgatottan várjátok mind a kedvezőtlen, mind a bátorító híreket, szerencsés hódításunkról ezt kívánjuk tudomástokra hozni: tudja meg kedvességtek, hogy Isten Egyházának negyven nagyobb városában és kétszáz várában győzedel-

17 Ezzel a bizalmas hírrel próbálja igazolni a levél hitelességét.
1 Simeon görög pátriárka. Ezt vö. még a IV. levéllel.

meskedett mind Rumban, mind Szíriában. A köznépen felül százezer páncélosunk van, noha sokakat elveszítettünk az első ütközetekben.[2] De jelent-e ez valamit? Mit ér egy az ezerhez? Ha nekünk egy grófunk van, az ellenfélnek negyven királya, ha nekünk egy lovas csapatunk, nekik egy légiójuk, ha nekünk egy katonánk, nekik egy vezérük, ha nekünk egy gyalogosunk, nekik egy grófjuk, ha nekünk egy várunk, nekik egy királyságuk. Mi nem bízhatunk sem a sokaságunkban, sem az erőnkben, sem bármiféle képzelgésben, csakis Krisztus pajzsában. S az igazságtól védelmezve Krisztus lovagjai György, Tódor, Demeter és Boldog Balázs hathatós társaságában sértetlenül törtünk be és törünk be az ellenség ékei közé, és öt nagy harci ütközetben, Isten győzelmével, győztünk.[3] De minek folytassam? Isten és a mi részünkről én, az apostoli pátriárka, a püspökök és az Úr egész rendje buzdítva könyörgünk s lelki anyaegyházunk így kiált: „Jertek, kedvelt fiaim, jertek hozzám, s vegyétek a világ kezdete óta nektek szánt koronát a bálványimádás ellenem lázadó fiaival szemben. Könyörgünk, gyertek tehát harcolni az Úr seregébe ugyanarra a helyre,[5] ahol az Úr harcolt", ahol az Úr szenvedett érettünk, néktek példát hagyván, hogy az Ő nyomdokait kövessétek.[6] Vajon az Isten nem halt-e meg érettünk ártatlanul?[7] Hát haljunk meg mi is, ha kell, nem érette, hanem magunkért, hogy meghalva a világnak, élhessünk Istennek. De már nem kell meghalni, sem bőszen harcolni, ami a nehezebb volt, azt mi már megtettük, a várak és városok megtartása azonban nagyban megcsappantotta a sereget.

---

2 Első levele is ezeket a túlzó adatokat közli. Az említett nagyobb győzelmek: Dorylaeum, Nicea.

3 E szentek hathatós segítségéről más egykorú források is tudnak, vö. *Gesta* IX, 29,5. Balázs neve, ha az eredetiben is az ő neve szerepelt, nehezen értelmezhető a harcos szentek neve között.

4 Vö. Mt 25,34.

5 Jeruzsálembe.

6 Vö. 1Pt 2,21.

7 Vö. Róm 6,10.

Gyertek tehát, siessetek kétszeres jutalom reményében, az élők földje ugyanis mézzel és tejjel folyó, s minden élelemben bővelkedő. Lám, férfiak, vérünk ontása mindenfelé megnyitotta az utat, semmit se hozzatok magatokkal, csak amennyiből idáig elértek. Férfiak jöjjenek csak, a nőket hagyják otthon![8] Egy házból, ahol ketten élnek, a tapasztaltabb jöjjön a háborúba, különösen azok, akik már fogadalmat tettek. A fogadalmasokat, hacsak nem jönnek el és nem teljesítik fogadalmukat, én, az apostoli pátriárka, a püspökök és az orthodoxok egész rendje kiközösítjük, és az Egyház közösségéből eltávolítjuk. Tegyetek így, hogy a keresztények között ne eltemetettként kelljen élnetek, és csak megfelelő okból maradjatok otthon. Gyertek, hogy velünk együtt kétszeres dicsőségben legyen részetek! Ti is írjatok!

VIII.
Blois-i István második levele feleségéhez, Adélához

(Antióchia, 1099. március 29.)

István gróf Adélának, legkedvesebb és imádott feleségének, drága fiainak és minden nagyobb és kisebb rangú hívének teljes üdvözletét, kegyelmet és áldást!

Bizonyosra veheted, kedvesem, hogy a küldönc[1], akit kedvességedhez küldtem, épségben, sértetlenül és Isten kegyelméből a legnagyobb szerencsétől támogatva hagyott hátra Antióchia előtt.

---

8 A keresztesekkel tartó nőkről a krónikások is tudnak, vö. *Gesta* IX, 24,2 és VI, 17,21.

1 Értékes említés a keresztesek és az anyaország közötti kapcsolattartás gyakorlatáról.

Krisztus egész kiválasztott seregével az Úr Jézus nevében s az Ő erejével már huszonharmadik hete szünet nélkül ostrom alatt tartjuk a várost.[2] Tudd meg bizonyosan, kedvesem, hogy aranyból, ezüstből és egyéb értékekből kétszer annyim van, mint amennyit távoztamkor kedvességed nekem juttatott. Ugyanis vezéreink közös elhatározása akaratom ellenére az egész hadsereg urává, a hadiesemények biztosává és irányítójává tett egy időre.[3] Bőven hallottál róla, hogy Nicea városának elfoglalása után nagy csatát vívtunk a hitetlen törökökkel. Az Úristen segítségével ekkor győztük le őket először, s ezután egész Rumot megszereztük az Úrnak, majd pedig Kappadokiát. Ott hírt szerezvén a törökök egy Assam nevű fejedelmének az ottlétéről, hozzá indultunk.[4] Minden várát bevettük, magát pedig egy sziklaszirten álló erős várába szorítottuk be.[5] Assam földjét egyik vezérünknek[6] adtuk, s hogy azt leigázhassa, Krisztus sok lovagjával küldtük oda. Ezután a még Örményország[7] közepén is nyomunkban lévő átkozott törököket az Euphratész[8] nagy folyóján túlra futamítottuk, sőt öszszes málhájukat és öszvéreiket a parton hagyva, a folyón át Arábiába[9] menekültek. A török vitézek közül a bátrabbak éjjel-nappali gyors vágtában szír területre nyomultak be, hogy még odaérkezésünk előtt sietve bejuthassanak Antióchia királyi városába.[10] Tudomást szerezvén erről[11] Isten egész serege hálát adott, és illően dicsérte az Urat. Örömteli szívvel igyekeztünk az említett fővá-

2 1097. október 21.–1098. március 21.

3 Vö. *Gesta* IX, 27,1.

4 Assamról (vagy Assan) említést tesz Anna Komnéné is történeti művében.

5 Talán azonos lehet a *Gesta* IV, 11,1-ben említett erősséggel.

6 Ti. egy Simeon nevűnek.

7 Az átvonulásra 1097 októberének első heteiben került sor. Megjegyzendő, hogy a Névtelennel szemben a levélíró határozottan megkülönbözteti Kappadokiától Örményországot.

8 A keresztesek közül csak Balduin érintette az Euphratészt Edesszába menet.

9 Azaz Mezopotámia.

10 Vö. *Gesta* V, 12,1.

11 Ti. a keresztesek sikereiről.

ros, Antióchia felé, és ostrom alá fogtuk. A törökökkel igen gyakran csaptunk össze, hétszer az antióchiaiakkal – így igaz – és a megsegítésükre küldött számtalan segélycsapattal.[12] Elszánt lélekkel szálltunk velük szembe, Urunkkal az élen küzdöttünk. Mind a hét említett ütközetben Isten segítségével győzelmet arattunk, és – így igaz – számolatlanul öltük le őket. A pogányok a harcokban és a városba való számos betörési kísérlet során sok Krisztusban hívő bajtársunkat megölték, s lelküket így bizonyosan a paradicsomi örömökhöz vezették el.

Antióchia hatalmas, minden képzeletet felülmúló erősségű és bevehetetlen városnak bizonyult. A városban több mint ötezer török vitéz gyűlt egybe, nem tekintve a szaracénokat, pauliciánusokat, arabokat, turkopolitákat, szíreket, örményeket és más népeket, akiknek megszámlálhatatlan sokasága csatlakozott hozzájuk. Isten és a mi ellenségeink elleni harcban eddig – Isten kegyelméből – sok fáradságot és végtelenül sok megpróbáltatást viseltünk el. E legszentebb szenvedés során sokan már mindenüket felélték. Frankjaink közül nem kevésnek okozta volna evilági végét az éhezés, ha nem segített volna rajtuk az isteni kegyesség és a mi pénzünk. A többször említett Antióchia előtt egész télen át kivételes hideget és mértéktelen bőségű esőt kellett Krisztus Urunkért elszenvednünk. Nem igaz, amit egyesek mondanak, hogy egész Szíriában elviselhetetlen a nap heve, és az itteni tél hasonló a mi nyugati telünkhöz.

Amikor pedig Jági Sziján, Antióchia emírje, azaz vezére és ura úgy találta, hogy helyzetét súlyossá tettük, elküldte Samsz ad-Daula nevű fiát a Jeruzsálemet birtokló fejedelemhez, továbbá Rudvan herceghez és a damaszkuszi fejedelemhez, Dukákhoz, to-

---

12 A hét ütközetet vö. *Gesta* V, 12,1; 12,5; 12,4; VI, 14,1; 17,1–7; 17,8–9; VII, 18,3. Megjegyzendő, hogy ezek nem mind voltak sikeresek. A levélíró, mint majdnem mindenben, ebben is szépít.

vábbá elküldött Arábiába Bolianthhoz és Hvárezmbe Hamelmuthoz.[13] Ez az öt emír tizenkétezer válogatott török vitézzel rögtön elindult Antióchia megsegítésére. Mi mindenről mit sem tudván, lovagjaink közül sokakat városok és várak ellen küldtünk ki. Szíriában pedig százhatvanöt város és vár áll a hatalmunk alatt. Kevéssel azelőtt, hogy a törökök a városba érkeztek volna, három mérföldnyire a Vas-hídnál egy síkságon rájuk támadtunk hétszáz lovaggal.[14] Az Isten azonban értünk, híveiért küzdött ellenük. Ugyanazon a napon isteni erővel küzdve legyőztük őket, és Isten szüntelen részvételével a harcban, számolatlanul öltük le őket, és több mint kétszáz fejet a táborba vittünk, hogy így örvendezzen Krisztus népe. A babiloni császár[15] pedig elküldte táborunkba szaracén követeit levelével és általuk egyezségre és barátságra jutott velünk.

Tudtodra szeretném adni, kedvesem, hogy mi történt a mostani Nagyböjt[16] alatt. Vezéreink a tábor és a tenger közötti kapu előtt egy vár építését határozták el.[17] Ugyanis a törökök nap mint nap kijártak azon a kapun és gyilkolták a tengerhez tartó mieinket. (Antióchia városa ugyanis öt mérföldnyire van a tengertől.[18] Ezért kiküldték a kiváló Boemundot és Rajmundot, Szent Egyed grófját hatvan lovag kíséretében a tengerparthoz, hogy onnan a tengerészeket a tervezett feladatra ide vezessék. Miközben a tengerészekkel visszatérőben voltak hozzánk, a törökök egyesült serege a két gyanútlan vezérre támadt, és vészterhes menekülésre kényszerítette őket. E váratlan menekülés során több mint ötszáz gyalogo-

---

13 Erről más történetírók is tudósítanak. Az arab vezéreket vö. a *Gesta* jegyzeteivel. Bolianth: nehezen azonosítható történeti személy. Hamelmuth: valószínűleg Ghiyath ad-din Mohammeddel, az akkori szultán testvérével azonos.

14 Vö. *Gesta* 17,2, létszámadata ez esetben egybevág más forrásokéival. Az időpont: 1098. február 9.

15 A kairói kalifa, illetve emírja. Követeiket vö. *Gesta* 17,7.

16 1098. február 10-től kezdődően.

17 Vö. *Gesta* 18,2.

18 A távolság kb. 22 km. Az adat 6 órai járásnyira értelmezendő.

sunkat veszítettük el Isten dicsőségéért, de lovagjaink közül bizonyosan csak kettőt.

Hogy bajtársainkat örömmel fogadjuk, még aznap kivonultunk elébük, nem tudván szerencsétlenségükről. Amikor azonban megközelítettük a város említett kapuját, antióchiai [ellenfeleink] lovasaik és gyalogosaink iménti legyőzésétől felbátorodott serege rátört a mieinkre. A mieink megpillantván őket, hírvivőt menesztettek a Krisztusban hívők táborába, hogy jöjjenek utánuk addig is, amíg nem egyesülnek a többiekkel. A különvált vezérek, Boemund és Rajmund megérkeztek maradék csapataikkal, és elmesélték, mekkora balszerencse érte őket. A mieink a szörnyű hírtől haragra lobbantak, s Krisztusért halni is készen, bajtársaik fájdalmáért a szentségtelen törökökre támadtak. Isten és a mi ellenségeink rögtön megfutottak, megpróbáltak visszatérni saját városukba, de az események Isten kegyelme folytán egészen másként alakultak. Ugyanis miközben a nagy folyónak a mecsetnél épült hídjánál át akartak kelni, kézitusában a nyomukban maradtunk és még a híd elérése előtt sokakat megöltünk közülük, sokakat pedig a folyóba dobtunk, ahol mind halálukat lelték. Sokakat azonban még a hídon, másokat már a kapu előtt öltünk meg. Mondom Neked, kedvesem, és igazán elhiheted, hogy ebben az ütközetben harminc emírt, azaz vezért, háromszáz nemes török vitézt öltünk meg, nem számítva a többi törököt és pogányt. A török és szaracén halottak számát ezerkétszázharmincra tették, a mieink közül pedig egy árva lélek sem esett el.[19]

Miközben káplánom, Sándor, Húsvét másodnapján nagy igyekezettel írta ezt a levelet, egyik csapatunk lest vető törökökkel folytatott győzedelmes harcot, s az Úr vezérletével hatvanat öltek meg közülük, akiknek fejét el is hozták a táborba.[20]

---

19 Vö. *Gesta* VII, 18. fejezet. A *Gesta* egyébként csak tizenkét emírről tud, s az áldozatokra vonatkozó adatok is eltérőek.

20 Sándor nevű káplánjáról még 1120-ban is vannak franciaországi adatok. Húsvét abban az évben 1098. március 28-ra esett.

Ez a kevés, amit az események sokaságáról írok Neked, kedvesem, igaz, s mert képtelen vagyok kimutatni lelkem érzéseit, kérlek, hogy élj jól, birtokod javára kiválóan ügyelj, fiaidat és embereidet – mint illik – tisztességgel tartsad, mert a lehető leghamarabb, ahogy csak tehetem, bizonyosan látni fogsz engemet. Üdv.

IX.
A keresztes vezérek levele a világ keresztényeihez*

(Antióchia, 1098 eleje, kétes hitelű, de egykorú)

Boemund, Róbert fia és Rajmund, Szent Egyed grófja Gottfried herceggel és Nagy Hugóval együtt az egész földkerekség előkelő és alacsony rendű, az örök életre törekvő katolikus hívőinek.[1]

Tudja meg mindenki, miként köttetett meg köztünk és a császár között a béke, és mi történt a szaracénok földjén azután, hogy odaérkeztünk.[2] Ezért küldjük hozzátok követünket, aki mindenről rendben számot ad, ami csak megesett velünk.

Először arról kell szólnunk, hogy a császár május hónap közepén esküvel fogadott nekünk barátságot és sérthetetlenséget, még túszokat is adott, nevezetesen unokáját és sógorát, hozzátéve az előbbiekhez, hogy a Szent Sír zarándokjai közül ezután senkinek

---

* A levél hitelességét a számos téves vagy önkényes adat alapján meg lehet kérdőjelezni. Ilyenek például a harmincezer elesett pogány, a május végi, október végi csata, az antióchiai adatok. Műfaja lelkesítő, toborzó levél, amely a keresztes prédikátorok számára volt igen hasznos. A hadjárat időszakában számos ehhez hasonló írás lehetett forgalomban Európában.

1 Vö. *Gesta* jegyzeteivel.

2 Szaracén föld: az Antióchia környéki arab fennhatóság.

sem fog a kárára törekedni. Majd elküldte általános protopatrónusát egészen Durazzóig, és megparancsolta, hogy a zarándokok közül senkit se merészeljenek bántalmazni, s aki ezt megszegi, rögvest nyerje el az akasztás méltó büntetését.[3] Folytassam még?

Térjünk csak vissza arra, aminek kiáradó örömmel kell eltöltenie szíveteket: május hónap végén bocsátkoztunk harcba a törökökkel, akiket – hála Istennek – legyőztünk.[4] Ellenfeleink közül bizonyosan meghaltak harmincezren, a mieink közül pedig háromezren hunytak el békében, s kétségkívül elnyerik az örök élet dicsőségét. Itt mindazonáltal mindnyájan megszámlálhatatlan mennyiségű aranyat, ezüstöt, értékes ruhákat és fegyvereket zsákmányoltunk. Nicea hatalmas városát pedig nagy bátorsággal bevettük, és ezen túlmenően tíznapi járóföldön belül várakat és városokat hódítottunk meg.[5]

Ezután Antióchiában komoly csatát vívtunk, amit nagy vitézen megnyertünk úgy, hogy az ellenségből körülbelül hetvenezret megöltünk, közülünk pedig tízezren hunytak el békében.[6] Ki látott még ekkora örömet? Úgyis akár élünk, akár meghalunk, az Úré vagyunk.

Ráadásul tudjátok meg az igazat, a perzsák királya[7] megüzente nekünk, hogy Mindenszentek ünnepén[8] csatába készül ellenünk,

---

3 A bizánci császár és a keresztesek közötti tárgyalások már áprilisban eredményre vezettek. Más forrásból is ismert, hogy Alexiosz fiát Gottfriednek adta át, de még a tárgyalások előtt. A császár említett sógora Niképhorosz. A császár embereit már 1096 végén elküldhette Durazzóba (vö. *Gesta* 5,1). Vitatott, hogy az eredeti szövegben milyen bizánci udvari tisztség megjelölése állhatott. Ha ez, akkor egy kancelláriai, ha protospatharius, akkor egy testőrségi tisztségviselőről van szó.

4 Talán Niceára gondol (1097. május 16.), esetleg a dorylaeumi ütközetre (július 1.).

5 Vö. *Gesta* II, 7,2–3.

6 Vö. *Gesta* X, 32. fejezet.

7 A perzsa szultán: Barkijaruk (uralk. 1104-ig).

8 November 1., 1098-ban hétfői nap. Erről az ütközetről nem tudunk. Ez alapján valószínűsítik, hogy a levél még a Kerboga elleni ütközet előtt íródott.

hozzátéve, hogy ha győzedelmeskedik, nem késlekedik a babiloni királlyal[9] és a többi pogány királlyal a keresztények ellen vonulni, ha azonban elveszíti az ütközetet, megígéri, hogy ő és akiket maga köré tud gyűjteni, kereszténnyé lesznek.

Ezért titeket mind nagyon kérünk, hogy tartsatok böjtöt szüntelen áhítattal, mondjatok miséket, osszatok alamizsnát. Különösen pedig az ünnep előtti harmadik napon, pénteken[10] támogassatok minket áhítattal, sok imával és alamizsnával, amikor Krisztus győzelmének napján kemény ütközetbe indulunk majd. Üdv.[11]

Én, Grenoble püspöke[12] e nekem küldött levelet nektek, Tours érsekének és kanonokjainak[13] küldöm, hogy a segítségetekkel tudomást szerezzenek róla mindazok, akik az ünnepre[14] hozzátok sereglenek, és rajtuk keresztül a világ különböző részein, amerre továbbadják, s egyesek igaz könyörgésekkel, imákkal és alamizsnával, mások pedig fegyverrel siessenek a segítségünkre.

---

9 Babiloni, azaz kairói emír, Al-Afdal.

10 Október 29.

11 A levél vége.

12 Hugo, Grenoble püspöke (†1132), a keresztes eszme lelkes támogatója, maga is prédikált a vállalkozás érdekében Genovában.

13 Radulphus II., Tours érseke egészen 1118-ig.

14 Az ünnep valószínűleg november 1., és nem Tours fő ünnepe, a november 11-i Márton-nap.

X.
Ribemonti Anzelm levele Manasses reimsi érsekhez

(Antióchia, 1098. július)

Az Úr nevében. Manassesnek, urának és atyjának, Isten kegyelméből Reims tisztelendő érsekének, Ribemonti Anzelm, hűséges embere és alázatos szolgája[1], üdvözletét!

Tudja meg Fenségtek, tisztelendő atyám és uram, szívünkben, még ha nem is vagyunk jelen, nap mint nap segítséget kérünk Tőletek. Nemcsak Tőletek, hanem a reimsi anyaegyház minden fiától, akikbe minden reményünket vetettük. Hiszen az Urunk vagy, és a frankok egész királysága leginkább a Te tanácsodra vár. Tudomására hozzuk Atyaságtoknak a velünk megesett kedvező és kellemetlen dolgokat. Ti pedig másoknak is hozzátok tudomására, hogy együtt érezzenek velünk, a kedvező fejleményeken pedig velünk együtt örvendezzenek.

Elmondtuk már Nektek, hogy miután megostromoltuk és elfoglaltuk Niceát, onnan visszatérve hogyan szereztük meg a területet, keresztülhaladva egész Rumon és Örményföldön. Most már csak az van hátra, hogy elmondjuk Antióchia ostromát, hogy ott mennyiféle veszély leselkedett ránk; az aleppói királlyal, a damaszkuszi királlyal, Jeruzsálem parázna urával vívott számtalan ütközetet.[2] Antióchiát az Úr serege október 20-án szállta meg, kimondhatatlan bátorsággal és merészséggel.[3] Micsoda hallatlanul heves összecsapásra lehettél volna figyelmes az egyik nyugati ka-

1 Vö. Anzelm első levelével.

2 A vezérekről lásd a *Gesta* jegyzeteit. A jeruzsálemi emír: Szukmán.

3 Első levelében egy nappal későbbi dátum szerepel (1097. október 21.).

punál![4] Milyen bámulatos – ha jelen lettél volna, láthattad volna –, amint nap mint nap ki-kitörtek a hat kapun át![5] Mindkét fél, az ellenség és mi, üdvéért és életéért harcolt. Azokban a napokban vezéreink a várost még jobban körül akarták zárni, ezért – addig először – a keleti kaput ostromolták meg, ott erősséget emeltek[6] s Boemund odaállította serege egy részét. Vezéreink ez idő tájt elbízták magukat kissé, s Isten – aki megostorozza minden fiát, akit szeret[7] – ezért megtisztított bennünket, hogy alig hétszáz lovast lehetett a seregben megszámlálni, s nem mintha szűkölködtünk volna tapasztalt és merész emberekben, hanem mert a lovak szinte mind elpusztultak az éhségtől, vagy a nagy hidegtől.[8] A törököknek pedig bőven maradt lovuk és mindenük, amire szükségük volt. Így naponta körbefogták a táborunkat, s csak egy folyó választott el bennünket, amely falként védett.[9] A törököknek volt egy erősségük alig nyolc mérföldnyire,[10] ahonnan elvonuló és hazatérő katonáinkat naponta gyilkolták. Vezéreink kivonultak ellenük s – Isten segítségével – megfutamították őket, és sokukat megölték. Látva Antióchia ura az őt ért sérelmet, segítségül hívta a damaszkuszi királyt, ám az – az isteni gondviselésnek köszönhetően – Boemundba és a flandriai grófba ütközött, akik seregünk egy részével élelemszerző úton voltak. Isteni támogatással a mieink legyőzték és megfutamították őket.[11] Antióchia ura saját szerencséjét latolgatva Aleppo királyához küldetett, és arra buzdította, hatalmas összeget ígérve neki, hogy minden katonájával jöjjön hozzá. Amikor az közeledett, vezéreink is kivo-

---

4 Nyugaton két kapu volt: Szent György-kapu és a Hídi-kapu.

5 A hat kapu: az előbbi kettő, délen: a Vas-kapu, északon: Herceg-kapu, keleten: Kutya-kapu, Szent Pál-kapu.

6 Vö. *Gesta* II, 8,1, ami valamivel későbbi időpontra helyezi az építést.

7 Vö. Zsid 12,6.

8 A lovak elhullását a többi forrás is megerősíti.

9 Az Orontész két partjánál helyezkedtek el.

10 Aregh vára. Az eset 1097. november 18. körül történt.

11 Antióchiában Jági Sziján, Damaszkuszban Dukák volt. Vö. *Gesta* 13. fejezet. Az időpont: 1097. december 31.

nultak a táborból, és Isten segítségével azon a napon hétszáz lovassal és néhány gyalogossal a törökök tizenkétezres seregét királyukkal együtt legyőzték, futni kényszerítették, és sokakat meg is öltek.[12] Ebben az ütközetben a mieink sok lovat szereztek, s a győzelemtől örvendezve tértek vissza. Ettől a naptól elkezdve egyre inkább erőre kaptak, s megerősödve tanácsot tartottak, miként tudnák megostromolni a nyugati kaput, amely elzárta tőlünk a tengeri kikötőt és ezáltal a fát és takarmányt. Közös határozat szerint tehát Boemund és Szent Egyed grófja a kikötőhöz vonult, hogy az ottlévőket magukkal hozzák.[13] A táborban maradók pedig, hírnévre vágyva, az étkezés után óvatlanul a nyugati kapura támadtak, de onnan csúfosan visszaverték őket, és menekülniük kellett. Harmadnapra Boemund és Szent Egyed grófja visszatérőben üzentek a sereg vezéreinek, hogy induljanak elibük, hogy így együtt ostromolják meg a kaput. Ezek azonban késlekedtek, Boemundot és Szent Egyed grófját pedig legyőzték és megfutamították a törökök. Ezt a mieink mindnyájan nagyon fájlalták és sóhajtoztak szégyenükben, aznap ugyanis közülünk ezren estek el.[14] Rendezvén soraikat, legyőzték és megfutamították a hevesen küzdő és ellenszegülő törököket. Ezen a napon az ellenfél soraiból csaknem ezernégyszázan veszítették életüket, részben fegyver által, részben a folyóban, amely megáradt a téli esőzések miatt. Ezek után az erőd megerősítéséhez fogtak, többszörös sánccal, szilárd fallal, és két toronnyal erősítették meg, és Szent Egyed grófját helyezték el benne számszeríjászokkal és íjászokkal.[15] Ó, mennyi veszély és mennyi vesződség árán sikerült ez! Seregünk egy része a keleti oldalon fekvő erősséget, másik része a tá-

---

12 Aleppóban Ridván uralkodott. A csatára 1098. február 9-én került sor. Vö. *Gesta* VI, 17. fejezet.

13 Vö. Blois-i István 2. levelét és *Gesta* VII, 18. fejezet.

14 1098. március 6., a *Gesta* is nagyjából ezerre becsüli a keresztesek veszteségét.

15 1098. március 8–19., vö. *Gesta* VII, 18. fejezet. Számszeríjakról a *Gesta* is említést tesz (II, 8,4).

bort őrizte, a többiek pedig az említett erősségen dolgoztak. Közülük a számszeríjászok és az íjászok a kaput vigyázták, a többiek, magukkal a vezérekkel együtt szünet nélkül sáncot építettek, követ hordtak, falat emeltek.[16] Fel lehet-e sorolni a számtalan megpróbáltatást, amelyek csöndben, de határozottan mutatkoztak, mint például az éhezés, az időjárás végletei, a gyáva katonák szökései? Mindezek minél kegyetlenebbek lettek, annál kitartóbban viselték el őket a mieink.

Egyvalamit azonban a legkevésbé sem hallgatnék el, azt ugyanis, hogy a törökök egy napon úgy tettek, mintha át akarnák adni a várost. Olyannyira sikerült a mieinket megtéveszteniük, hogy többen innen hozzájuk, tőlük pedig ide jöttek át. Miközben ez folyt, lévén teljesen megbízhatatlanok, csapdát állítottak nekünk, ahol megölték Gualo lovászmestert s mindkét fél részéről többen elestek.[17]

Ezt követően néhány nappal jelentették nekünk, hogy Kerboga, a perzsa király[18] hadvezére megesküdött a halálunkra, és hatalmas hadseregével már el is hagyta az Euphratész nagy folyamát. Isten azonban a benne bízókat sohasem hagyja el.[19] Nem is hagyta magukra az övéit, hanem megkönyörülve rajtunk, átadta nekünk Antióchia városát, három polgára árulása folytán, június 5-én.[20] Elnéptelenedett azonban a város, aznap az összes pogányt megöltük, eltekintve azoktól, akik a város fellegvárában tovább védekeztek. A következő napon érkezett meg Kerboga a damaszkuszi királlyal, Balduk herceggel,[21] a jeruzsálemi királlyal s másokkal, és körbezárták a várost. Minket tehát ezek ostromoltak, mi pedig

---

16 A keleti erősségük a Malregard vára volt. A kapu a Hídi-kapu.

17 Erről a cselről csak Anzelm szól, Gualo vagy Walo haláláról más források is beszámolnak. Haláluk május 20. körül lehetett.

18 Azaz Barkijáruk.

19 Vö. Józs 1,4; Iz 40,31; Zsid 13,5.

20 Fírúz (Pirus) és két fia (vö. *Gesta* VIII, 20. fejezet), 1093. június 5., ám a *Gesta* alapján a helyes időpont június 3.

21 Mivel a damaszkuszi „király" Dukák volt, itt talán Balduk, samosatai emírről lehet szó.

a fellegvárban maradt kisszámú ellenséget. Ló- és szamárhús fogyasztására kényszerültünk, az odaérkezésük utáni második napon pedig megölték Roger de Barneville-t.[22] A harmadik napon az Antiochiára néző és megerősített erődünket támadták meg, de minden eredmény nélkül.[23] Megsebesítették azonban Roger lille-i várnagyot, aki azután meg is halt.[24] Az ellenfél, belátva, hogy erről az oldalról semmire sem jut, a hegyes oldalra vonult fel. Kivonultunk ellenük, de alulmaradtunk és elmenekültünk.[25] Miután feljutottak a falakra, a következő napot és éjjelt együtt töltöttük velük, alig kőhajításnyira tőlük. A következő napon hajnalodván támadást intéztünk ellenük. Ők nagy hangon Mohamedhez fohászkodtak, mi pedig szívünkben Istenünkhöz könyörögtünk. A városfalakról valamennyit elűztük, de itt veszítette életét Roger de Betheniville[26]. Ők pedig felszedték táborukat, és elzárták a város összes kapuját, abban bízva, hogy élelem fogytán a város feladására tudnak kényszeríteni. Miután ennyi megpróbáltatás nehezedett reánk, az Isten kinyújtotta szolgái felé segítő jobbját, és könyörületes módon feltárta előttünk égi jelenés által a Krisztus testét átjáró lándzsa lelőhelyét. Az pedig a Szent Péter-egyház padlózata alatt mintegy kétembernyi mélységben rejtőzött. Rátalálván erre a drága kincsre, mindannyiunk szíve újjászületett.[27] A vezérek, egymás között megegyezve, Péter és Pál apostolok ünnepének vigíliáján[28] követeket menesztettek Kerbogához, hogy közöljék, mit üzen az Úr serege: „Távozzatok tőlünk és Szent Péter örökségéből,[29] máskülönben fegyverrel űzünk ki titeket." Ker-

22 Más források is megerősítik a jeles vitéz halálát június 4. körül.

23 A Mecsetnél lévő erőd, szemben a Hídi-kapuval.

24 Más forrásból nem ismert.

25 Vö. *Gesta* IX, 23,1.

26 Roger más forrásból nem ismert.

27 Vö. *Gesta* IX, 25. és 28. fejezet. A lándzsa feltalálásának napja 1098. június 14.

28 Június 28. (valójában 27.).

29 Szent Péter öröksége, azaz Antiochia, mivel Pétert tartották a város első püspökének.

boga ezt meghallván, kihúzta hüvelyéből kardját, megesküdött királyságára és trónjára, hogy megvédi magát a frankokkal szemben, és kijelentette, hogy ez a föld az övé, és az is marad, azt akár jogosan, akár jogtalanul birtokolja. Megüzente, hogy nem kapnak tőle választ mindaddig, míg el nem hagyják Antióchiát, meg nem tagadják Krisztust, és meg nem vallják a perzsák törvényét. Ezt hallván a keresztények bűnbánat által megtisztultak, az Úr testének és vérének vételével hathatósan megerősítették magukat, s felkészülvén a csatára, kivonultak a kapun.[30] Elsőként Nagy Hugó a frankjaival, utána a normann és a flandriai grófok vonultak ki, majd Le Puy tisztelendő püspöke és Szent Egyed grófjának csatasora, utánuk Tankréd, s legeslegvégül a legyőzhetetlen Boemund. Felállítván a csatasorokat, az Úr lándzsájával és a feszülettel az élen, határtalan hittel bocsátkoztak az ütközetbe. Isten segítségével a törökök említett vezéreit összezavarták, maradéktalan győzelmet arattak, megfutamították őket, és számtalant közülük megöltek. Győztesen tértünk tehát vissza, hálát adtunk az Úrnak, és az apostolok ünnepét[31] a legnagyobb vidámsággal ültük meg. Azon a napon adták át nekünk a fellegvárat, az antióchiai király fia pedig Kerbogával menekült el. A királlyal pedig a város átadásának napján, menekülés közben parasztok végeztek a hegyekben.[32]

Mindezt azért hoztuk Atyaságod tudomására, hogy örvendezzetek a keresztények kiszabadulásának, az antióchiai anyaegyház felszabadulásának s mindannyiunkért áhítattal imádkozzatok az Úrhoz. Nagy a bizodalmunk a ti imádságaitokban, s ha valami sikerünk lesz, azt nem a mi érdemeinknek, hanem a ti könyörgéseiteknek tulajdonítjuk. Most tehát kérünk, őrizzétek meg földünket békében és védelmezzétek meg az egyházakat és szegényeket a zsarnokok hatalmától; tegyetek róla, hogy a hamis zarándokok vagy öltsék magukra ismét bűnbánattal az üdvhozó kereszt jelét

---

30 Vö. *Gesta* IX, 29,1.

31 Június 29.

32 A fellegvár átadása június 3., vö. *Gesta* VIII, 20,10. A király fia: Samsz ad-Daula.

és járják végig az Úr útját, vagy vessék alá őket a kiközösítés veszedelmének. Tudjátok meg, hogy feltárultak előttünk a föld kapui, s kilátásaink is kedvezőek: Babilónia királya[33] követet küldve hozzánk kijelentette, hogy aláveti magát szándékunknak. Üdv veletek! Jézus Urunkra kérünk, hogy akihez e levél eljut, imádkozzon az Úrhoz értünk és halottainkért.

XI.
Manasses reimsi érsek Lambert arrasi püspökhöz

(Reims, 1099. november vagy december)

Manasses, Isten kegyelméből Reims érseke, Lambertnek, testvérének, arrasi püspöknek üdv Jézus Krisztusban![1]

Tudd meg, kedves testvérem, az örömteli és igaz hírt, amely a minap[2] jutott a fülünkbe, ami nem is emberi hatalomnak, hanem inkább Isten méltóságának köszönhető. Jeruzsálemnek ugyanis éppen a mi időnkben adatott meg az ő Istenétől, hogy örömben és vigasságban dicsőségre emeltessen; Jeruzsálemet, megváltásunk városát – amely dicsőségben és elmondhatatlan örömben örvendezik[3] – Isten fiainak[4] mérhetetlen fáradozása és hatalma fel-

---

33 A kairói emír: al-Afdal. A levélíró talán az 1098 februárjában érkezett kairói követekre gondol, akikkel tényleges tárgyalások folytak.

1 Manassest vö. VI. levél 1. jegyzet. Lambertre: Lambert de Guines, püspök 1093-tól 1115-ig. Részt vett a clermonti zsinaton, a keresztes eszme támogatója. Nevét futólag említi az V. levél.

2 1099 vége felé.

3 Vö. Iz 40,9.

4 Vö. Róm 8,14–16 stb.

szabadította a pogányok kegyetlen szolgaságából. Örvendjünk együtt mi is, akiknek keresztény hite ez időben az örök világosság tükrében jelent meg. Hasonló kedvességgel hagyjuk meg Nektek, amivel minket biztatott, intett, figyelmeztetett nemcsak Paschalis pápa urunk levele,[5] hanem Gottfried herceg alázatos kérése is, akit Krisztus serege isteni rendelésből királlyá tett,[6] s nem kevésbé Arnulf úr mézédes kérelme, akit egyhangúan jeruzsálemi pátriárkává választottak,[7] hogy a hozzátok tartozó plébániák minden egyes templomában böjttel és kifogyhatatlan adományokkal imádkozzanak, hogy a királyok királya és uraknak ura a keresztények királyának adja meg az ellenfél feletti győzelmet, a pátriárkának pedig adjon a szekták és az eretnekek tévedéseivel szemben buzgóságot és bölcsességet. Hasonlóképpen meghagyjuk Nektek, és az engedelmesség parancsa által intünk arra, hogy az útra fogadalmat tevőket és a kereszt jelét magukra vevőket kényszerítsétek fenyegetéssel a Jeruzsálembe való elutazásra és testvéreik megsegítésére, amennyiben testükben egészségesek és rendelkeznek az út teljesítéséhez szükséges feltételekkel. A többieket pedig ne szűnjetek szentbeszédeitekkel elmésen és alázatosan biztatni arra, hogy ne mulasszák el a segítségnyújtást Isten népének, mert miként az elsők, úgy az utolsók is megkapják a szőlőmunkásoknak ígért dénárt.[8] Üdv veletek!

Imádkozzatok Le Puy püspökéért, Orange püspökéért, Ribemont-i Anzelmért és a többiekért, akik a dicsőséges mártíromságtól koronázva békességben haltak meg.[9]

---

5 II. Paschalis (Paskál, 1099–1118), levele fennmaradt.

6 Utalás a keresztesek által írott segélykérő levelekre. A fordításban közölteken felül híres Boemund és társainak II. Orbánhoz írott levele Antiochiából 1098 szeptemberében. Gottfried valójában a Szent Sír „gondviselője, képviselője" (advocatus) lett 1099. július 22-én.

7 A flandriai eredetű Arnulfot, aki Normann Róbert társaságában érkezett a Szentföldre, vö. *Gesta* X. könyv 52. jegyzet.

8 Vö. Mt 20,1–16.

9 Adhemar halála 1098. augusztus 1.; Orange-i Vilmosé 1098 decembere és 1099 januárja között; Anzelmé 1099. február 25.

XII.
Dagobert jeruzsálemi pátriárka levele a német katolikusokhoz

(Jeruzsálem, 1110. április)

Dagobert, Isten kegyelméből Jeruzsálem pátriákrája,[1] a Szent Sír segédeinek szolgája a német terület érsekeinek, püspökeinek, fejedelmeinek és katolikus hívőinek Isten üdvét és áldását.

Sok mindent írhatnánk Nektek, Krisztusban szeretett testvéreim, a nagy és bámulatos csodákról, a megszámlálhatatlan jótéteményről, melyeket Isten bőkezű jósága a jeruzsálemi seregben, vagy magán az úton vagy Jeruzsálemnek, Isten szent városának a megvétele során oly sokszor kimutatott. De Arnulf testvér,[2] aki maga is mindezt látta, hallotta és jelen volt, tapasztalt ékesszólásával kielégítő módon fogja rendre jóságtoknak elmesélni. Bízunk azonban a Úristen sugallatára bőkezűségtekben, s hogy minden jogos és szükséges kérést ki fogtok elégíteni. Ugyanis minél inkább elismeritek, hogy a város nagy szentsége folytán kiemelkedik a föld helységei közül, s a pogány és hitetlen népek minden felől szorongatják, annál indokoltabb és üdvösebb, hogy mindenki segítséget nyújtson e rendkívül szorult és veszélyeztetett helyzetben lévő szent és üdvhozó városnak. Nem sokkal azután ugyanis, hogy Jeruzsálem szent városát visszafoglalták,[3] s részben a hosszú ostrom,[4] részben a város nehéz bevétele során ezer-

---

1 1088-tól pisai püspök, Adhemar halála után pápai helyettes, s így érkezik meg százhúsz pisai hajó élén 1099 szeptemberében a Szentföldre, Laodiceába. 1099 karácsonyától jeruzsálemi pátriárka.

2 Valószínűleg egy német klerikus.

3 1099. július 15.

4 1099. június 7-től.

számra gyilkoltak le szaracéneket és törököket, számosan visszatértek a saját földjükre. A többiek pedig az Úr szent húsvétjáig[5] Jeruzsálemben vagy más megerősített helyeken időztek, amelyeket Isten mindig megnyilvánuló kegye a kezeinkre juttatott. Legnagyobb részük a pisaiak és az angolok hajóira szállt, és velük tért haza. A többieket pedig tekintélyes zsolddal és ajándékokkal szolgálatba fogadva is alig tudtuk maradásra bírni, hogy addig is, amíg Isten a népetekből és a latin nyelvűek közül segítőket küld el hozzánk, megvédelmezzék Jeruzsálemet, Betlehemet, Joppét, Tiberiást, Szamáriát, Szent Ábrahám várát,[6] a Szent György mártírnak szentelt Ramat[7] és egyéb megerősített helyeket. És mivel az isteni törvények hű tisztelői vagytok, kedves testvéreim, sürgősen jöjjetek segítségünkre mindazzal a gazdagsággal, amit más népeket is felülmúlva nektek adott az Isten, a magatok és mindanynyiunk üdvére, Istenért, akinek szentélyeit már a pusztítás veszélye fenyegeti. És mert a ti és a hozzátok hasonló jó emberek segítsége nélkül a megígért zsoldot, amit pedig illene megszereznünk, nem tudjuk kifizetni, megbízható és kipróbált férfiakon keresztül leszámolva hiteles levélben küldjetek el nekünk annyit, amennyit jónak láttok.[8]

5 1100-ban április 1-jére esett a Húsvét.
6 Hebron.
7 Ramla, Ramleh.
8 Az utolsó mondat értelmét a szövegkiadók állították helyre.

CLAIRVAUX-I SZENT BERNÁT

A TEMPLOM LOVAGJAINAK AJÁNLOTT KÖNYV AZ ÚJ LOVAGSÁG DICSÉRETÉRŐL

(De laude novae militiae)

Bevezető

Hugónak[1], Krisztus lovagjának[2] és Krisztus lovagsága nagymesterének üzeni Clairvaux-i Bernát, aki csak nevében apát: a jó harcot harcold meg. *vö. 2Tim 4,7*

Ha nem csalódom, kedves Hugó, nem egyszer, hanem kétszer, sőt háromszor kértél, hogy buzdító beszédet írjak neked és bajtársaidnak, és a zsarnok ellenséggel szemben – mivel lándzsámat tilalmas – forgassam pennámat. S hozzátetted: nem kis segítségetekre lesz,

---

1 Hugues de Payns néhány társával, köztül Geoffroy de Saint-Omer-rel a zarándokok biztonságának a megteremtése miatt alakított egy rendfenntartó alakulatot (*fraternitast*, testvéri közösséget). II. Balduin jeruzsálemi király 1118 novembere és 1120 januárja között biztosít számukra helyet palotájában, s így a már ott működő világi kanonokok társaságába kerülnek. Közösségük először a kanonokok hatása és talán vezetése mellett a világiak harmadrendjeként működhetett, Szent Ágoston regulája szerint. Az alakuló közösség egyházi elismertetése céljából 1127 őszén Hugót öt társával együtt Európába küldi Balduin. Szabályzatukat, regulájukat, a troyes-i zsinat 1128. január 13-án hagyja jóvá. Élvezik Clairvaux-i Bernát támogatását, a szabályzat megszövegezését is jórészt neki tulajdonítják. Ezt 1128–30 között átszerkesztik, majd ezen alapul a bővebb francia nyelvű szabályzat. Az első egyházi lovagrend hamar népszerűvé válik, Champagne-ban az 1120-as évektől kapnak birtokokat, az 1130-as években az Ibériai-félszigeten is megvetik a lábukat. Bernát írása a fiatal rend belső válságára, önazonosságának keresésére is pontot tett. A megalakulás nehézségeiről egy Szentviktori Hugónak tulajdonított levélből van tudomásunk, amely 1128 után keletkezhetett.

2 Tulajdonképpen szerzetesek középkori megjelölése (miles Christi). Mutatja, hogy a Bernát által elképzelt ideális lovag sem lehet más, mint szerzetes, azzal a különbséggel, hogy hármas fogadalmuk mellett a fegyverforgatásra is kötelezik magukat. Így a bernáti lovag kétszeresen is Krisztus lovagja, szerzetesként és harcosként (vö. még 2Tim 2,3).

ha írásommal úgy lelkesítelek benneteket, miként fegyverrel nem tehetem. Nem mintha lebecsülném kérésed, mégis jó ideig halogattam a választ, nehogy hibáztatható legyek könnyelmű és hirtelen beleegyezésemért, s tapasztalat híján olyanra vállalkozzam, aminek mások jobban meg tudnának felelni, míg én e rendkívül fontos feladatot náluk gyengébben oldanám meg. Tekintettel azonban arra, hogy e hosszas várakozással csak áltattam magamat, s nem szeretném, ha úgy tűnnék, mintha feladatomra képes lennék, de az akarat hiányzik, erőmtől telhetően végül is elvégeztem: az olvasó legyen bírája, vajon megfeleltem-e. Jóllehet lesz olyan, akinek egyáltalán nem nyeri meg tetszését, s olyan is, akiét a legkevésbé sem elégíti ki, számomra az a fontos, hogy képességeimhez mérten nem hátráltam meg kívánságod elől.

I.
Buzdító beszéd a Templom lovagjaihoz

1. A lovagság új formája megszületésének terjed a híre
manapság a földön, különösen azon a vidéken, ame-
Lk 1,78 lyet egykoron testet öltve látogatott meg a magasság-
Iz 10,13 ból Fölkelő. Miként akkor kezének erejével űzte el a sö-
Ef 6,12 tétség fejedelmeit, úgy pusztítsa el most a fejedelmek
Ef 2,2; 5,6 követőit, a hitetlenség fiait, megadván ezáltal népének
Péld 12,24 a megváltást, újólag felemelve nékünk az üdvösség
Lk 1,68–69 szarvát az ő gyermekének, Dávidnak házában. Mint

mondottam, a lovagság új neméről[3] van szó, amilyet még nem láttak a századok, s amely egyszerre kétfelé áll szüntelen harcban; részben a hús és vér, részben a gonoszság magasságban lakozó szellemei ellenében. És valóban, nem tartom meglepőnek és kivételesnek, ha a földi ellenséggel puszta testi erőnkkel szállunk keményen szembe. Ugyanígy dicséretes, még ha nem is meglepő, ha a bűnöknek és démonoknak a lélek erejével üzenünk hadat, hiszen a világot köztudomásúan szerzetesek népesítik be. De ki ne tartaná rendkívül csodálatra méltónak – bár nyilvánvalóan szokatlan –, amikor valakit egy személyben öveznek fel félelmet parancsoló kardjával és ruháznak fel tiszteletet ébresztő övével.[4] Minden tekintetben rettenthetetlen és gondtalan az a lovag, aki egy időben ölti testére a vasat, s lelkére a hit páncélját. E két fegyverzet oltalmában sem démontól, sem embertől nem fél. Még a haláltól sem retten vissza az, aki halni vágyik. Mi félnivalója van annak, akinek éltében és holtában az élet Krisztus és a halál nyereség? Hittel és örömmel él Krisztusért, de még inkább az elmúlásra és a Krisztussal való együttlétre vágyik; ez utóbbi ugyanis jobb. Vágjatok neki, ó, lovagok, bizton és rendíthetetlen lélekkel üldözzétek Krisztus keresztjének ellenségeit. Bizonyosak lehettek, hogy sem a halál, sem az élet nem választhat el titeket az Isten szeretetétől, amely Jézus Krisztusban van. Ha bármilyen veszély fenyeget, mondjátok egymás között újra: *Életünkben, halálunkban az Úréi vagyunk.* Mekkora

Ef 6,12 · *1Pt 5,9* · *Zsolt 44,4* · *1Tessz 5,8* · *Fil 1,21; 1,23* · *Fil 3,18* · *Róm 8,38* · *Róm 14,8*

3 Vö. rövidebb regula 1. és 57. fejezeteivel. Itt is a szöveg szembeállítja a két lovagságot, s az újat egyúttal a szerzetesség új típusának is nevezi. A pozitív értelmű „újdonság" még a 12. századi szerzőknél is igen ritka, a középkori szerzők ehelyett inkább a régihez való visszanyúlást hangsúlyozták.

4 A kard itt a világi fegyverzetet, az öv a szerzetesi fogadalmat, életvitelt jelképezi.

dicsőséggel térnek meg a győztesek a csatából! Mily boldogok, akik mártírként[5] maradnak a csatatéren! Örvendezz, ó, bátor vitéz[6], ha életben maradsz, és győzöl az Úrban, de még inkább örvendezz és mondj dicséretet, ha meghalsz, és csatlakozol az Úrhoz. Az élet ugyan termékeny, és a győzelem dicsőséges, a szent

Jel 14,13 halált mégis joggal helyezik előbbre. Ugyanis ha *boldogok, akik az Úrban halnak meg,* nem még inkább boldogok-e azok, akik az Úrért adják éltüket?

Zsolt 115,15 2. Érjen bár a halál ágyban vagy háborúban, szentjeinek halála kétségkívül értékes az Úr szemében. Mégis, a hactéri halál annyival értékesebb, amennyivel dicsőségesebb. Ó, mily gondtalan az élet, ha tiszta a lelkiismeret! Gondtalan az élet – mondom –, ha a halált félelem nélkül várjuk, sőt derűsen vágyakozunk utána, és áhítattal fogadjuk el. Ó valóban szent és gondtalan lovagság: teljesen mentes azon két veszélytől, amely a ti fajtátokra gyakran leselkedik, ha nem Krisztus a harc indítéka. Valahányszor ugyanis evilági harcba bonyolódsz, jó okod van félni, nehogy az ellenféllel testben végezve, magaddal lélekben végezz, vagy ha amaz okozza véged, testben és lélekben egyszerre érjen a halál. A keresztény számára a bukás vagy a győzelem nem a harc eredményétől, hanem a szív szándékától függ. Ha helyes volt a küzdelem indítéka, a harc kimenetele sem lehet kedvezőtlen, miként az eredményt sem ítélhetjük jónak, ha nem járt előtte helyes indíték

---

5 Vö. rövidebb regula 9. fejezet: „...a lovag ne féljen a harctól, és álljon készen a mártírok koszorújának az elnyerésére". Bernát visszatér még a témára *De consideratione* c. munkájában (II,1). E szemléletet jelzi a katonaszentek 11–12. századi kultusza, elsősorban az ibériai reconquistához kapcsolódva.

6 Latin athleta, jelentése tulajdonképpen: mártír.

és egyenes szándék. Ha szándékodban áll megölni a másikat, de te magad maradsz holtan, gyilkosként halsz meg. Ha túléled, miután virtusból vagy bosszúból öltél, gyilkosként élsz tovább. Nem válik hasznodra a gyilkolás, akár meghalsz, akár túléled; akár győzöl, akár vesztesz. Szerencsétlen a győzelem, ha a másik fölé kerekedve bűnbe esel, s hiába dicsekszel győzelmeddel, ha harag vagy gőg vezérelt. Megeshet, hogy nem bosszúból vagy virtusból, hanem önvédelemből ölsz embert.[7] De még ezt a győzelmet sem nevezném helyesnek, mivel a két rossz közül könnyebb

---

7 A keresztény szerzők, így már Ambrus és Ágoston is, határozottan megkülönböztették az egyén által elkövetett erőszakot a hadsereg által, illetve a közszolgálatában elkövetett erőszaktól. Ágoston az egyén számára még az önvédelemből való emberölést sem engedte meg, ám a katonai szolgálat legfőbb veszélyét korántsem az emberölés lehetőségében látta. Ezt írja: „A háborúban ugyanis mi hibáztatható? Talán az, hogy azok, akik egyszer úgyis bevégeznék éltüket, meghalnak annak érdekében, hogy másokat a békés életre vezethessünk el? (...) Az ártani akarás vágya, a bosszúállás kegyetlensége, a békétlen és engesztelhetetlen szándék, a lázadás zabolátlansága, az uralomvágy és ehhez hasonlók azok, amik a háborúban joggal vétkes dolognak tekinthetők" (*Contra Faustum* XXVII, 74). Felfogásában a háború nemcsak a bűn következménye, hanem egyúttal segítség is ellene. Alapvető kritérium az indítandó háború igazságos vagy igazságtalan volta, aminek már csak esetleges, de nem szükségszerű velejárója az emberi életek kioltása. Ágoston nyomán a későbbi egyházjogászok – így már a 11. században, a keresztes háborúk előtt is – a háború jellegének a meghatározására összpontosítottak, és ennek függvényévé tették az emberölés megítélését. Mint maga Bernát is hangsúlyozza értekezése II. fejezetében, a helytelen célok teszik jogtalanná a háborút, hiszen abban is „a szív szándéka" a döntő. Ugyanakkor a 7–11. században a jogos háborúban való emberölésért is kiróttak valamiféle enyhe egyházi büntetést (Paenitentiale Vallicellanum, Burchardus Wormatiensis stb.), érzékeltetve a keresztény gondolkodók soha meg nem szűnő dilemmáit a kérdést illetően.

meghalni a testben, mint a lélekben. Nem azért hal
Ez 18,4 meg a lélek, mert a test elpusztul, ellenkezőleg, *a lélek, amely vétkezett, maga hal meg.*

II.
A világi lovagság

3. Mi hát a célja vagy gyümölcse ennek a világi, nem mondom, hogy lovagságnak, inkább betegségnek,[1] ha mind a halált osztó halálosan vétkezik, mind az áldozatul esett örökre elkárhozik? Ugyanis, az Apostol sza-
1Kor 9,10 vaival élve: *aki szánt, reménykedve szántson, és aki csépel, abban a reményben csépeljen, hogy részesedik a termésből.* Mily döbbenetes tévelygés ez, ó, lovagok, mily elviselhetetlen szenvedély, annyi költség és vesződség árán vitézkedni, a jutalom[2] pedig semmi, hacsak nem a halálé vagy a gaztetté. Felszerelitek lovaitokat selyem takarókkal, a páncélzatra mindenféle lebegő lepleket aggattok, befestitek a lándzsákat, pajzsokat és nyergeket;

---

1 Bernát kedvelt szójátéka: „militia-malitia" híven fejezi ki kora harcosai iránt érzett mély ellenszenvét (vö. Bernát 363., 468. levél) 1105-ben Boudri de Bourgueil *Historia Hierosolymitana* c. művében (I, 4) már ismeri, majd Johannes Saresberiensis (*Polycraticus* VI,2), Radulfus Niger is használja a szójátékot (*Hadügyről – De re militari* I. bev.) stb. A lovagokat ért kritikának vannak előzményei, ugyanis az Egyház már a 11. századi ún. Isten békéje mozgalommal kísérletet tett a világi vitézek átformálására és bizonyos egyházi keretek közé szorítására.

2 A jutalom szóra ugyanazt a kifejezést használja, mint a zsoldra (stipendium). A szerzeteseknél hangsúlyosan égi jutalomról van szó (vö. Bernát 363. levél).

a zablát és sarkantyúkat arannyal, ezüsttel és gemmákkal ékesítitek, s ily pompában[3] rohantok szégyenletes szenvedéllyel avagy szégyentelen oktalansággal a halálba. Lovagi jelvények ezek vagy inkább asszonyi cifraságok? Vajon az ellenséges penge tiszteli talán az aranyat, megkönyörül a drágaköveken, s nem hatol át a selymen? Végül is, amint azt magatok is gyakran és biztosan megtapasztaltátok, a harcosnak három dologra van különösen szüksége: legyen merész, igyekvő és körültekintő saját épsége megőrzése érdekében, fürge az üldözésben és gyors a sebek osztogatásában. Ti viszont a szemetekbe lógó sörényeteket[4] asszonyi divat szerint ápoljátok, hosszú és leomló ingekkel saját lépteiteket akadályozzátok, kényes és finom kezeiteket bő és fodros ingujjakba temetitek. De mindenekelőtt a könnyed és haszontalan indítékok azok, amik a harcos lelkiismeretét leginkább nyomasztják, az tehát, ami által a lovagság ilyenné és annyira veszedelmessé válik. Köztetek bizony a háborúkat és viszályokat nem más táplálja, mint a harag kiszámíthatatlan indulata, a hiú *Gal 5,26*

3 Mind a rövidebb, mind a hosszabb regula részletesen szabályozza az öltözetüket és fegyverzetüket, tilt mindenféle díszítést (így rövidebb regula 18., 19. és 52. fejezete). A bővebb regula kifejezetten tiltja a lándzsák festését (324. fejezet). A világi lovasok leírása igen pontos, vö. *Chanson de Roland,* v. 1796–1811 és Bertran de Born *A háború dicsérete – Elogio della guerra* c. művével. A fordulat egyszersmind utalás a „pompa diaboli" kifejezésre is. A pompáról való lemondást említi II. Ince 1139. évi privilégiuma is.

4 A hajviseletre lásd rövidebb regula 21. fejezetét. A lovagok hajviseletére vonatkozó megjegyzése nagyon életszerű. I. Henrik angol király 1105-ben egy hadjárat előtt az egyháziak hozzájárulásának megszerzése érdekében levágatta fürtjeit. Tudjuk, hogy a 12. század elején Normandiában egy vesztes csatából menekülő lovag, hogy ne nézzék lovagnak, levágatta a haját (Ordericus Vitalis VI. 60–8; VI. 352).

becsvágy vagy valamiféle földi birtok utáni sóvárgás. Ezen indítékok alapján bizony sem ölni, sem meghalni nem hasznos dolog.

III.
Az új lovagság

2Tim 2,3 4. Krisztus lovagjai azonban nyugodt lélekkel[1] harcolnak Urunk küzdelmeiben, a legkevésbé sem tartva attól, hogy az ellenfél megölése bűn s hogy rájuk a halál leselkedik, minthogy a Krisztusért osztott vagy vállalt halálnak semmi köze sincs a bűntetthez, sőt a legnagyobb dicsőségnek számít. Az egyik esetben ugyanis a halált Krisztusért, a másik esetben magát Krisztust szerezzük meg, aki nyilvánvalóan szívesen veszi bosszúképpen az ellenség halálát, sőt még szívesebben ajánlja fel magát vigasztalásul a lovagnak. Krisztus lovagja – mondom – nyugodtan öl,[2] és még nagyobb nyugalommal veszti életét. Magának jeleskedik ölés közben,
Róm 13,4 Krisztusért, miközben életét veszti. *Mert nem ok nélkül*
1Pt 2,14 *viseli a fegyvert: mert Isten szolgája, a gonosztévők megbüntetésére, a jó cselekvőknek pedig dicsérésére.* Bizony, amikor gonosztévőt öl meg, nem gyilkosnak mondhatjuk,

---

1 A lelkesítő keresztes daloknak (pl. Ierusalem laetare) is kedvelt fordulata.

2 E felfogás a keresztes háborúk eszméjével együtt kristályosodott ki, főleg VII. Gergely pápasága alatt, Luccai Anzelm nagy hatású műveiben, köztük éppen *A szeretetről* címűben. A keresztesekről szólva Pierre de Blois is így vélekedik (232. levél). E nézetnek mindig is maradtak bírálói, a 12. századtól a keresztes háborúk kritikájában hangjuk felerősödött, így Radulfus Niger művében (*Hadügyről,* III. 90–91, IV. 12).

hanem ítéletvégrehajtónak, egyenesen Krisztus bosszulójának, a keresztények védelmezőjének a gonoszan cselekvők között. Amikor őt magát ölik meg, nem pusztul el, hanem célba érkezik. A halál ugyanis, amelyet oszt, Krisztus nyeresége, amelyet elszenved, a maga nyeresége. Egy pogány halála révén a keresztény megdicsőül, hiszen Krisztus dicsőíttetik, a keresztény halálakor a Király nagylelkűségéről tesz bizonyságot, midőn a színe elé vezetik a lovagot a megjutalmazásra. Így a pogány halálán örvendezik az igaz, látván a bosszúállást. A keresztény halálról így *szól az ember: Bizonyára van jutalma az igaznak, bizony van ítélő Isten e földön.* Nem mintha a pogányokat meg kellene gyilkolni, ha más módon is vissza lehetne őket tartani a hívők túlzott zaklatásától és szorongatásától. Most azonban helyesebb, hogy megölessenek, mintsem nyugodtan hagyjuk *a vétkezők pálcáját az igazak részén: hogy esetleg rosszra nyújtsák ki kezeiket az igazak.*

Róm 13,4 — *Fil 1,21* — *Zsolt 57,11–12* — *Zsolt 124,3*

5. Hogyan hát? Ha a keresztény semmilyen körülmények között sem ölhet karddal, akkor miért adta a Megváltó hírnöke a vitézek tudtára, hogy jutalmukkal elégedettek lesznek és miért nem tiltotta el őket végérvényesen a hadakozástól? Ha azonban – ami igaz is – ez az Istentől erre rendelteknek megengedett, azoknak, akik semmi mást nem tűznek ki maguk elé, kérdem én, kik lehetnének méltóbbak azoknál, akik karjukkal és erejükkel védik a mi erősségünket, Sion városát mindannyiunk oltalmára, hogy elűzve onnét a törvény áthágóit, az igazságot megőrző igaz nép biztonságban vonulhasson be a városba? Ezután biztosan szétszórják a háborúra törekvő népeket, megölik zaklatóinkat és kipusztítják az Úr városából a rosszat akarókat, akik a keresztény nép Jeruzsálemben elhelyezett felbecsülhetetlen kincseinek megszerzésén, a szent dolgok be-

Lk 3,14 — *Iz 26,1–2* — *Zsolt 67,31* — *Gal 5,12* — *Iz 100,8* — *Ez 22,28*

Zsolt 82,13 szennyezésén, Isten örökségéből szentélyének birtokba
2Kor vételén mesterkednek. A hívők mindkét kardját[3] az el-
10,4–5 lenség nyakának szegezzük, hogy elpusztíttassanak
minden magasságok, melyek Isten ismerete ellen lá-
zadnak, ami pedig nem más, mint a keresztények hite:
Zsolt 115,2 *mert mondanák a pogányok: hol van hát az ő Istenük?*

6. Miután kiűzték a hitetleneket, az Úr maga is vissza-
tér örökségébe és házába, melyről haraggal szól az
Mt 23,38 evangéliumban: *Íme pusztán hagyatik néktek a ti házatok,*
Jer 12,7 és prófétája által így panaszkodik: *Elhagytam házamat,*
ellöktem örökségemet, s beteljesedik továbbá a jövendö-
Jer lés: *Megváltotta az Úr az ő népét és megszabadította őt és*
31,11–12 *eljőnek és énekelnek a Sion ormán és örvendeznek az Úr*
Iz 66,6 *javaiban.* Örvendezz, ó Jeruzsálem, ismerd fel a meglá-
Lk 19,44 togatásod idejét: *Ujjongva énekeljetek mindnyájan, Jeru-*
Iz 52,9–10 *zsálem romjai, mert megvigasztalá az Úr népét, megváltá Je-*
Jer 31,4; *ruzsálemet. Feltűrte az Úr szent karját minden népeknek*
50,32 *szemei előtt.* Izrael szűz leánya, lerogysz, és nem lesz
Iz 52,2 senki, hogy felemeljen. Kelj fel, mondom, állj a magas-
Bár 5,5; latra, és nézd az örömet, amely az Istentől jön. *Nem ne-*
4,36 *veznek többé elhagyatottnak és földedet sem nevezik többé*
Iz 62,4; *pusztának, mert az Úr gyönyörködik benned és földed férjhez*
49,18 *adja. Emeld fel köröskörül szemeidet és lássad: mindnyájan*
Zsolt 19,3 *egybegyűlnek és hozzád jönnek.* Ezt a segítséget küldik

3 Bernát által gyakran idézett hasonlat a lelki és világi hatalmat jelképező kardokról. Felfogása szerint mindkettő az Egyházat szolgálja: az előbbi kardot maga az Egyház forgatja, az utóbbival pedig a világiak kötelesek küzdeni az Egyházért, az Egyház vezetésével. Többféleképpen értelmezik a lelki hatalmat jelképező kard itteni jelentését. Az Írás szellemében – Ef 6,10–17 – ez nem más, mint az Isten beszéde, a prédikáció, így a keresztesekért tartott prédikáció, sőt ennek egyházi betartása az egyházi fenyítésekkel (vö. Bernát: *De consideratione* IV, 3. és 256. levél).

neked a szent helyről. Már-már beteljesedik általuk az ősi ígéret: *Örökké való ékességgé teszlek és gyönyörűséggé nemzetségről nemzetségre. És szopod a népek tejét és a királyok emlőjét szopod;* továbbá: *miként az anya vigasztalja fiait, akként vigasztallak titeket én, és Jeruzsálemben vesztek vigasztalást.* Látod-e, hogy a régiek mennyi tanúsága támogatja az új lovagságot, és hogy *amiként hallottuk, akként látjuk a seregek Urának városában?* Csakhogy a betű szerinti értelmezés nem nyomhatja el a lélek szerintit; mivel hisszük mindannak a beteljesedését az örökkévalóságban, amit a próféták szavaiból a jelen magyarázatára vonatkoztatunk, nehogy az, amit megértünk, semmivé tegye hitünket, s testi szükségünk a remény bőségét csökkentse, a jelenre vonatkozó tanúság elvonjon a jövendőbeliektől. Egyébként a földi város múló dicsősége nem az égi javak kárára, hanem hasznára szolgál, ha csakugyan a legkevésbé sem kételkedünk abban, hogy annak a képét mutatja, amely az egekben mindnyájunk anyja.

Iz 60,15 *Iz 66,13* *Zsolt 47,9* *Gal 4,26*

IV.
A Templom lovagjainak viselkedése

7. De most már – követendő példaként[1] vagy inkább leleplezésére azoknak a lovagjainknak, akik persze nem Isten, hanem az ördög szolgálatában állanak – mond-

1 Jelzi, hogy szélesebb olvasóközönségnek szánt írásról van szó. Bernát műve ismertségét végül is annak köszönhette, hogy bekerült – némiképpen rövidítve – az egyik legnépszerűbb 13. századi enciklopédiába, Vincent de Beauvais *Speculum historialé*jába.

juk el röviden Krisztus lovagjainak szokásait és életét,
miként viselkednek békében és háborúban. Így világos
lesz, hogy miben különbözik Isten lovagsága az evilá-
gitól. Először is a fegyelem[2] mindkettőben megtalálha-
tó, s az engedelmességet sem nézik le, hiszen az Írás is
tanúsítja, hogy a fegyelmezetlen fiú elpusztul, *amint*
Sir 22,3 *varázslásnak bűne az engedetlenség, és amint bálványimá-*
1Sám 15,23 *dás az ellenszegülés.* A lovagok az elöljáró parancsa sze-
Lk 7,8 rint indulnak el és térnek vissza, azt öltik magukra,
amit ő ad, s nem szereznek máshonnan ruhát és élel-
met. Mind a táplálkozásban, mind a ruházkodásban
tartózkodnak minden túlzástól, megelégszenek a leg-
szükségesebbekkel. Közösségben élnek, teljes vidám-
ságban és józanságban, feleség és gyermekek nélkül.
És hogy ne legyen híja az evangéliumi tökéletességnek,
Zsolt 67,7 azonos szokás szerint egy házban, teljes szegénység-
Ef 4,3 ben élnek együtt, s a lélek egységének megtartására tö-
ApCsel 4,32 rekednek a békesség kötelékében. Mondhatnánk, hogy

---

2 Az egyházi lovagrendek katonái voltak a lovagkorban legfegyelmezettebbek. Ez a szerzetesi regulájuknak köszönhető, amely az életmódjukra vonatkozó előírások mellett egy mai katonai szabályzatba illő utasításokat is tartalmazott. Jellemző példa fegyelmezettségükre a későbbi *Nagyobb szabályzat*ukból: „És azok nevezetesen, akik a csatasorokat vezetik, a jelenlevő Nagymester vagy helyettese engedélye és beleegyezése nélkül nem támadhatnak és nem hagyhatják el a sort, csak akkor, ha valakit erre kényszerítenek, vagy olyan szorult helyzetbe kerül, hogy nem tud egykönnyen engedélyt kapni. Minden más esetben a vétkest súlyosan megbüntetik, és semmi esetre sem viselheti tovább a rend öltözetét" (Rázsó Gyula ford., vö. *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai.* Bp. 1974. 122–129. o.). A magyarországi templomos lovagok is kiemelkedő harci teljesítményt nyújtottak a muhi csatában (1241) a tatárok ellen, s mind egy szálig hősi halált haltak. Az engedelmesség másik területe: az isteni parancsok és az üdvösség elérésének szem előtt tartására vonatkozik, vö. Betánia című fejezettel.

az egész közösségnek egy a szíve-lelke, s így semmiképpen sem a saját szándékukat,[3] hanem az elöljáró akaratát igyekeznek teljesíteni. Sohasem ülnek tétlenül,[4] s nem kóborolnak kíváncsiságuktól hajtva, hanem – ha nem harcolnak, ami pedig ritkán fordulhat elő – helyrehozzák fegyvereik és ruházatuk hibáit, kijavítják, ami elvásott, rendbe szedik, ami szétesett –, hogy ne kapják ingyen a kenyeret. Megteszik mindazt, amit a nagymester parancsol vagy a közösség szükséglete megkíván. A világi rang mit sem számít közöttük, a derekabbaknak, s nem a nemes születésűnek van szava. Tiszteletadásban[5] versengnek egymással, közösen viselik a terheket, s így teljesítik be Krisztus törvényét. Ha valakit rajtakapnak, nem marad büntetlen, legyen az illetlen beszéd, haszontalan időtöltés, harsány nevetés,[6] pusmogás, ha mégoly ártalmatlan is, vagy intrikálás. Megvetik a sakkot és a kockajátékot, irtóznak a vadászattól, és nem lelik örömüket a solymászat[7] elterjedt mulatságában. Megvetik és megbélyegzik a színészeket, mágusokat, mesemondókat, a sikamlós dalocskákat és a színházi látványosságokat mint hívságot és üres kicsapongást. Lenyírják hajukat, tudván az Apostol nyomán, hogy csúfság a férfiaknak megnöveszteni hajukat. Sosem mutatkoznak jól fésülten, inkább mosdatlanul, elhanyagoltságtól borzasan, portól maszatosan, a páncéltól és a hőségtől megsötétült bőrrel.

2Tessz 3,8

Róm 2,11

Róm 12,10

Gal 6,2

1Kor 11,14

---

3 Vö. Szent Benedek regulája 3. fejezet (ford.: Söveges Dávid, kétnyelvű kiad., Pannonhalma, 1948).

4 Uo. 48. fejezet.

5 Uo. 72. fejezet.

6 Uo. 4. fejezet.

7 Tilalmazza a *Nagyobb szabályzat* is (46. fejezet).

8. Majd amikor elérkezik a harc ideje, a lovagok lelküket hittel, testüket vassal oltalmazzák; vassal, nem pedig arannyal, hogy fegyveresek legyenek, s ne díszvitézek, és az ellenfélben félelmet keltsenek, ne pedig kapzsiságát ébresszék fel. Erős és gyors, nem pedig színpompás[8] és feldíszített lovakra van szükségük, hiszen a harcra és nem a pompára, a győzelemre és nem a dicsőségre gondolnak, inkább az elrettentésre, mint a csodálatkeltésre törekszenek. Minden sietség és heves-
1Mak 4,41 ség nélkül, mintegy könnyed igyekezettel, de meggon-
2Mak doltan, óvatos előrelátással állítják fel és rendezik el
12,20; 15,20 csatasoraikat úgy, ahogy atyáinkról megírták. Higgad-
Jn 1,47 tan[9], miként a régi izraeliták[10] vonulnak a harcba. Ami-
Ter 42,31 kor azonban küzdelemre kerül a sor, korábbi nyugal-
Zsolt mukat félreteszik, mintha így szólnának: *Ne gyűlöljem-e*
138,21 *Uram a téged gyűlölőket, az ellened lázadókat ne utáljam-e?*
Akkor az ellenfélre rontanak, s noha kevesebben vannak náluk, őket mintegy juhnyájnak tartva, kegyetlen barbárságuk és hatalmas sokaságuk láttán semmi félel-
Dán 8,24 met nem mutatnak. Megtanulták ugyanis, hogy nem a
Jer 11,20 saját erejükből bátrak, hanem a Seregek Urának hatal-

---

8 Színes lótakarókat vagy talán festett lovakat jelent. Ez a gyakorlat a 16. században a törököknél is szokásban volt.

9 Azaz: békésen, békére törekvően (pacifici), értelmére vö. Mt 5,9. A Szent Ágostonra visszavezethető gondolat (189. levél) a VII. Gergely előtti törvénygyűjteményeken át bekerült Gratianus gyűjteményébe is (C.23.q. 1.c.3.), ahol annyit jelent, hogy a harcba legyőzötteket a békesség üdvére kell elvezetni, ezért békességre törekvő a harcba induló keresztény. A kifejezés a lovagi felövezések terminológiájának is részévé vált: „Légy békés törekvő, serény, hívő és magadat Istennek szentelő."

10 Az igaz izraeliták. A traktátus mindvégig párhuzamba állítja a keresztény lovagokat az ótestamentumi zsidó harcosokkal. A kifejezés II. Ince pápának a kereszteseknek adott 1139. évi privilégiumában is előfordul.

mától remélhetik a győzelmet, aki hitük szerint ezt
könnyen megadhatja, mint az a Makkabeusok könyvé-
ben olvasható: *Kevesen is körülzárhatnak sokakat, mert* 1Mak
az égnek egyre megy, hogy sok vagy kevés által szerez-e 3,18–9
szabadulást. A háborúban nem a sereg nagyságától függ MTörv
a győzelem, hiszen a segítség az égből jön. Ezt igen gyak- 32,30
ran megtapasztalták, amikor is mintha egy üldözött
volna ezret, s kettő futamított volna meg tízezret. Így
hát csodálatos és rendkívüli, ahogy ezek a lovagok a
bárányoknál is szelídebbek és az oroszlánoknál is va-
dabbak. Nem is tudom, minek mondjam őket, szer-
zeteseknek-e vagy lovagoknak, hacsak nem lenne sze-
rencsésebb a kettős elnevezés. Egyiknek lényege[11] sem
hiányzik belőlük, sem a szerzetes szelídsége, sem a lo-
vagok bátorsága. Mi mást mondhatnék, mint hogy *az*
Úrtól lett ez, csodálatos ez a mi szemeink előtt? Isten ilyen Zsolt
szolgákat választ ki magának és gyűjt egybe a földke- 117,23
rekségről, Izrael legbátrabbjai közül, hogy éberen és hí- Én 3,7; 3,8
ven őrizzék az igazi Salamon ágyát, azaz a Sírt, kezük-
ben karddal, szellemükben is harcra készen.

11 Hasonlóan fogalmaz Petrus Venerabilis: „erényeitekre nézve legyetek szerzetesek, cselekedeteitekben lovagok" (VI, 26. levél).

V.
A templom

9. A jeruzsálemi templom[1], a lovagok közös lakóhelye, kiterjedésében nem mérhető Salamon ősi és híres templomához, dicsősége ellenben nem kisebb amazé-
1Pt 1,18 nál. A hajdani templomnak egész nagyszerűségét a benne lévő veszendő arany és ezüst, a faragott kövek és a fafajták sokasága jelentette. Az új templomnak ellenben minden ékessége[2] és a díszítés szépsége az ott lakók jámbor áhítata és rendezett viselkedése. Míg amaz tarkaságával vívta ki a csodálatot, ez a különböző erények és szent cselekedetek révén parancsol tisz-
Zsolt 92,5 teletet. Isten házához valóban illik a szentség, és az Úr inkább leli kedvét az erények ékességében, mint a csiszolt márványban, az aranyozott falaknál jobban szereti a tiszta lelkeket. Ennek a templomnak is díszes a fala, de gyöngyök helyett fegyverek, az ősi aranykoszorúk helyett felfüggesztett pajzsok borítják. A gyertyatartók, füstölők és edények helyén mindenfelé kantárok, nyergek és lándzsák emelik a ház fényét. Mindez világosan megmutatja a lovagok lángoló lelkesedését
Mt 21,12–13 Isten házáért. Ugyanez a lelkesedés lobbantotta harag-
Jn 2,14–16 ra egykor a lovagok vezérét,[3] amikor szentséges kezé-

---

1 A keresztesek a 7. században épült al-Aksza-mecsetet azonosították Salamon templomával, s ezt vették át II. Balduin jeruzsálemi királytól székhelyükként. A lovagrend nevét is innen nyerte – templomosok, templáriusok –, s pecsétjükre is templom képe került. A templom-szimbólumra vö. 1Kor 3,16; 6,19; 2Kor 6,16.

2 Finom utalás a ciszterciek puritán díszítési elveire, amit Bernát maga is képviselt írásaiban.

3 Vö. Jel 19,11–16.

be, ha nem is kardot, de kötélből font korbácsot véve belépett a templomba, s kiűzte onnan a kereskedőket, kiborította a pénzváltók pénzét és felfordította a galambárusok padjait – méltatlannak ítélve, hogy az imádság házát ilyesféle vásározók szentségtelenítsék meg. Királya példáján felbuzdulva, e kegyes sereg a szent helyeknek a hitetlenek általi beszennyezését sokkal méltatlanabbnak és tűrhetetlenebbnek ítélte, mint a templom kereskedők általi zaklatását, és a szent házban lovakkal és fegyverekkel időzik. Tisztes és hasznos feladatokkal töltik éjjelüket s nappalukat, miután mind erről, mind a többi szent helyről kiűzték a hitetlenség mocskát és a zsarnoki dühöt. Őszinte és igyekvő engedelmességgel egymással versengve tisztelik a Templomot, jámborságukban szünet nélkül áldozatot mutatva be, nem barmok húsát áldozva a régiek rítusa szerint, hanem igazán békés áldozatot: testvéri szeretetet, alázatos engedelmességet, önkéntes szegénységet.

Ez 22,26

Kiv 32,6 stb.

10. Mindez Jeruzsálemben történik, de az egész világot magával ragadja. Meghallják a szigetek, s messzi népek figyelnek fel rá, felbuzdulnak kelettől nyugatig, híre, mint zúgó hegyipatak, árasztja el dicsőséggel a népeket, s az áradó folyó erejével örvendezteti meg Isten városát. De van-e örömtelibb és nagyobb haszonnal kecsegtető annál, mint hogy az itt egybegyűlt hatalmas emberseregletben szinte csakis bűnözők[4] és istentelenek, rablók és szentségtörők, gyilkosok, esküszegők és házasságtörők találhatók? Ezek útra kelése mintegy

Iz 49,1; 66,12

Zsolt 45,5

1Tim 1,9–10

4 A 12. század végén a keresztesek kudarcainak okát részben ebben látták (Rudolfus Niger: *Hadügyről* III. 65), vö. még 1Tim 1,9. Az ófrancia Templomos szabályzat 12. fejezete kifejezetten kiközösített lovagok csatlakozásáról ír.

kétszeres haszonnal jár: ugyanis távozásukkal megörvendeztették a földieiket, s megérkezésükkel azokat, akiknek a megsegítésére igyekeztek. Mindkét részről
Zsolt örülnek: ezeket megvédik, amazokat nem zaklatják
104,38; többé. Indulásuknak örvendezik Egyiptom[5] és nem ke-
47,12 vésbé lelkendezik oltalmuknak Sion hegye[6] és Júda
Lk 1,74 leányai[7]. Az elégedett, hogy kiszabadult a kezeik közül, emez a szabadulást nyújtó kezeknek hálás. Az boldogan engedte el kegyetlen pusztítóit, emez örömmel fogadta hithű védelmezőit, így az egyik helyen nyugalomban vigasztalódnak, a másik helyen hasonló öröm-
Neh 1,2 mel látják távozásukat. Igen, Krisztus így szokott ellenségein elégtételt venni, mert nemcsak rajtuk, hanem az ő segítségükkel is győzedelmeskedik, annál nagyobb dicsőséggel, minél nagyobb hatalommal teszi. Örömteli és hasznos bizony, hogy mostantól kezdve harcosaivá teszi azokat, akik eddig az ellenfelei voltak, ellen-
ApCsel ségből jóbarátot[8] csinál, miként a keresztényüldöző
9,20–21 Saulból az igét hirdető Pált. Ezért nem csodálkoznék, ha – az Üdvözítő tanúságának megfelelően – a menny-
Lk 15,7 béli udvar is jobban örülne egy vétkét megbánó bűnösnek, mint az igazak seregének, akiknek szükségtelen a bűnbánat, mivel a bűnös megtérése – még az oly elvetemültté is – kétségkívül annál örömtelibb, minél ártalmasabb életet élt korábban.

---

5 Utalás az egyiptomi kivonulásra. Egyiptom, amely fogságban tartja Izraelt, a bűnt jelképezi, amely fogságában tartja a lelket.

6 Azaz Jeruzsálem, a héber szó jelentése „száraz vidék, szikla".

7 Városok Júda területén.

8 A bernáti elképzelés hangsúlyos eleme az új lovagok belső, lelki megtérése, amit példáz Saul-Pál sorsa.

11. Légy üdvözölve, szent város, amelyet maga a Ma- *Jel 22,19*
gasságos szentelt fel sátoraként, hogy így benned és *Zsolt 45,5;*
általad sokan üdvözülhessenek! Légy üdvözölve, ó, *47,3*
nagy Király városa, ahol kezdettől fogva egy percre
sem szűntek meg a világ számára az új és örvendetes *Siral 1,1*
csodák! Légy üdvözölve, ó, népek úrnője, első a tarto-
mányok között, a pátriárkák birtoka, próféták és apos-
tolok anyja, a hit bölcsője, a keresztény nép dicsősége,
amelynek ostromát az Úr már az első pillanattól kezd-
ve azért tűrte el, hogy így a bátrak számára az erény és
üdvösség megszerzésének lehetőségévé válhass! Légy
üdvözölve, ó, ígéret földje, hol lakóidnak egykor tej és *Kiv 3,8;*
méz folyt, most pedig az egész világnak nyújtod az üd- *13,5*
vösség gyógyírját és az élet táplálékát! Jó és kiváló föld *Lk 8,15*
vagy, mondom, hiszen termékeny öledben felfogtad az
atyai szív kamrájából származó égi magot, s ebből az *Mt 13,23*
isteni magból a mártírok bőséges termését kínáltad – *Zsolt*
nem is szólva a többi hívőről, akikkel innen népesítet- *44,17;*
ted be a földet, – ahol akár egy termékeny mezőn, egy- *144,7*
ből harminc, hatvan, száz lett. Ezért akik téged meglát- *Zsolt 30,20*
tak, kedvességed gazdagságától teljesen eltelve és *ApCsel*
bőségesen táplálva mindenütt felemlegetik majd ked- *13,47*
vességed bőségét. A föld határáig viszik dicsőséged *Sir 36,10*
nagyszerűségének hírét, azoknak is tudtára adva, akik
nem láttak téged, s elmondják a benned történt csodá-
kat. *Dicsőséges dolgokat beszélnek felőled, Isten városa.* De *Zsolt 86,3*
most már, számos gyönyörűséged bemutatása után, *Iz 66,11*
vágjunk a dolgok közepébe, neved dicséretére és di- *Fil 1,11*
csőségére.

VI.
Betlehem[1]

Bölcs 3,13 12. A szent lelkek felfrissülésében az első hely Betlehe-
Jn 6,51 met illeti meg, a kenyér házát, ahol az égből alászállva
Lk 2,7–16 először jelent meg az Élő Kenyér, miután a Szűztől
Iz 1,3 megszületett. Láthatták itt a jámbor barmok a jászolt és a jászolban a szűzi mező füveit, miáltal felismeri az ökör az ő gazdáját és a szamár az ő urának jászolát.
Iz 40,6 Ugyanis *minden test fű és minden szépsége mint a mező*
Zsolt 48,13 *virága*. Továbbá mivel teremtésekor az ember nem vett tudomást a saját méltóságáról, hasonlatos volt a tudatlan barmokhoz, és olyanná is tétetett. Az angyalok kenyere, az Ige a barmok eleségévé vált, hogy azt, aki teljesen leszokott az Ige kenyerével való táplálkozásról, a testnek füve tartsa fenn mindaddig, míg az ember-Isten vissza nem helyezi az embert korábbi méltóságá-

---

1 A Szentfölddel foglalkozó írásművek elmaradhatatlan része az útleírás (itinerarium), aminek irodalmi előképei a 4. századig nyúlnak vissza. Elég, ha a kötetünkben szereplő *Gesta Francorum* egyik kéziratára gondolunk, amely szintén egy rövid útleírással zárul. Bernát írásában azonban inkább egy lelki kalauzról van szó (ami abból is látszik, hogy a helyek nem földrajzi fekvésük sorrendjében követik egymást). Megjegyezzük, Bernát maga sem járt a Szentföldön, sőt a szent helyek személyes meglátogatását szerzetesi felfogásából következően nem is tekintette óhatatlanul szükségesnek. Amikor egy Szentföldre induló angol klerikus Clairvaux-ban megszakította útját és ottmaradt, úgy látta, hogy abban a kolostorban találta meg az igazi Jeruzsálemet. Bernát ezt a belső, lelki Jeruzsálem megtalálását várja, sőt követeli meg az új lovagoktól is, ahol a harc nem cél, csak eszköz a belső tökéletesedéshez, az üdvösség megszerzéséhez. Betlehem eredeti jelentése: Lachama istennő háza. Etimológiáinak forrása Szent Jeromos műve: *Liber interpretationis Hebraicorum nominum* (Corpus Christianorum, Series Latina 72, 57–161).

ba, s az a baromból vissza nem változik emberré, hogy Pállal mondhassa: *Ha ismertük is Krisztust test szerint, de* 2Kor 5,16
többé már nem ismerjük. Ám úgy vélem, hogy ilyet addig senki sem állíthat, amíg Péterrel együtt nem hallotta az Igazság szájából: *a szavak, amelyeket én szólok nék-* Jn 6,63
tek, lélek és élet, a test nem használ semmit. Egyébként, aki Péld 8,35
Krisztus szavaiban megtalálta az életet, már nem kere- Jn 20,29
si többé a test szerint valót, s azon boldogok közé tartozik, akik nem látták, de hittek. Senkinek sem válik ja- 1Kor 3,1–2
vára a tej fogyasztása, csak a gyermekeknek, miként a Ter 42,27
fű abrakja is csak a barmoknak. Aki azonban nem vét- Jak 3,2
kezik a szavakban, tökéletes férfi és méltó arra, hogy Zsid 5,12
maradandó táplálékkal éljen, s még ha arca verítékével Ter 3,19
veszi is magához az Ige kenyerét, nem éri bántódás. De gondtalanul és botrány nélkül Isten csak a tökéletesek 1Kor 2,6;
között hirdeti bölcsességét, összhangot teremtve lelki 2,13
dolgok és a lélek emberei között. Amikor azonban a kisdedekhez vagy az állatokhoz fordul, csak óvatosan haladhat, tekintettel szellemi képességeikre, s csak *Jézust, mégpedig a keresztre feszítettet* állíthatja példaképül. 1Kor 2,2
Mégis ugyanez az égi mezőkről származó eledel szolgál a barmok ízletes táplálékául, és ezt teszi magáévá az ember; de míg az embernek erőt ad, addig a gyermeknek táplálékot.

VII.
Názáret[1]

13. Lássuk hát Názáretet, ami annyit tesz, mint virág, s ahol a Betlehemben született Istengyermek felnevelkedett, mintegy a virágból fejlődő gyümölcsként, ahogy

1 Eredeti jelentése: őrködő asszony.

a gyümölcs ízét megelőzi a virág illata, hogy a szent
nektárt, melynek a próféták csak illatát érezhették, az
Jn 1,45 apostolok ajkai ízlelhessék, s hogy átható ízével fel-
Én 4,10 üdítse a keresztényeket, míg a zsidók már egy csipet-
nyi illatával megelégedtek. Megérezte pedig Natanael
e virágnak illatát, amely édességében mindent felül-
Jn 1,46 múlt, és ezért tette fel a kérdést: *Názáretből támadhat-e
valami jó?* De nem elégedvén meg pusztán az illattal,
Ter 27,25; követte Fülöpöt, aki így válaszolt neki: *Jer és lásd meg.*
27,27 Sőt, ez a terjengő csodálatos édesség annyira elbűvölte,
Jn 1,46 és a jó illat oly kíváncsivá tette a gyümölcs ízére is,
Ter 27,25 hogy nyomát követve azonmód a gyümölcshöz indult,
vágyat érezvén, hogy azt teljességében megtapasztalja,
s hogy közelről ízlelje meg azt, ami távolról illatozott.
De lássuk, hogy illatot érezvén, Izsák hátha azt jöven-
dölte meg, amiről mi szólunk. Az Írás így szól erről:
Ter 27,27 *alighogy megérezvén ruháinak szagát* – kétségkívül Jákob-
ról van szó –, *mondá: lám az én fiamnak illata olyan, mint a
mezőnek illata, amelyet megáldott az Úr.* Izsák érezte a ru-
hák illatát, de nem ismerte fel viselőjét, mintegy meg-
örvendeztette a virág felszínes illata, de a gyümölcs
rejtett édességét nem ízlelte meg, azaz nem ismerte fel
a választott fiat, sem az ezt felfedő misztériumot. Mit
Róm érthetünk ezen? Jóllehet a lélek ruhája betű, az azon-
2,28–29 ban az Ige Teste. Márpedig a zsidók mind a mai napig
nem ismerték fel az Igét a Testben, sem az istenséget az
emberben, sem a szellemi tartalmat a betű szerinti érte-
Ter lem mögött, tapogatják a kecskebőrt, ami az első ősbű-
27,22–23 nös jelképe, de nem jutnak el a tiszta igazsághoz. Nem
Róm 8,3 magában a bűn testében, hanem a bűn testének hason-
2Kor 5,21 latosságában jelent meg az, aki nem a bűnök szaporítá-
sára, hanem azok eltörlésére jött, azzal a szándékkal
Jn 9,39 – amit nem is hallgatott el –, *hogy akik nem látnak, lássa-
Ter 27,27 *nak és akik látnak, vakok legyenek.* Ez a hasonlóság tévesz-
tette meg a Prófétát, aki még ma sem lát: azt áldja, akit

nem ismer, miközben olvas róla az Írás könyveiben,
nem ismeri fel a csodákban, s nem ismeri fel azt, akit *Ter 27,12*
saját kezével érintett meg, hogy megkötözze, ostorozza *Jn 18,12;*
és ütlegelje – még akkor sem, amikor feltámadt. *Mert,* *19,1*
ha megismerték volna, nem feszítették volna meg a dicsőség *Mt 26,67;*
Urát. Most azonban tekintsük át röviden a többi szent *28,13*
helyet, ha nem is az összeset, mivel nincs lehetőségünk *1Kor 2,8*
egyenként illő csodálatban részesíteni őket, de legalább a legfontosabbakról megemlékezünk.

VIII.
Az Olajfák hegye és a Jozafát völgye

14. Ha felemelkedünk az Olajfák hegyére, majd le-
ereszkedünk a Jozafát völgyébe, hogy elmélkedjünk az *Mt 26,30*
isteni könyörületesség gazdagságán, semmiképpen se *Jn 3,2*
feledkezzünk el az ítélet félelméről. Ha az Úr végtelen
könyörületességében hajlik is a megbocsátásra, ítéletei *Dán 9,18*
mégis olyanok, mint a nagy mélységek, mikben meg- *Iz 55,7*
nyilvánul az ember fiaival szembeni félelmetes szigo- *Zsolt 35,7;*
ra. Dávid így szól az Olajfák hegyére utalva: *az embert* *35,7–8;*
és barmot te tartod meg Uram, ahogy megsokszoroztad ke- *65,5*
gyelmedet, ó Istenem. Az Ítélet völgyéről ugyanezen
zsoltárban emlékezik meg: *Ne támadjon engem a gő-*
gösnek lába, és ne üldözzön engem a gonosznak keze. Be is *Zsolt 35,12*
vallja, hogy retteg az ítélet mélységeitől, amidőn egy
másik zsoltárban könyörögve így szól: *borzad testem a*
tőled való félelem miatt, és félek a te ítéleteidtől. A gőgös le- *Zsolt*
veti magát ebbe a völgybe és összezúzza magát, az alá- *118,120*
zatos leereszkedik és nem fenyegeti veszély. A gőgös *Náh 1,9*
mentegeti bűnét, az alázatos vádolja magát, tudván,

1Kor 11,31 hogy az Isten nem ítéli meg kétszer ugyanazt a bűnt, s
ha önmagunkat ítéljük meg, nem fogunk megítéltetni.
Zsid 10,31 15. De a gőgöst váratlanul éri a rettenet, ha az élő Isten
Zsolt 140,4 kezei közé kerül, könnyen gonoszságra ragadtatja ma-
Péld 6,27 gát, hogy mentegesse bűneit. Valóban nagy elvetemült-
ség az, ha magad iránt nem vagy könyörületes, s hogy
elveted a bűn megtörténte utáni egyetlen gyógyírt, a
megvallásét, s feltámasztod a tüzet bensődben ahelyett,
hogy kioltanád, s elfordítod füledet a Bölcs tanácsától:
Préd 30,24 *könyörülj a szíveden, Istennek tetszően.* Ennélfogva aki ma-
gával rossz, kivel lehet jó? *Most van e világ ítélete, most*
Préd 14,5 *vettetik ki e világ fejedelme,* vagyis a te szívedből, ameny-
Jn 12,31 nyiben tenmagadat alázattal ítéled meg. Akkor jön el az
Zsolt 49,4 ég ítélete, amikor az Isten felülről szólítja az egeket és a
földet, hogy szétválassza népét. S azon a napon félned
kell, hogy ne űzessél ki az ördöggel és angyalaival
Mt 25,41 együtt, ha nem talál megítélve. Másrészt a lélek embere
1Kor 2,15 felett, aki mindent megítél, senki sem ítélkezik. Ezért az
1Pt 4,17 ítélet Isten házánál kezdődik, hogy a bíró az övéit, aki-
ket ismer, eljövetelekor megítélve találja, és fölöttük
Zsolt 72,5 már ne kelljen ítélkeznie, amikor azokat ítéli majd meg,
akinek a halandók nyomorúságában nincs részük, és
nem ostoroztatnak az emberekkel együtt.

IX.
A Jordán

16. Mekkora örömmel fogadja habjai közé a Jordán a
2Kir 5,12; keresztényeket, büszkén arra, hogy Krisztus keresztsé-
2Kir 2,1–8; ge szentelte meg. Bizonyosan hazudott a szír bélpok-
2Kir los, aki Damaszkusz bármely vizét többre becsülte Iz-
2,13–14 rael vizeinél, holott pedig Jordánunk annyiszor adta

tanúbizonyságát Isten hűséges szolgálatának, amikor *Józs 3*
mind Illés, mind Elizeus vagy régebbi példát felhozva
Józsué és egész népe előtt csodálatos módon elterelte
vizét, és így száraz átvonulást kínált nekik. És végül
van-e jelentősebb folyó a Jordánnál, ha arra gondolok,
hogy a Szentháromság szentelte magának nyilvánvaló *Lk 3,22*
jelenlétével? A Jordánban hallgatták az Atyát, látták
a Szentlelket, és keresztelték meg a Fiút. Joggal történt *2Kir 5,14*
úgy, hogy a folyó éltető erejét, amelyet a Próféta taná-
csára megmerítkezett Naamán érzett a testében, Krisz-
tus akaratából az egész hívő nép érzi már a lelkében.

X.
A Kálvária helye

17. Ha elhagyjuk a várost, hogy eljussunk a Kálvária *Jn 19,17*
helyéhez, ahol az igaz Elizeus[1], miután megcsúfolták *2Kir 2,23*
az oktalan gyermekek, örök mosolyában részesítette
a fiait, így szólván: *Ímhol vagyok én és a fiak, kiket adott* *Iz 8,18*
nékem az Isten. Ezek azok a jó fiúk, akiket – szemben *Zsolt 21,17;*
ama gonoszlelkűekkel – dicséretre buzdít a Zsoltáros: *112,1; 8,3*
dicsérjétek az Urat, fiúk, dicsérjétek az Úrnak nevét. Így
a szent gyermekek és csecsszopók ajkán válik teljessé
a dicséret, ami elhalt az irigyek ajkán, azokén, akiket
ily panasszal illet: *Fiakat neveltem s méltóságra emeltem és* *Iz 1,2*
ők elpártoltak tőlem. Felment hát a keresztre megnyírt *2Kor 3,18*
fővel, felkínálva magát a világnak a világért, fedetlen *2Kir 2,23*

---

1 A keresztes háborúk dalaiban is (Quod spiritu David precinuit 5,7) emlegetett Krisztus-előkép, ahol a gyermekeken a zsidókat értették.

Zsid 1,3 arccal és mezítelen homlokkal megtisztított minket a
Zsolt 77,66 bűnöktől, s miként nem szégyellte a szégyenletes és
Jer 23,40 kegyetlen halált, nem rettent vissza a büntetéstől sem azért, hogy minket elragadjon az ördögi gyalázattól és visszaadjon a dicsőségnek. Ne csodálkozzunk: miért is
Jel 1,5 kellett volna szégyenkeznie, hiszen úgy mosta le rólunk a bűnöket, mint a nap sugara, amely felszárít, de tisztán marad, s nem úgy, mint a víz, amely feloldja, de
1Kor 1,24 megőrzi a szennyet. Ilyen bizony az Isten bölcsessége,
Bölcs 7,24 amely tisztasága révén mindenüvé szétterjed.

XI.
A Sír[1]

18. A szent és áhított helyek között a Sírt bizonyos elsőség illeti meg, hiszen nagyobb tiszteletet érzünk ott,
Bár 3,38 ahol az Úr halálában megpihent, mint ahol életében megnyilvánult; nagyobb jámborságra indít a halálára, mint az életére való emlékezés. Úgy gondolom, hogy bár a halál kegyetlenebbnek, az élet pedig kellemesebbnek tűnhet, mégis emberi gyengeségünknek vonzóbb az elszunnyadás nyugalma, mint a cselekvő élet fáradsága, az igaz életnél a halál békéje. Krisztus élete szabályt szabott életemnek, halála a haláltól való meg-
2Tim 1,10 váltásom. Élete az éltemet adta, halála halálomat tette semmivé. Élete fáradságos volt, mégis halála drága nekünk, pedig mindkettőre kétségtelenül szükségünk volt. Hiszen mit is használhat akár Krisztus halála a haszontalanul élőknek, akár élete a kárhozatban

1 Nem véletlen, hogy a legterjedelmesebb szakasz a Szent Sírnak jut, a zarándokok és keresztesek céljának.

elhunytaknak? Vajon még most is megszabadítja-e Krisztus halála a mindvégig gonoszul élőket az örök haláltól, vagy élete szentsége menti-e meg az eljövetele előtt meghalt szent atyákat? Miként az írva vagyon: *kicsoda oly erős, hogy éljen, és ne lásson halált, s megszabadítsa magát az alvilág kezéből?* Tehát mind az egyik, mind a másik szükséges volt számunkra, azaz a jámbor élet és a nyugodt halál. Megtanított bennünket életével élni, és halálával visszaadta nekünk a halál nyugodalmát, mivel a feltámadás bizonyosságával halt meg, és megadta a halálukon lévőknek a feltámadás reményét. De megtetézte mindezt egy harmadik jótéteménnyel: a bűnök bocsánatával, ami nélkül az előbbiek is értéküket veszítenék. Hiszen mit is érne – már ami a legnagyobb és végső boldogságot illeti – az igaz és hosszú élet, ha az illetőt még mindig az eredendő bűn tartaná fogságában? Ugyanis a bűn jött elsőként, hogy őt kövesse a halál; ha a bűnt az ember elkerülte volna, az örök halált sem ízlelte volna meg.

Zsolt 88,49

Tit 2,12

Jn 8,52

19. A bűnbeeséssel[2] ugyanis elveszítettük az életet és megtaláltuk a halált, miként azt az Isten megjövendölte, s jogos is, hogy ha az ember vétkezik, életével fizessen érte. Lehetett-e bármi igazságosabb, mint hogy alávesse magát a tálió[3] törvényének? A lélek élete az Isten, és a test élete a lélek. A szándékos vétkezéssel a lélek saját akaratából veszítette el az életet, de szándéka el-

Ter 2,17

2 Az eredendő bűn a középkori teológiai irodalom visszatérő vitatémája. Abélarddal szemben Bernát is kifejtette véleményét, amelynek lényege, hogy az eredendő bűn a testi kívánság („Az Ádámtól eredő test révén a testi kívánság [concupiscencia] telepedett meg tagjainkban.") A kérdés alapvető újszövetségi helyei: 1Kor 15,21 és Róm 5,12–21. Ez utóbbi helyen megtalálható Ádám és Krisztus egymás mellé állítása is.

3 A szemet szemért, fogat fogért elv.

lenére fosztotta meg magát az életadás lehetőségétől.
Nem akarván élni, maga utasította vissza az életet, s
így nem képes arra, hogy életét annak és akkor adja,
ahogyan szeretné. Nem akarta, hogy az Isten irányítsa,
így maga sem képes saját teste irányítására. Ha nem
engedelmeskedik a felette állónak, hogyan parancsol-
Jak 2,11 hatna a neki alárendeltnek? Teremtményét a Teremtő
őellene lázadónak találta, miként a lélek is szolgáját.
Az ember az isteni törvény áthágójának bizonyult, s ő
Róm 7,23 maga is felfedezheti tagjaiban a másik törvényt, amely
ellenkezik a szellem törvényével és a bűn törvényének
Iz 59,2 rabjává teszi. Sőt a bűn, amint írva vagyon, elválaszt
bennünket Istentől, miként a halál is elválaszt ben-
nünket testünktől. A lelket nem lehet másként Istentől
eltávolítani, csak a vétkezéssel, a testet sem lehet más-
ként a lélektől, csak a halállal. Szigorú-e hát ez a bünte-
tés, a lélek a szolgájától nem ugyanazt viseli-e el, amit
Róm 4,13 teremtőjével szemben maga is elkövetett? Nincs is mél-
tányosabb annál, mint hogy a halál halált idézzen elő, a
lelki halál a testi halált, a bűn általi mintegy a büntetés
általit, a szándékos a szükségszerű véget.

20. Az ember kettős természetének megfelelően ítélte-tett erre a kettős, az önmaga által előidézett lelki, vala-mint a szükségszerű testi halálra. Az Istenember egy-szeri és önként vállalt testi halála által mindkettővel jóságosan és hathatósan szállt szembe, egyetlen halálá-val mindkettőt eltörölte. Méltán tette, ugyanis e kettő közül az egyik a bűn eredményének, a másik a bünte-tés tartozásának tekinthető. Ő azonban vállalta a bün-tetést anélkül, hogy bűnt követett volna el, s így önként és pusztán testében halt meg, kiérdemelve számunkra az életet és a megigazulást. Egyébként, ha testében nem szenvedett volna, nem tudta volna kiegyenlíteni a tartozásunkat, és ha nem saját akaratából halt volna

meg, halála nem lett volna érdemszerző. Most hát, ha a bűn – amint mondottuk – kiérdemli a halált, és a halál a bűn tartozása, Krisztus megbocsátotta a bűnt, és életét adta a bűnösökért, ezáltal végképp megszűnt a bűn következménye, és kiegyenlítődött a tartozás.

21. Egyébként honnan tudjuk, hogy Krisztus megbo- *Lk 5,21*
csáthatja a bűnöket? Kétségkívül onnan, hogy ő Isten, s
így amit csak akar, megteheti. Azt azonban miből tud- *Jn 15,24*
juk, hogy ő Isten? A csodák tanúsítják: olyan dolgokat *Mt 3,17*
vitt végbe, amilyeneket senki más nem tudna, nem is *2Pt 1,17*
szólva a próféták jóslatáról, sem az Atya hangjának tanúbizonyságáról, amely az égből, a magasztos dicső-
ségtől szállt alá őhozzá. *Ha az Isten velünk, kicsoda elle-* *Róm 8,31;*
nünk? Kicsoda vádolja azt, akit Isten megigazít? Ha ő *33–34*
maga az, akinek naponta gyónunk, mondván: *Egyedül* *Jób 19,27*
te ellened vétkeztem, ki tudná inkább megbocsátani, ki *Zsolt 50,6*
más bocsáthatná meg egyáltalán azt, amit őellene vé- *Bölcs 7,27*
tettünk? Vagy miért is ne tehetné meg az, aki mindent *Lk 5,21*
megtehet? Elvégre én is megbocsáthatom, ha akarom, az ellenem elkövetett gazságot. Éppen Isten ne bocsáthatná meg azt, amit ellene követtek el? Ha tehát a Mindenható – s csakis Ő – megbocsáthatja a bűnöket, me-
lyeket csakis őellene követhetünk el, boldog lehet az, *Zsolt 31,2*
akinek majd az Isten nem rója fel vétkét. Beláthatjuk tehát, hogy Krisztus, istenségének hatalmánál fogva megbocsáthatta bűneinket.

22. Ki kételkedhetne ezután Isten megbocsátó szándékában? Hihető-e, hogy ő, aki magára öltötte emberi testünket és vállalta halálunkat, megtagadja tőlünk az igazságát? Saját akaratából testesült meg, önként vállalta a szenvedést és a kereszthalált, velünk éppen az igazságát ne osztaná meg? Látjuk tehát, hogy istenként megtehette, emberként pedig kinyilvánította, hogy

szándékában áll. De miből győződhetnénk meg újra arról, hogy eltörölte halálunkat? Abból, hogy elszenvedte a halált anélkül, hogy kiérdemelte volna. Hogyan követelhetné tőlünk annak az árát, amit érettünk már kiegyenlített? Ő, aki a bűnnek következményét megszüntette, nekünk adván az igazságát, kiegyenlítette a halál tartozását, és visszaadta az életet. Miként ugyanis a halál legyőzésével visszatér az élet, úgy a bűn megszűntével visszatér az igazság. Krisztus halálával menekül a halál, és nekünk jut Krisztus igazsága. Valóban, hogyan halhatott meg az, aki Isten volt? Úgy, hogy valóságos ember is volt. De ennek az embernek a halála miként jöhet számításba egy másik haláláért? Úgy, hogy igaz volt. Ugyanis mivel ember volt, meg tudott halni, és mivel igaz volt, ártatlanul vállalta a halált. Ugyanis a bűnös egy másik bűnösért nem egyenlítheti ki a halál tartozását, mivel ki-ki magáért veszti életét. Akinek azonban magáért nem kellene meghalnia, vajon hiábavalóan hal-e meg egy másikért? Amennyire méltatlan, hogy meghaljon az, aki arra nem szolgált rá, annyira jogos, hogy az, akiért meghal, életben maradjon.

Róm 5,6 23. De miféle igazság az – kérdezhetnéd –, hogy az ártatlan hal meg a bűnösért? Nos, ez nem igazság, hanem irgalmasság. Ha ez igazság lenne, nem önként, hanem mintegy tartozását leróva halt volna meg. Ha azonban tartozását teljesítve halt volna meg, akkor az, akiért meghalt, nem élne. De ha ez nem igazságos is,
2Mak 1,24 azért az igazság ellenére sem történhetett, máskülönben lehetetlen volna, hogy valaki egyszerre legyen igazságos és irgalmas. De hogyha az igaz ember – nem az igazság ellenére – bűnhődhet a bűnösért, hogyan lehet az, hogy egyedül teheti meg sokakért? Hiszen úgy lenne igazságos, hogy egyvalaki meghalván, csak egy-

valakinek mentse meg az életét. Erre már válaszoljon az Apostol: *Miképpen egynek a bűnesete által minden emberre elhatott a kárhozat, azonképpen egynek igazsága által minden emberre elhatott az életnek megigazulása. Mert miképpen egy embernek engedetlensége által sokan bűnösökké lettek, azonképpen egynek engedelmessége által sokan igazakká lesznek.* De ha mégis egyvalaki sokaknak visszaadhatja az igazságot, az életüket talán mégse tudja? *Egy ember által van a halál* – teszi hozzá az Apostol –, *egy ember által van az élet. Mert amiképpen Ádámban mindnyájan meghalnak, azonképpen Krisztusban is mindnyájan megelevenítetnek.* Hogyan hát? Egy vétkezett, és mindenki vétkesnek tartatik, ugyanakkor egyikük ártatlansága csakis őrá vonatkozik? Ha egyikük vétke mindnyájuk halálát okozta, egyikük igazsága csakis egyiküknek adja vissza az életet? Így Isten igazságosságának hatalma inkább az elítélésben, mint a felmentésben mutatkozik meg? Vagy Ádámnak nagyobb hatalma volt a rosszra, mint Krisztusnak a jóra? Ádám bűnét felróják nekem, de Krisztus igazsága rám nem érvényes? Az egyik engedetlensége tönkretett engem, a másik engedelmessége haszontalan számomra?

Róm 5,18–19

1Kor 15,21–22

Róm 7,13

24. Ám az méltányos – tehetnénk hozzá –, hogy Ádám bűnét mindnyájan viseljük, őbenne ugyanis mindnyájan vétkeztünk, hiszen amikor bűnbe esett, benne voltunk, és az ő testéből születtünk a testi kívánság által. Mégis, Istentől sokkal közvetlenebbül származunk a lélek által, mint a test révén Ádámtól. A lélek szerint már sokkal korábban léteztünk Krisztusban, mint a test szerint Ádámban, feltéve, ha azok közé számíthatjuk magunkat, akikről az Apostol így szól: *Aki kiválasztott minket Őbenne* – kétségkívül az Atya a Fiúban – *a világ teremtése előtt.* Hogy pedig az Atyaisten által is születtek, János evangélista tanúsítja, amikor így szól:

Róm 5,12

1Jn 2,16

Ef 1,4

Jn 1,13 *Akik nem vérből, sem a testnek akaratából, sem a férfiúnak indulatából, hanem Istentől születtek.* Továbbá egyik leve-
1Jn 3,9 lében hozzáteszi: *Aki az Istentől született, nem cselekszik bűnt,* mert az égi születése megóvja ettől. De – mondhatnád – a testi eredetet támogatja a testi kívánság, és a testünkben érzett bűn nyilvánvalóan igazolja, hogy testünk szerint egy bűnös testéből származunk. Ám amint arról a szívből – s nem a testből – tudomást szerzünk, születésünk nem kevésbé szellemi, legalábbis
1Kor 2,16 azoké, akik Pállal együtt mondhatják: *Bennünk pedig Krisztus értelme van,* s meggyőződésük oly szilárd,
ApCsel 4,29 hogy maguk mondhatják teljes hittel: *Ez a Lélek bizony-*
Róm 8,16 *ságot tesz a mi lelkünkkel együtt, hogy Isten gyermekei va-*
1Kor 2,12 *gyunk,* továbbá: *Mi pedig nem evilágnak lelkét vettük, hanem az Istenből való lelket, hogy megismerjük azokat, amiket*
Róm 5,5 *Isten ajándékozott nekünk.* Tehát az Istentől származó Lélek által áradt szét a szeretet szívünkben, miként az Ádámtól eredő test révén a testi kívánság telepedett meg tagjainkban. És miként az, ami testünk ősnemzőjétől származik, halandó létünk alatt sohasem távozik
1Kor 13,8 el testünktől, úgy ami a lelkek Atyjától származik, az sem enyészik el fiai – a tökéletesek – lelkében.

Jn 1,13 25. Ha tehát Krisztustól születtünk és Krisztusban kiválasztattunk, miféle igazság az, ha többet árthat az emberi és földi, mint használhat az isteni és égi szár-
Róm 5,12; mazás; és ha Isten választását legyőzheti a testi örök-
5,17 ség, az időlegesen átszármazott testi kívánság fölébe kerekedhetik az örök tervnek? Sőt ha a halál egyetlen ember révén ért el minket, az élet miért nem egyetlen ember, az Ő révén jön el? És ha mindnyájan Ádámban halunk meg, akkor miért nem Krisztusban találjuk
1Kor 15,22 meg mindnyájan sokkal hatásosabban az életet? Végül
Róm *a kegyelmi ajándék nem úgy van, mint a bűneset: Az ítélet*
5,15–16 *ugyanis egynek bűnéért rótt ki büntetést, a kegyelem pedig*

sok vétekből megigazulásra vezet. Krisztus tehát meg tudta bocsátani a bűnöket, mert Isten, és meghalhatott, mert ember, és halálával kiegyenlíthette a halál tartozását, mert igazságos, és így egymaga megválthatta mindannyiunk igazságát és életét, miként a bűn és halál is egytől származott át mindannyiunkra.

26. De szükségképpen az is előre látható volt, hogy Krisztus – késleltetve halála időpontját – egy időre az emberek között emberként kegyeskedett élni, hogy gyakori és igaz beszédeivel az érzék feletti világ szeretetére buzdítsa őket, csodáival bátorítsa hitüket, az igazakat erkölcsre tanítsa. Így az emberek előtt az Isten- *Tit 2,12*
ember józanul, igazságosan és kegyesen élt, igazat beszélt, csodákat vitt végbe, méltatlan dolgokat szenvedett el, mégis mi hiányozhatott még az üdvösségünkhöz? Ha ezekhez hozzátesszük a bűnbocsánat kegyelmét, vagyis azt, hogy ingyen[4] bocsátja meg a bűnöket, teljessé válik a megváltás műve. Nem kell attól tartanunk, hogy Istennek, aki szenvedett, sőt oly sokat szenvedett a bűnösökért, akár hatalma, akár szándéka kevés lenne bűneink megbocsátására, feltéve ha mi magunk példája követésében, csodái tiszteletében illően serénynek, tanításaiban hívőnek és szenvedéseiért hálásnak találtatunk.

27. Így minden, ami Krisztussal kapcsolatos, értékes számunkra, minden üdvös, minden nélkülözhetetlen. Erőtlensége nem kevésbé volt hasznunkra, mint fensége, mivel isteni hatalmával egyetlen intésre eltávolította a bűn jármát, testi erőtlensége pedig halála révén

4 Azaz tetteink alapján, saját elhatározásából.

megsemmisítette a halál jogait. Ezért mondja örömmel
1Kor 1,25; az Apostol: *Az Isten erőtlensége erősebb az embereknél.* De
1,21; 1,27 a balgasága, amely a világ megváltására indította,
hogy e világ bölcsességét zavarba hozza, összezavarja
a bölcseket. Vagyis annak ellenére, hogy isteni termé-
Fil 2,67 szete volt és Istennel egyenlő volt, megalázta magát,
2Kor 8,9 szolgai természetet öltve magára; bár gazdag volt, ér-
Mt 4,2 tünk nélkülözött, óriásból apró, fenségesből alázatos,
Jn 19,28 hatalmasból erőtlen lett, éhezett és szomjúhozott,
Jn 4,6 megfáradt az úton, s mindent a saját akaratából s nem
Iz 40,14 kényszerből szenvedett el. Istennek eme balgasága
számunkra nemde a bölcsesség útja, az igazság kép-
mása, a szentség példája? Erről mondja az Apostol:
1Kor 1,25 *Mert az Isten balgasága bölcsebb az embereknél.* Halála
ugyanis a haláltól, élete a tévelygéstől, kegyelme a
bűntől szabadított meg bennünket. Igazsága révén ara-
Zsolt 68,5 tott győzelmet halála, s mivel igazságos volt, kiegyenlí-
tette mindazt, amit nem követett el, s jogosan nyerte
vissza azt, amit elveszített. Életét bölcsessége révén tel-
Sir 45,6 jesítette be, amely a mi életünk és bölcsességünk tanú-
ságává és tükrévé vált. Továbbá kegyelme – mint mon-
dottuk – megbocsátotta bűneinket hatalma által, amely
Mt 21,23 bármit véghezvisz, amit csak akar. Így tehát Krisztus
Lk 5,21 halála az én halálom halála, mivel meghalt, hogy élhes-
Zsolt 113,3 sek. Akkor hogyhogy nem élhet az, akinek az életéért
meghalt az Élet? Vagy miként tarthatnánk attól, hogy
eltévelyedünk erkölcseinkben és a valóság megismeré-
sében, ha a Bölcsesség vezet minket? Vagy miért lehet
bűnös az, akit az Igazság oldozott fel? Az Evangélium-
Jn 14,6 ban Krisztus mint az élet, maga mutatkozik meg.
1Kor 1,30 *Én vagyok az élet* – mondja. Majd így folytatja az Apos-
tol: *Aki az Atyaistentől bölcsességül és igazságul lőn né-
künk.*

28. Ha tehát a *Jézus Krisztusban való élet, a lélek törvénye* Róm 8,2
megszabadított minket a bűn és a halál törvényétől, miért 1Kor 15,53
maradtunk akkor halandóak, s miért nem nyertük el 2Kor 5,3
rögtön a halhatatlanságot? Egyszerűen azért, hogy be-
teljesedjék az isteni igazság. *Mivel ugyanis a könyörületet* Zsolt 83,12
és az igazságot szereti az Isten, szükséges, hogy az ember Ter 3,19
meghaljon – hiszen az Isten megjövendölte –, miként Mt 16,21
az is, hogy halottaiból feltámadjon, hogy így ne feled- Zsolt 76,10
kezhessék meg Isten a könyörületességről. Így tehát Róm 6,9;
– ha nem lesz is felettünk örök hatalma – a halál egy 15,8; 6,12;
időre mégis bennünk lakozik Isten igazsága miatt, ha- 8,2
sonlóan a bűnhöz, amely ugyan nem uralkodik halan-
dó testünkön, mégis jelen van benne. Pál ezért egyfelől
örvendezik, hogy részben megszabadíttatott a bűn és
halál törvényétől, másfelől azonban siránkozik, hogy
egyik törvény hatalma alól sem került ki teljesen, pél-
dául amidőn a bűn ellen fájdalmasan kiált: *látok egy* Róm 7,23
másik törvényt az én tagjaimban stb., vagy amikor felsó- 2Kor 5,4
hajt, kétségkívül a halál törvényétől gyötrődve, testé- Róm 8,23
nek megváltására várva.

29. Akár ilyen, akár ehhez hasonló gondolatok merül-
nek fel a keresztényekben a Sírral kapcsolatban – ki- Róm 14,5
nek-kinek a meggyőződése szerint –, én úgy vélem,
hogy miként az áhítat nem hétköznapi öröme tölt el
bennünket, ha lelki szemeink előtt a Sírt felidézzük,
úgy nem kevésbé épületes számunkra, ha testi szeme-
inkkel pillanthatjuk meg az Úr földi nyugvóhelyét. Ha
megfosztatott is a Sír a szent tagoktól, legörömtelibb
misztériumaink mégis kitöltik. Misztériumaink mon-
dom, a mieink, amennyiben olyan hévvel ragaszko-
dunk hozzájuk, amilyen szilárdan hisszük, amit az
Apostol mondott: *Eltemettetünk azért ővele együtt a ke-* Róm 6,4–5
*resztség által a halálba, hogy miképpen feltámasztatott
Krisztus a halálból az Atyának dicsősége által, azonképpen*

mi is új életben járjunk. Mert ha az ő halálának hasonlatossága szerint vele eggyé lettünk, bizonyára feltámadása sze-
2Kor 11,26 *rint is azok leszünk.* Mily kellemes a zarándokoknak a tudat, hogy annyi szárazföldi és tengeri viszontagság után ott pihennek le, ahol az Úr is pihent. Úgy gondolom, hogy az örömtől nem érzik az utazás fáradalmait, nem gondolnak a terhes költségekre, hanem, mint akik
1Kor 9,24 elérték fáradozásaik jutalmát és a verseny díját – az
Jób 3,22 Írás szavaival – *nagy örömmel örvendeznek, amikor megtalálják a koporsót.* Nem véletlen és nem meglepő, nem is a tömegek mulandó kegyének köszönhető, hogy a Sír akkora megbecsülést vívott ki magának, mivel ezt Iza-
Iz 11,10 jás már sokkal korábban világosan megjövendölte: *És lesz ama napon, hogy Isai gyökeréhez, aki e népek zászlója lészen, eljőnek a pogányok és az ő nyugvóhelye dicsőség lészen.* Valóban látjuk, hogy beteljesedett a próféta jóslata: újdonság a szemlélőnek, de régi hagyomány az olvasónak, hogy így egyszerre legyen meg az újdonság kellemessége és a régi hagyomány tekintélye. A Sírról legyen elég ennyit szólanunk.

XII.
Betfagé[1]

30. Mit mondhatnék Betfagéról, a papok falujáról, a gyónás szentségének és a papi szolgálat misztériumának jelképéről, amelyről kis híján elfeledkeztem? Betfagé annyit jelent, mint a „szájnak hajléka". Írva vagyon:
Róm 10,8 *Közel hozzád a beszéd, a szádban és a szívedben van.* Ne

1 Eredeti jelentése: az éretlen füge háza.

feledd, hogy a szavakat nemcsak az előbbiben, hanem egyszersmind az utóbbiban is megtalálhatod. A bűnös szívét a beszéd az üdvös megbánásra indítja, amíg az ajkaktól eltávoztatja a káros szégyenérzetet, hogy az ne akadályozza a szükséges gyónást. Így szól ugyanis az Írás: *Van szégyenérzet, ami a bűnre vezet, és van szégyenérzet, ami a dicsőségre vezet.* A hasznos szégyenérzet által elszégyelljük magunkat, amiért vétkeztünk vagy éppen vétkezünk, még akkor is, ha emberi bíró nincs jelen. Annál szemérmesebben féljük az isteni tekintetet az emberinél, minél szeplőtelenebbnek véljük Istent az embernél; annál mélyebben sérti a vétkező ember Istent, minél nyilvánvalóbb, hogy a bűnök Istentől mily távol állanak. Az effajta szégyenérzet elűzi a bűnt és helyet készít a dicsőségnek, mivel vagy egyáltalán nem tűri a bűnt, vagy ha már megtörtént, bűnbánattal sújtja és a megvallás által elűzi. Ha pedig ez részben a mi dicsőségünk is, lelkiismeretünk bizonysága. Ha valaki restelli megvallani, miért bántja a lelkiismeret, ez a szégyenérzet a bűnhöz vezet, és megfosztja őt a lelkiismeretből származó dicsőségtől. E helytelen szégyenérzet az ajkat lepecsételve megakadályozza, hogy a gonosz távozzék, pedig a szíve mélyén a bűnöst a bűnbánat erre indítaná, s Dávid után kellene mondania: *nem tartom vissza ajkamat, te tudod.* Úgy vélem, hogy amikor a próféta saját magának tesz szemrehányást, erre az ostoba és értelmetlen szégyenérzetre gondol: *Míg elhallgatám, megavultak csontjaim.* Ezért arra kéri Istent, hogy helyezzen kaput ajkaimra, hogy száját feltárhassa bűnei megvallásakor és elrekeszthesse a bűnök elől. Erre könyörgésével nyíltan kéri az Urat, tudván, hogy *dicsőség és méltóság az Ő cselekedete.* Ha a legkevésbé sem hallgatjuk el gonoszságunkat, sem pedig az isteni jóság és hatalom méltóságát, e kétszeri vallomás nemcsak nagy jótett, hanem Isten ajándéka is. Így szól ugyanis az Írás:

Sir 4,25

2Kor 1,12

Zsolt 39,10

Zsolt 31,3; 140,3

Zsolt 110,3

Ef 2,8 *Ne engedd szívemet rosszra hajlani, hogy mentséget találjak*
Zsolt 140,4 *a bűneimre.* Ezért oly szükséges, hogy az Ige szolgái, a papok mindkét dolog felett serényen őrködjenek: azaz a bűnösök szívébe oly mérséklettel hintsék el a félelem és bűnbánat igéjét, hogy azok a gyónástól semmiképpen ne rettenjenek el, s úgy tárulkozzék fel szívük, hogy közben az ajkuk ne záródjon be. Ne is oldozzák fel a megbánást mutató bűnöst mindaddig, amíg nem
Ró 10,10 gyónta meg bűnét, mivel *szívvel hiszünk az igazságra, szájjal teszünk pedig megvallást az üdvösségre.* Máskülönben önmagában bűneink megvallása is olyan, mintha
Sir 17,26 halott ember tenné, azaz semmis. Akinek ugyanis az Ige csak az ajkain van, de szívében nem, az csalárd vagy hitvány; akinek csak a szívében, de az ajkain nem, az gőgös vagy gyáva.

XIII.
Betánia

31. Ámbár igyekszem már művemet befejezni, semmiképpen sem hallgathatok Betániáról, nem mellőzhetem
Jn 11,1 köv. az engedelmesség hajlékát, Mária és Márta faluját, ahol
Lk 7,36 köv. az Úr Lázárt feltámasztotta s amely mind a kétféle élet-
Jn 11,40 formát,[1] mind Isten csodálatos könyörületességét a
Lk 3,8 bűnösök iránt, mind az engedelmesség erényét a bűnbánat gyümölcseivel emlékezetünkbe idézi. Annyit je-
Lk 12,42; gyezzünk meg tehát röviden, hogy Betánián kívül sem
7,38 a jócselekedetek igyekezete, sem a szent szemlélődés

1 Az aktív és szemlélődő élet egyidejű említésével Bernát itt átmenetileg engedni látszik az általa is képviselt szerzetesi életideál, a „vita contemplativa" magasabbrendűségéből.

nyugalma, sem a bűnbánat könnyei nem hatották meg azt, akinek engedelmessége az életről való lemondásig terjedt, mindhalálig engedelmeskedve az Atyának. *Fil 2,8*

Ez az a gazdagság, amelyet az Úr szavai alapján megígér a próféta: *megvigasztalja az Úr Siont, megvigasztalja minden romjait, és pusztáját olyanná teszi, mint az éden és kietlenjét, olyanná, mint az Úrnak kertje, öröm és vigasság találtatik abban, háladás és dicséret szava.* *Iz 51,3* A földnek ezeket az örömeit, ezt az égi kincset, a hívő népeknek ezt az örökségét szánták nektek, ó kedveseim, ezt bízták a ti hitetekre, bölcsességtekre és erőtökre. *2Tim 2,14* Elég azonban, ha ezt az égi örökséget öntudattal és hittel őrzitek, nem a saját bölcsességtekben és erőtökben bizakodva, hanem egyedül Isten segítségében, nem feledvén, hogy *nem az erő teszi hatalmassá az embert.* *1Sám 2,9* És ezért mondhatjuk a prófétával: *az Úr az én kősziklám, az én váram és az én szabadítóm,* *Zsolt 17,3; 58,10–11* továbbá: *Erőmet Neked őrzöm meg, mert Isten az én menedékem, előmbe jön az én kegyelmes Istenem;* majd továbbá: *Nem nékünk, nem nékünk, hanem a te nevednek adj dicsőséget,* *Zsolt 113,1* hogy mindenben legyen áldott az, *aki hadakozásra tanítja kezeiteket s viadalra ujjaitokat.* *Zsolt 143,1*

VESZPRÉMY LÁSZLÓ

UTÓSZÓ

„Nyelvem ragadjon ínyemhez, ha nem emlékezem meg rólad, ha nem Jeruzsálemet tekintem az én vigaszom fejének" – hangzik a 137. zsoltár kesergése. Valóban, Jeruzsálem neve a keresztes háborúk megindulása előtt sem hangzott idegenül a középkori Európában: a világ megváltója, Krisztus életének, kereszthalálának és feltámadásának színhelyeként a liturgikus tudat és kegyes áhítat középpontjába került.

Az égi és földi Jeruzsálem metaforája időről időre felbukkant a teologikus és politikai gondolkozásban, mint a Szent Ágostont követő, 6. századi Fulgentius legendájában olvashatjuk: *„Testvérek, mennyire fényes lehet az égi Jeruzsálem, ha ilyen ragyogó az evilági Róma."* Igen, Ágoston volt az, aki legnagyobb hatással fogalmazta meg a két Jeruzsálem elméletét, amelynek szellemét sokszor félreértve valós politikai képződményekkel vélték a *civitas*okat azonosíthatónak. Így uralkodhat Alkuin csodált császára, Nagy Károly átvitt értelemben az égi Jeruzsálem felett, amiből azután kisarjadt a császár jeruzsálemi zarándoklatának, illetve ottani mitikus uralmának legendája (lásd Névtelen I, 2, 1). És így tekintették szűkebb értelemben az égi város részeinek a kolostorokat és templomokat, Clairvaux-i Szent Bernát a szerzetest egyenesen *„monachus et Hierosolymita"*-ként emlegeti. A templomszentelési szertartás során is számos alkalommal utalnak a liturgikus szövegek az égi Jeruzsálemmel való párhuzamra, nem véletlenül erre az alkalomra a szentlecke-részletet János *Jelenései*ből választották. Magukban a templomokban több méter átmérőjű felfüggesztett arannyal ékesített koszorúk jelképezték az égi várost, aprócska tornyokkal és kapukkal. Persze mindezt nemcsak metaforikusan gondolták, a középkori térképeken, főleg a 12. századtól, a Szent Sír temploma a világ közepe. De már Ezekiel is ezt írta: *„Ez Jeruzsálem, amelyet a népek közepébe állítottam"* (5, 5).

Erről hallottak a hívek az evangéliumokban, a zsoltárokban, János *Jelenéseiben*, a 10. század óta egyre gazdagodó húsvéti liturgiában, majd az ehhez kapcsolódó liturgikus színjátékokban, ahogyan a templomok mozaikjairól a Szent Sír képe nézett le rájuk, ha a ravennai Szent Vitalis, vagy a római falakon túli Szent Lőrinc-templomra gondolunk. Társadalmi hovatartozástól és műveltségtől függetlenül, minden kereszténynek fontos volt az Úr sírja, akár exegetikus, akár misztikus, akár hitbuzgalmi értelmezésben, és ennek hőfokát a közelgő ezredforduló világvégváró izgalma csak fokozta. A 11. század utolsó éveiben pedig a kereszténység politikai szótárában a szentföldi zarándoklat egy újabb jelentéssel, a szent háborúéval kapcsolódott össze.

A Névtelen szerző kötetünkben szereplő műve rendkívüli olvasmány. A középkori történetírás sebezhető pontja a hitelesség kérdése, amelyet a szerző pártállása, műveltsége, a valóság megszépítésére vagy tendenciózus megváltoztatására való hajlama még tovább bonyolíthat. Nos, Névtelenünk művének olvasásakor kétségeink jó részét félretehetjük: egy, az első keresztes hadjárat harcaiban végig részt vett hadfi személyes feljegyzésein alapuló krónikáját olvashatjuk. A könyv a szó korabeli értelmében is krónika, mivel röviden, arányosan szól – vagy igyekszik szólni – az eseményekről, egyszerű stílusban fogalmazza meg mondandóját, kerülve a dagályos kifejezéseket. A másik lehetséges történetírói utat, a *historiá*t vagy *gestá*t Caesareai Euszebiosz jelölte ki még a 4. században egyháztörténeti munkáival. A szerzők persze a műfaji megjelölést nem használták következetesen, mint azt a Névtelen is tanúsítja.

A szerzőről jószerével semmit sem tudunk. Művében semmit sem árul el magáról, csak a szövegösszefüggésekből sejthető, hogy a hadjárat során hol, kinek a vezérsége alatt fordult meg. Jó lenne, ha a mű annyi fogódzót adna a szerzőről, mint amennyit a magyarországi *gesta*-szerzőről, Anonymusról kiderített a kutatás. Hogy nem így van, ennek az az oka, hogy a hadjárat Névtelenje sokkal műveletlenebb, tájékozatlanabb lehetett, és így a környező világból is sokkal kevesebbet értett meg és vetett pergamenre.

Egy hasonlattal úgy lehetne érzékeltetni teljesítményét, mintha az újkori világháborúk történetének megírására egy őrmester vállalkozna. Egy ilyen visszatekintésből nem hiányoznának a napi események, de nyoma sem lenne benne a magasabb szintű politikai, eszmetörténeti, stratégiai mozgatórugóknak. Ezt a jelen kötet, a *Gesta Francorum* rovására is lehet írni, de éppen ez az előnye is: mekkora szerencse, hogy csak arról számol be, amit közvetlenül látott és hallott!

A Névtelen szerző a dél-itáliai Tarantói Boemund vazallusaként indulhatott el a hadjáratba. Figyelemre méltó, hogy Boemundot gyakran nevezi úrnak (dominus), amit a fordításban az „uram" szóval adtunk vissza. Nem zárható ki, hogy Apulia környékéről származott; akkor említi a műben, amikor Kerboga, a pogány vezér hódításainak végső céljáról szól (IX, 21, 9). Továbbá megemlékezik Boemund seregének számos, egyébként jelentéktelen tagjáról is. Szembetűnő, hogy az északról érkezettek esetében gyakrabban pontatlan, illetve kevésbé jólértesült. Jellemző a földrajzi nézőpontja is, amikor például a mű elején II. Orbán utazásának leírásakor Alpokon túli területnek nevezi Galliát.

Boemund mellett vehetett részt az Adriai-tengeri átkelésben, és igen valószínű, hogy személyesen vett részt a dorylaeumi és az antióchiai ütközetekben. Jólértesültségével különösen Antióchia ostrománál tűnik ki. Itt nagyon aktívnak kellett lennie, mert minden fontos mozzanatról hírt ad, és nem egy katonai akcióban személyes vitézsége is sejthető, miként ezt a város sorsát eldöntő nevezetes éjszakai rohamnál érezzük.

Dél-itáliai normann eredetét támasztják alá a szöveg latinságának sajátságai, amelyek olasz nyelvi szubsztrátum nyomainak tekinthetők, bár az eddigi vizsgálódások sajnos inkább csak egyes szavakra korlátozódtak. (Így: gens = gente d'arme, saumarius = somare, solarium = solare, merula = merulo, se honestare = onestare, pedones = pedone, proficuo esse = profitto, sustentamentum = sostamento, tenda = tenta, retrocedere = retrocedere stb.) Talán nem alaptalan Rosalind Hill feltevése, hogy a szerző azon normannok körében keresendő, akik Hauteville-i Tankrédot követve,

Dél-Itáliában telepedtek meg. Boemund apja, Guiscard Róbert maga is Tankréd fia volt. (Nem azonos a műben szereplő Tankréddal!) A normannok 1059-ben szerezték meg Apuliát, és már 1081-ben megpróbálkoztak Durazzo bekebelezésével, így annak a bizánci uralom alól való kiszakításával is.

Az azonban egyértelműen igazolható, hogy szerzőnk világi volt, és nem klerikus. Szemléletes bizonyítéka ennek az Antióchiában megtartott körmenet leírása, ahol a papok és klerikusok a kapu felett helyezkedtek el imádkozva és áldást osztva, miközben a többiek, így a Névtelen is elvonultak alattuk (IX, 29, 2). Már Hagenmeyer észrevette, hogy Antióchia ostromának megpróbáltatásai során elveszíthette lovát, s átmenetileg a gyalogosok között küzdhetett, de 1099 nyarán már ismét úgy beszél, mintha nem tartozna a „szegény gyalogosok" közé. Világi volt és lovag, aminek nem kis jelentősége van, mivel a szerzőnk nyomában munkálkodó krónikások szinte mindnyájan klerikusok voltak – így Raymond d'Agiles, Fulcher de Chartres (†1127) –, s éppen azokon a helyeken és eseményeknél nem voltak jelen, amelyeknek egy világi harcos természetszerűleg részese lehetett. Boemund iránti lelkesedése – műve alapján – Antióchia ostroma után sem szűnt meg, ám számára elfogadhatatlan volt Boemund szándéka, hogy Antióchiában marad, s nem folytatja haladéktalanul zarándokútját Jeruzsálemig. Ekkor állhatott át Rajmund Szent Egyed grófja seregébe, ami kitűnik a „dominus" cím megadásából és az ezután bekövetkező események leírásából.

A szerző stílusa nem kevésbé vonta magára a kutatók figyelmét, mint a tartalom. Tudniillik a krónika irodalmi megformálása középkori mércével mérve is alacsony színvonalú, igénytelen és színtelen. A Névtelen művének későbbi átdolgozásai nem véletlenül kezdődnek szerzőnk stílusának ócsárlásával, miként Guibert de Nogentnél (†1124) – *„... az apát megmutatott nekem egy történeti munkát... de az módfelett nem volt a tetszésére, mivel részben a történet elejét, ami a clermonti zsinaton kezdődött, nem tárgyalta, részben a nagyon vonzó történet folyását nem terelte szabályos mederbe, és a mű nyelvi megformálása is gondatlan, akadozó"* –, vagy Balderich

de Dolnál (Baudri de Bourgueil, †1130) – „*Nem tudom melyik kompilátor* – nevét ugyanis elhallgatta – *tett közzé erről a témáról egy igen csiszolatlan stílusú könyvecskét. Még ha az igazságot bele szőtte is, a mű bárdolatlansága a nemes tartalmat is lealacsonyította, kidolgozatlan és fésületlen szövege pedig még a szerényebb igényűeket is taszítja.*"

Az utókor értékítélete azonban valamivel kevésbé szigorú, mint a kortársaké, mivel megállapították, hogy mind mondatszerkesztésében, mind szókincsében a Biblia hatása fedezhető fel, még ha tudatos követésről nincsen is szó. (Számos helyen megcsillan az ófrancia hősi epika ismerete is.) Az előforduló bibliai idézetek és parafrázisok – evangéliumok, Szent Pál levelei, zsoltárok, Mózes első könyvei – azt tanúsítják, hogy még egy világi ember számára is nyelvileg és gondolatilag egyaránt mennyire élők voltak az Ó- és Újszövetség legismertebb részei. (Ezt különösen a nem szó szerinti, tehát az emlékezeten alapuló idézetek bizonyítják.) A biblikus stílus mutatkozik meg a mondatokon belüli és a mondatok közötti nyelvtani tagoltság hiányában, vagy például a folyamatos melléknévi igenév burjánzó használatában. A biblikus sajátságok a korábbi kutatókat arra indították, hogy e könyvecske megírását két szerzőnek tulajdonítsák, egy világinak, aki minden barbárságért hibáztatható, és egy klerikusnak, aki a jobb stílusért megdicsérhető. Mára azonban végeredményében bizonyítottnak tekinthető a mű stiláris és tartalmi egysége.

Az egyszerű stílus („sermo humilis" vagy „sermo simplex") nemcsak a szerző felkészültségéhez, hanem a műfajhoz is illett. A középkorban nagy tiszteletben álló Ágoston-mű, a *De doctrina Christiana* antik retorikaelméleten alapuló fejtegetései az egyházatyák tekintélyével erősítették meg a keresztény szerzők számára választható három stílusszint elméletét. Szent Ágoston a legalsó – azaz leginkább közérthető – szinthez maga is a Bibliából választotta példáit. A stíluselméletben az egyszerű stílust nem bélyegezték meg, sőt tudatosan vállalták és védelmezték. Ágoston a *Vallomások*ban több helyen is érinti a kérdést; a szent könyvek tekintélyéről elmélkedve így ír: „*Annál tiszteletreméltóbbnak és szent-*

séges hittel elfogadhatóbbnak látszott az Írás tekintélye, minél inkább keze ügyébe esett mindenkinek az elolvasása, de ugyanakkor megőrizte mélyebb értelemben titka méltóságát is. Világos szavakkal, egyszerű nyelven [humillimo genere loquendi] nyújtja minden embernek magát, de a pelyvaeszűeknek nem mondhatók figyelmét is keményen vizsgáztatja" (6,5) (Városi István fordítása). E stílus érzékelhetővé teszi az egyébként felfoghatatlan misztériumokat az emberek számára, párhuzamba állíthatóan a Megváltó megtestesülésével, aki az örök istenit hozta emberközelbe.

A Névtelen stílusa sem teljesen dísztelen. Miként Beda Venerabilis († 735) az irodalmi alakzatokról írott könyvecskéjében *(De schematibus et tropis)* csak a Bibliából vett példákat, úgy Hans Oehlernek szerzőnk munkájában is sikerült a stíluseszközök meglehetősen bő tárházára rámutatnia. Itt említhetők meg a prózarím előfordulásai (pl. cave-suave, posuit-quo sit, est-est), ritmikus mondatvégződések, a cursus példái, alliterációk (pl. sagaciter scrutatus sum; propter timorem pessimorum Turcorum), szójátékok (pl. cur tramefactus fugis, tunc nos accensi occisione nostrorum), anafóra, a fokozások különböző formái. Külön figyelmet érdemel egy oroszlános hasonlat (17, 5) megformálása, amely a krónikában példa nélkül álló, és néhány halvány klasszikus reminiszcenciát felvillantó megfogalmazás, amivel a szerző alapfokú tanulmányai során kerülhetett felületes ismeretségbe.

Mindezzel együtt óvakodnánk túlzott iskolázottságot tulajdonítani szerzőnknek, aki a kor kétségkívül igen ritka írástudó lovagjai (miles litteratus) közé tartozhatott, s azt sem hisszük, hogy képzettsége alapján módjában állt volna a különböző stílusszintek között választani.

A szerző műve megszerkesztésében is érvényre juttatta csodálatát vezére, Boemund iránt. Ez kifejeződik műve arányaiban és Boemund bemutatásában. (Ez persze egyúttal azt is jelenti, hogy a mű nem eredeti, naplószerű feljegyzések formájában maradt ránk, hanem a szerzőnek volt ideje formába önteni anyagát, megfelelő keretet keresni írói szándékaihoz.) Mindenekelőtt szembetűnő a vezér háromszori dicsőítése (laudatio), ami csak neki jut

osztályrészéül. A leghízelgőbbet, amelyből kiderül, hogy Isten mindenkinél jobban kedveli és segíti Boemundot (IX, 22, 9), a krónikás a mű közepére igyekszik elhelyezni. A hatást még csak fokozza, hogy a kritikátlan dicsérő szavakat éppen a félelmetes ellenfél, Kerboga és annak anyja szájába adja. A másik két helyen ez a vezérek, illetve féltestvére, Wido (Guidó) szájából hangzik el (VI, 17, 3 és IX, 27, 5). A vezér említett „istenítésére" éppen a mű csúcspontján, a keresztesek előtt álló legsúlyosabb ütközet előestéjén kerül sor. Sőt feltételezhető, hogy a pogány vezér és az anyja közötti párbeszéd feladata nem más, mint késleltetni és ezáltal még hangsúlyosabbá tenni a csúcspontot, az Antióchia melletti ütközetet.

Boemund személyét a történet során szinte mindvégig eposzi jelzőkként *epitheton ornans*ok kísérik, amelyek azonos jelentésben a legváltozatosabb alakot öltik (bátor, derék, vitéz stb. – prudens, sapiens, fortis stb.). A fordítóknak igen nehéz feladat az eredeti, klasszikus jelentésükön túllépő jelzők fordítása. Dicsérő jelzőket a Névtelen csak egy alkalommal juttat a többi vezérnek, a dorylaeumi ütközetnél, de ott is a normann vezéreket véve előre (III, 9, 8). Hasonlóképpen szerzői szándékot kell látnunk abban is, hogy az „Isten akarja" („Deus le volt!") kiáltás akkor hangzik fel a harcosok ajkáról, amikor Boemund emberei beveszik Antióchiát. Érthető is, hiszen ebben a harci kiáltásban összegződik a résztvevők számára a hadjárat értelme, indítóoka, mint az már egyszer a történet elején is felhangzik (I, 4, 1). Sőt arra is felfigyelhetünk, hogy a közbefűzött idézett párbeszédek jó része, mintegy harmada, közvetlenül Boemund személyéhez kapcsolódik.

Kijelenthetjük, a mű fordulópontja Antióchia ostroma és bevétele, nem pedig Jeruzsálemé. Ezt olvashatjuk ki a fejezetek mennyiségi megoszlásából vagy Antióchia közbeékelt leírásából is, aminek éppúgy kiemelő és egyúttal a rákövetkező részektől való elválasztó szerepe van. Közvetett és közvetlen formában a mű egyes könyveit elválasztó doxológiák elhelyezése is az események Boemund-központú tagolását szolgálja. A Névtelen írásának Boemunddal kapcsolatos, legtöbbet vitatott részlete a bizánci

császár és a normann vezér közötti titkos egyezség Antióchia környékének a tárgyában (II, 6, 3). A szöveg logikája és a műnek e megegyezésről való későbbi hallgatása alapján inkább azon a véleményen vagyunk, hogy ez későbbi betoldás. A kézirat végleges összeállítása szempotjából fontos korjelző szerepe van, mivel azokból az évekből származhat, amikor Boemund antióchiai uralmának legitimizálására törekedett. Tudjuk, a Névtelen ábrázolásában Antióchia birtokbavételére a bizánci császár sorozatos esküszegése szolgált alapul, hogy tudniillik magára hagyta a kereszteseket, s ezzel az indokkal a szerzőnk beérni látszik. Ám 1100-ban Boemund török fogságba esik (törökökön mindvégig szeldzsukok értendők), s majd csak három év múlva szabadul, s közben Tankréd irányítja Antióchiát. Szerencséjére a bizánci császár nem tudja kihasználni ezt az időszakot, s csak Boemund szabadulásával egy időben, 1104-ben tesz kísérletet a hajdani bizánci területek restaurációjára, így a város és környéke visszaszerzésére. Ennek köszönhetően Boemund 1105 elején már Itáliában van, hogy segítség után nézzen, s valószínűleg ez idő tájt kerülhetett a Névtelen műve is Európába. Az események átmenetileg kedvezően alakulnak, Boemund 1106-ban Chartres-ban, a történetünkből is ismert salernói Richárd sikeres közvetítése eredményeképpen I. Fülöp francia király leányát, Konstanciát vezette az oltárhoz. Francia sikerei és toborzókörútja magyarázza végeredményben azt a tényt, hogy a Névtelen művének átdolgozásai mind északfrancia területen születtek. Részben Boemund ügyét propagálhatták, részben éppen e propaganda hatására kerülhetett a Névtelen krónikája a kor literátusai érdeklődésének homlokterébe.

Azt, hogy a későbbi bencés apát, Ekkehard de Aura (†1125) használta-e könyvünket 1101-ben Jeruzsálemben, nehéz eldönteni. Ha igen, Boemund ábrázolása nem hatotta meg, és alakját nem tartotta érdemesnek a főszerepre. Lehet, hogy csupán a Névtelen megszerkesztetlen feljegyzéseit hasznosította. Az azonban már bizonyos, hogy munkájához alapul veszi a 12. század első évtizede körül alkotó Balderich de Dol, Robert de Reims és Guibert de

Nogent. Közös bennük persze az is, hogy módosítanak a Névtelen Boemund-képén és Jeruzsálem elnagyolt ábrázolásán; már patrióta-öntudatuk sem tűrhette, hogy egy dél-itáliai normann mindenki mást elhomályosítson a frankok keresztes háborújában. Végül Tudebode de Civray átdolgozása pedig szinte az eredeti szöveg szó szerint való lemásolása. A hagyományos felfogással szemben újabban (1977) John Hugh és Laurita L. Hill a Névtelen Gestájának, Tudebode és Raymond d'Aguilers krónikájának egy közös, mára elveszett ősforrását tételezi fel. Ez azonban a Névtelen művének történeti hitelét és irodalomtörténeti jelentőségét csak közvetve érinti, s e feltételezés egyáltalán nem tekinthető bizonyítottnak. A kortársak bármennyire is részrehajlónak találták szerzőnk ábrázolásmódját és igénytelennek stílusát, a mű az első keresztes háború történetének kútfejévé vált, használatát Toulouse-i Rajmund és Balduin történetírói sem tudták megkerülni.

Becsap-e minket is a szerző Boemund beállításával? Inkább azzal téveszthet meg, amit a többiekről elhallgat vagy nem tart fontosnak, mint a normann vezérről elmondottakat. Valóban ő a hadjárat legjelentősebb alakja, s a kulcsfontosságú antióchiai ostrom eldöntője. Még a bizánci kifinomult udvari kultúra magasságából fanyalgó császárlány, Anna Komnéné (1083–1147 után) sem tud ellenállni Boemund egyéniségének, fejedelmi termetének és viselkedésének, bármilyen erős is benne a gyűlölet. Valószínűleg Boemund és normannjai nélkül aligha győzött volna az első keresztes hadjárat.

A korabeli levelek közül csak néhány maradt fenn, de ezek annál becsesebb dokumentumai a kornak. Jelentőségüket éppen az adja, hogy a kor szereplőinek saját gondolatait, szándékait és az őket foglalkoztató problémákat ismerjük meg. Ezek egybevetése a korszak elbeszélő forrásaival, így a Névtelen művével igen tanulságos. E levelek közül legfontosabbak a vezéreké, Blois-i Istváné és Ribemonti Anzelmé. István levelei már Runciman szerint is a korszak személyesebb hangvételű dokumentumai közé tartoznak.

Történeti háttér

Az utószónak nem feladata, hogy felsorolja az első keresztes hadjárat eseményeit. A Névtelen szerző művének megértéséhez mégsem árt felidézni egyet és mást a történtek közül. Jeruzsálem 636-ban került mohamedán fennhatóság alá, miután az arabok vereséget mértek Hérakleiosz bizánci császár csapataira. Általában elismerik, hogy az arabok toleránsak voltak a keresztényekkel szemben, megengedték a zarándoklatokat, s tiszteletben tartották, hogy Jeruzsálem a mohamedánok, zsidók és keresztények számára egyidejűleg szent hely. Fordulatot a 10. századi események hoztak, amikor az arab területeken elmélyült az iszlám szunnita és síita ágazata közötti ellentét. A síiták kalifátusának székhelye Kairó, a Névtelen Babilonja lett. Ettől kezdve a rivális szunnitákkal szemben a síiták még a keresztényekkel is hajlandónak mutatkoztak együttműködni. (Érdemes megemlíteni, hogy a jeles történetíró, Türoszi Vilmos [12. század második fele] szerint a síiták közelebb állnak a keresztény hithez, mint a többi pogány.)

A szunnita kalifátust a 11. század második felében új támadás éri keletről a szeldzsuk törökök előrenyomulásával (a magyar történelemben később az oszmán törökök jutnak majd szerephez!). A törökök Jeruzsálemet az 1070-es években (1071, 1076) foglalták el, uralmuk alatt a keresztényekre sokkal nagyobb nyomás nehezedett. Minderről a zarándokok beszámolói alapján Európa is tudomást szerzett, így még az első keresztes hadjárat előtt Remete Péter is megtapasztalta a török uralmat zarándokútja során. De nemcsak zarándoklatokon, hanem a kereskedelmi utak szétziláłásán és akadályozásán is megérezték az európaiak a számukra kedvezőtlen változást. (Lám, a Névtelen művében megjelennek a genovai kereskedők segélyt hozó hajói is!) Az 1090-es évekre nemcsak a keresztény Európát felbőszítő események szaporodtak meg, hanem a világpolitikai háttér is a hadjáratot készítette elő. Veszített hevességéből a pápai és a császári hatalmat egyaránt bé-

nító invesztitúraharc, és 1081-től az energikus Alexiosz került Bizánc trónjára, akinek uralma alatt birodalma felocsúdott a szeldzsuk törökök által reá mért 1071. évi manzikerti vereségből. Sikerült kivernie az 1081-ben Durazzót és környékét megtámadó dél-itáliai normannokat, sőt ellenfelei közül is sokakat – normannokat, törököket – zsoldjába fogadott. Talán valóban az 1095. évi piacenzai zsinathoz intézte segélykérő levelét, hogy a keresztény hit ellenségeivel szemben még határozottabban léphessen fel. A császár valószínűleg nyugati zsoldosok alkalmazására gondolt, miként a bizánci segítség fejében meg is követelte az érkező vezérektől a hűségeskü letételét, amit egyébként csak Tankrédnek sikerült teljesen megtagadnia.

Az időpont azért is kedvező volt, mert a mohamedánok megosztottsága éppen ezekben az években érte el tetőpontját. 1092-ben a török szultán halálát hosszas trónharcok követték. Bagdadban Barkijáruk, a fia, nyugaton azonban annak testvére, Tutus követelt magának hatalmat. Tutusnak ugyan sikerült legyőznie Rum uralkodóját (a Névtelen művének öreg Szulejmánját), ám 1095-ben a mai Teheránnál vívott ütközetben alulmaradt Barkijárukkal szemben és életét veszítette. 1095 után pedig Tutus fiai vetélkedtek egymással, Ridván Aleppóra és Dukák Damaszkuszra támaszkodva. Az Antióchiát birtokló Jági Sziján éppen a város ostroma előtt állott át Dukák pártjára, s így nem meglepő, hogy Dukák és Ridván sem serénykedett a város felszabadításán. Így a keresztesek külön-külön mértek csapást rájuk, Dukákra al-Báránál, Ridván seregeire az Antióchia melletti ütközetben. Persze meg kell említenünk Kerboga Antióchia felmentésére indult seregének súlyos taktikai hibáját, ugyanis döntő fontosságú három hetet vesztegettek el a Balduin uralta Edessza ostromával. A helyzetet még tovább kuszálta a független arab emírségnek és az örmény keresztények fennhatósága alatt álló területek léte. A síiták ki is használták Antióchia ostromát, a Névtelen is megemlíti a frank táborban időző kairói követeket, akiknek a keresztesek ellenségeik levágott fejeivel igyekeztek a kedvében járni. A síiták 1098-ban Jeruzsálemet is elfoglalták, de nem birtokolhatták soká.

Már későn ébredtek rá, hogy a frankok nem tisztelik az ő területüket sem, s az általuk küldött felmentő sereg 1099 augusztusában Aszkalonnál vereséget szenvedett.

A Szent Lándzsának a Névtelen leírásában is megörökített megtalálása is a hadjárat sokat vitatott epizódjai közé tartozik (IX, 25. és 28. fejezet). A mai kutatók egyetértenek abban, hogy a lándzsának a hadjárat legkritikusabb szakaszában gyanús körülmények között való előkerülése a keresztesek egy csoportja tudatos vagy a feszült helyzetben akár ösztönös akciójának is tekinthető. Bizonyos, hogy Konstantinápolyban ekkor már tisztelték a János evangéliumában (19,33–34) megörökített fegyvert, amelyet a legenda Longinus nevével fűzött egybe, s Krisztus kereszthalálával való kapcsolata miatt nagy tiszteletben részesítették. Ezt az ereklyék nagy tisztelője és gyűjtője, Heléna, Nagy Konstantin anyja találta meg, majd a fővárosban helyezték el. Az antióchiai lándzsával kapcsolatos körülményekre még inkább rávetette a gyanú árnyékát, hogy Péter a megtaláló, kétes hírű s nem nagy megbecsülésnek örvendő tagja volt a kereszteseknek. A kérdés már csak az, helytálló-e a Névtelen beszámolója, miszerint a vezérek némi vonakodás után hittek az ereklye valódiságában, vagy azt rögtön többen kétségbe vonták. Mivel a lándzsát Rajmund, Szent Egyed grófjának környezetében találták meg és őrizték, a kétkedők később a normannok lettek, Boemunddal és Tankréddel az élen. A vezérek II. Orbán pápának írott levele tanúsítja, hogy Antióchiában kezdetben a hitük rendületlen volt az ereklyében, s a viták csak a város feletti uralom és a továbbhaladás körüli ellentétek idején éleződtek ki a két tábor között, éppen a lándzsa könnyen kétségbe vonható hitelességének kérdésében. Nem véletlen, hogy Péter az arqai ostrom válsága idején látja a normannok számára legprovokatívabb, a lándzsával összefüggő látomását, a normannokat a Krisztust eláruló Júdáshoz hasonlítva. A válasz nem is késlekedik, három napra rá, 1098. április 8-án, istenítéletre kényszerítik Pétert a vádaskodások megcáfolására. Tunikában, a lándzsát a kezében tartva haladt át lángoló fahasábokon, de kétheti szenvedés után belehalt sérüléseibe. A Raj-

mund-pártiak felfogása szerint halálát a tunikáját ereklyeként követelő s rárontó tömeg okozta, s nem a lándzsa hamis volta; tény, a Rajmund-párt továbbra is nagy tiszteletben tartotta lándzsáját, s máig fennmaradt egyházi himnuszok bizonyítják népszerűségét. A Névtelen talán azért nem említi a baljós kimenetelű istenítéletet, mert tekintettel van Rajmundra, akihez Boemund Antióchiában való megtelepedése után átáll, vagy azok közé tartozik, akiknek a hite még ezután nem ingott meg.

A Névtelen csak ritkán bocsátkozott létszámadatokba, ami inkább előnyére válik, mivel a középkori krónikásoknak nem volt erős oldala a létszámok felbecsülése. Utólag pedig még nehezebb. Sir Steven Runciman klasszikus feldolgozását is felhasználva úgy gondoljuk, hogy Niceában a keresztesek létszáma négy-ötezer lovasra és harmincezer körüli gyalogosra tehető, a nem harcolók népes csoportja pedig további ezrekre rúghatott. (A korabeli történetírók ugyanakkor hatalmas seregről írnak, Fulcher de Chartres például hatszázezresről, a többiekről nem is beszélve.) A részadatokra vonatkozóan valamivel többet tudunk. A Luccai krónika szerint Boemund ötszáz lovaggal indult el keletre, s az is hihető, hogy később Tankrédnek ciliciai kalandjához száz lovagot adott. Mivel Rajmund, Szent Egyed grófja volt a leggazdagabb, úgy a legnagyobb sereg is az övé lehetett. Lovasai száma meghaladhatta az ezret. A lovak hiánya, hullása miatt elfogadható, hogy Antióchia mellett kb. hétszáz lovag harcolt, Jeruzsálem ostrománál pedig 1200–1300 lovag és körülbelül 10 000 gyalogos. Felmerülhet az olvasóban a kérdés: Ha a keresztes lovasok és gyalogosok az ellenfélhez viszonyítva – akiknek számát a történészek még csak megközelítőleg sem próbálják felbecsülni – ilyen kis létszámban indultak el, és még kevesebben érkeztek meg Jeruzsálemig, minek köszönhették fantasztikus sikereiket? Az ellenfél már említett megosztottságán túl mindenekelőtt haditechnikai és lélektani fölényüknek. A 11. század az európai lovagi harcmodor kiformálódásának az időszaka. Egyes elemei már a 9–10. századtól jelen vannak a csatatereken, mégis együttes taktikai alkalmazásuk erre a századra tehető. Lényege: a harci méneken nehéz-

fegyverzetben, hosszú lándzsát előre tartó, pajzzsal védekező harcosok támadásának minél hatásosabb kihasználása, az úgynevezett sokkhatást előidéző lovas roham kialakítása. A katonai tapasztalatok és felszereltség vonatkozásában nem véletlenül emelkedtek ki a normannok, akiket már a kortársak is félelmetes vitézeknek tartottak. Anna Komnéné leírásában kiemeli Boemund vitézeinek páncélingét, hosszúkás, egész testet védő pajzsát, s elismeri: a sűrűn egymás mellé felfejlődő frank lovas roham ellenállhatatlan, egy frank lóháton legyőzhetetlen. Ezek után érthetjük meg a Névtelen hosszas kesergését a harci lovak pusztulásán a hadjárat közben, s képzelhetjük el a nélkülözés mértékét, amikor a harcosok saját lovaikhoz nyúltak. Szerzőnk kitűnő érzékkel írja le – s talán ez is bizonyíték világi volta mellett – a frank támadás jellemzőjét: együtt és egyszerre.

Lényeges újdonság volt a számszeríjak alkalmazása, amiről az említett bizánci császárleány – némi túlzással – megjegyzi, hogy a görögök számára eddig teljesen ismeretlenek voltak. Névtelenünk csak egyszer említi (II, 8, 4) ezt a nagy hatású fegyvert, de ez csak újabb bizonyíték lehet lovag volta mellett. A többi harci eszköz tulajdonképpen már az antikvitásban ismert volt, így a mozgó ostromtornyok, amiket szerzőnk jellemző módon várnak („castrum") nevez, s a fordítás csak az érthetőség kedvéért hívja toronynak. Hasonló a helyzet a torziós elven alapuló kővetőgépekkel, melyeket a Névtelen hadieszközök gyűjtőfogalma alatt foglal össze. E harcmodor a bizánci zsoldban szolgáló normannok révén ugyan nem volt teljesen ismeretlen a mohamedánok számára, mégis még évtizedek teltek el, amíg megfelelő módon tudtak alkalmazkodni hozzá.

„Milites peditesque" – lovagok és gyalogosok, írják le a kortársak a harcok résztvevőit. A Névtelen krónikája alapján sincs semmi okunk lebecsülni a gyalogosok szerepét az ütközetekben és a táborok védelmezésében – gondoljunk csak Dorylaeum, Antióchia és Aszkalon ütközeteire. Fontos szerepük volt abban, hogy a lovagok előtt haladva lehetővé tegyék felfejlődésüket, félelmetes számszeríjaikkal pedig távol tartsák az ellenfél lovasait.

A fordító azonban gondolkodóba esik, hogy lovast vagy lovagot fordítson, hiszen éppen az átalakulás évtizedeiben vagyunk. Ugyan 1105-ben Fulchernél azt olvassuk, hogy a lovagoktól megkülönböztették azokat a lovasokat, akiket egyébként nem számítanak közéjük, de már a 11. század folyamán a lovagság technikai és ideológiai formálódása a képi ábrázolásokon (hónalj alá szorított lándzsa) és liturgikus forrásokban (fegyveráldások, lovagi felövezések) egyaránt nyomon követhető. A lovagi terminus („miles") sine qua non-ja mégis az egyházi felfogás átalakulása, amely az eddig igencsak lenézett és kritizált lovagokra kiterjeszti a korábban csak a főrangúaknak és uralkodóknak juttatott egyházi hozzájárulást és áldást: fegyvereiket a hit és a rászorulók védelméért kapják. Miként Petrus Blesensis († 1204 k.) találóan megfogalmazza: „Egykoron a katonák az eskü kötelékével kötelezték magukat, hogy kiállnak az államért, a csatából nem menekülnek el, s hogy saját életüknél a köz javát többre tartják. Ma azonban az újoncok kardjaikat az oltárról veszik el, hogy megfogadják: kardjukat azért vették magukhoz, hogy az Egyház fiai legyenek, a papság tiszteletére, a szegények oltalmára, a gonosztevők megbosszulására és a haza védelmezésére készek legyenek..." (*Epistola* 94., PL 207, 294). Éppen ebben az ideológiai átalakulásban jutott fontos szerep a következőkben még tárgyalt 11. századi invesztitúraharcoknak, az Ibériai-félsziget visszahódításának (reconquista) és az első keresztes hadjáratnak.

Keresztes háborúk, templomos lovagok

Ennek a fejlődésnek a sorába illeszkedik Clairvaux-i Szent Bernát híres írása, *Az új lovagság dicsérete.* Keletkezési idejét tekintve már inkább a második keresztes háború (eseményeihez kapcsolódik, ezért itt történeti háttér helyett inkább csak a mű létrejöttére vonatkozó leglényegesebb ismereteket foglaljuk össze. Szent Bernát

írása ugyan tekinthető általában a lovagi eszme és a pogányok elleni harc ideológiai alapvetésének, keletkezése mégis konkrét felkéréshez kötődik. A támogató írás szorgalmazója pedig nem volt más, mint Bernát rokona, a Templomos lovagrend első nagymestere, Hugo de Payns. Bernát – maga is egy újonnan alapított rend, a ciszterci tagja, sőt mentora – bátran kiállt a lovagok mellett, rendi szabályzatuk elnyerésében is támogatta őket. Műve keletkezési ideje mindenképpen Hugo halála, 1136 májusa elé helyezendő, de tekintettel Hugo európai támogatást kereső utazására és részvételére az 1128. évi troyes-i zsinaton, az 1130 körüli évekre valószínűsíthető. Bernát művében túllép a kialakult gyakorlaton, már nemcsak a világiak fegyverviseléséről és szent háborújáról ejt szót, hanem a szerzetesekéről is. A szerzetes szót nem is meri leírni, de a lovagoktól is a hármas fogadalmat várja (engedelmesség, szüzesség, szegénység), kiegészítve a fegyveres védelem kötelezettségével. A templomosok törekvése pedig nem is volt alaptalan, mivel nagy szükség volt az egyes hadjáratok között is az állandóan a Szentföldön tartózkodó szervezett fegyveres erőre. Az első keresztes hadjárat végén, az aszkaloni győzelem után a keresztesek jó része hazafelé készülődött Európába.

Az első keresztes hadjárat *„a világi és egyházi hűbérurak szűk rétegének kapzsi érdekeit elégítette ki"* – hangzott még néhány évtizede is a dogmatikus baloldali történetírás sommás ítélete. Nem nehéz rájönnünk az okára, miért jelent meg oly kevés fordításkötet a keresztes háborúkról. Az egykorú forrásokból ugyanis jól kitapinthatóan előtűnik hit és hatalomvágy, adakozás és harácsolás, önfeláldozás és önérdek bonyolult, együttes jelenléte a hadjárat szereplőiben. Maga a Névtelen szerző is őszintén papírra veti a zsákmányolások és vérengzések sorozatát; mégis a résztvevők szempontjából a hadjárat jellegét nem ez határozta meg. A keresztes hadjárat zarándokút („peregrinatio") volt, amit a szerző több helyen maga is egyértelműen kijelent. A mű a clermonti zsinat felhívásával kezdődik „aki lelke üdvösségét biztosítani akarja..." és a jeruzsálemi Szent Sírnál végződik, ahol a zarándokok beválthatták vállalt fogadalmukat. Magukat többször is zarándok kato-

náknak nevezi, vagy egyszerűen zarándokoknak. Sokat sejtető a mű kézirati hagyománya is: a Névtelen krónikája után a legtöbb kéziratban a Szent Sír fogadalmi miséje és a jeruzsálemi szent helyek leírása következik, amelyeket elhagytunk a fordításból, mivel nem tartoznak a krónikához, és kevés kultúrtörténeti tanulsággal szolgálnak.

A zarándok-hagyomány a nyugati Egyházban fokozatosan alakult ki. Ismeretes Szent Jeromos mondása: *„Nem Jeruzsálemben megfordulni, hanem Jeruzsálemben helyesen élni a dicséretes"*, ami mutatja, hogy hitbuzgalmi megfontolások már a korai időkben is sokakat útra csábítottak. Az út bűnbánati jellege a 7. századtól kezdve kezd erősödni, elsősorban az ír szerzetesség bűnbánati kézikönyveinek hatására. A szentföldi zarándokok száma a 11. században kezd erőteljesen emelkedni, bizonyos években már a több ezret is elérte. A zarándokok különleges jogi helyzete is rendezést nyer az idők során, ők és családjuk egyházjogi védelem alá kerülnek, útjukon segíti őket az egyházi gondoskodás, a hospitalitás, adó- és vámmentesség, kiváltságok a peres eljárásokban. A szent ereklyék meglátogatása mellett formális fogadalmat is tettek, mint például ima a Szent Sír előtt, adakozás, *„újrakeresztelkedés"* a Jordánban. A Szentföldről való visszatérés jellegzetes bizonyítéka a Jerikóból hozott pálmaág volt (tudjuk, Normann Róbert, Boemund, Balduin is szedett magának), majd III. Ince idejétől válik tárgyszerűbbé az igazolás: a jeruzsálemi pátriárkától, királytól, az egyik lovagrend nagymesterétől kell írást bemutatni.

Az első keresztes hadjárat újdonsága a zarándok-hagyomány és a szent háború összekapcsolásában nevezhető meg. Szent Ágoston műveiben és az ezekhez írott kommentárokban minden kor bőven talált olyan fejtegetésekre, amelyek segítséget nyújtottak a háború elméleti igazolásához. Ágoston mindenekelőtt megtartotta az igazságos és igazságtalan háború klasszikus megkülönböztetését, s ha általában is elítélte az erőszakot, elismerte, hogy a gonosz cselekedetek az igazakat rákényszeríthetik az erőszakos fellépésre. A jogos háború kritériumai végül három pont-

ban kristályosodtak ki, belekerülve Sevillai Szt. Izidor híres kézikönyvébe és számos jogi gyűjteménybe: legitim uralkodónak jog szerint kell megüzennie; a háborúnak jogos célt kell kitűznie – így Ágoston szerint a haza és jog védelme, elorozott területek, javak, jogok visszaszerzése, bírósági ítélet érvényesítése –, s végül arányban kell állnia a kitűzött jogos céllal, s azt célkitűzéseiben nem lépheti túl. Az érvelés az ellenfél esetleges megölésére is vonatkozott, s igazságos háború esetében ezt nem tekintette bűnnek.

Ami a keresztes háború közelebbi előzményeit illeti, amikor IV. Leó pápa 853-ban a szaracénok ellen segítséget kér a frankoktól, ígéretet tesz, hogy a harcokban életüket vesztők a mennyben elnyerik érte jutalmukat. Valamivel később VIII. János is úgy vélekedik, hogy az Egyház védelmében elesettek elnyerik az örök élet jutalmát, utalva arra, hogy Krisztussal egy jó latrot is keresztre feszítettek. Fontos fejezetet jelentett a reconquista, melynek során II. Sándor 1063-ban már nemcsak a mórok ellen küzdők bűneiért járó büntetést engedi el, hanem magukat a bűnöket bocsátja meg, sőt a szaracénok meggyilkolását sem minősíti emberölésnek. VII. Gergely alatt a megélénkülő pápai hadakozás változatlanul előnyökhöz juttatta az Egyház érdekében harcolókat, s ez már nemcsak a büntetések elengedését kínálta, hanem kifejezett lelki jutalmakkal kecsegtetett. A keresztes hadjáratok újdonsága a zarándoklatok és a szent háború hagyományának és előnyeinek az egyesítése, a formális keretek kidolgozása, így az ünnepélyes fogadalom a zarándoklatra és a harcra, ami alól indokolt esetben csak egyházi fórum adhat felmentést, megszegése máskülönben a kiközösítés büntetését vonta maga után. Ezért nevezik magukat a keresztesek elsődlegesen zarándoknak, s a kereszt felvarrásával ruházatukon is jelölték sajátos fogadalmukat és jogállásukat. (Keresztesnek inkább a 12. század végétől nevezik magukat.) Szent Bernát a kereszteseket egyenesen az okos kereskedőhöz hasonlította, aki fogadalmat téve a legnagyobb hasznot nyeri el, vagyis az örök üdvösség bizonyosságát.

A Névtelen művéből feltáruló kép igazolni látszik a keresztes háborúk talán legszínvonalasabb történetírójának, a 12. száza-

di Türoszi Vilmosnak véleményét a keresztesek kezdeti sikereiről és későbbi kudarcairól. Felismeri, hogy az első évek zarándokaiban sokkal töretlenebb volt a küldetésükbe és az őket segítő égi támogatásba vetett hit, kiemeli az első hadjárat harcedzett, mondhatnánk „szakképzett" katonarétegét – gondoljunk a normannokra –, akik sikerrel vették fel a harcot a hatalmas túlerővel szemben, s utal arra, hogy akkoriban a pogány ellenség is a végletekig megosztott volt. A Névtelen joggal érezhette, hogy páratlan jelentőségű utazás részese volt. A keresztesek a pápai felhívásra, a zsoltárok Jeruzsálemet sirató kesergéseit hallgatva, kalandvágyó lelkesedéstől fűtve vágtak neki a szó valódi és átvitt értelmében is pokoli mélységek és égi magasságok között vezető zarándoklatnak, és a kiválasztottak öntudatával érkeztek el céljukhoz. A fogékonyabbak, mint szerzőnk is, a mérhetetlen szenvedések és elmondhatatlan ujjongások között hánykódva sokat megértettek az Ó- és Újszövetség, a földi és mennyei Jeruzsálem misztériumából, s megérkezésükkor még hihettek abban, hogy *„látám a szent várost, az új Jeruzsálemet, mely Istentől szálla alá a mennyből, elkészítve, mint egy férje számára felékesített menyasszony"* (Jel 21,2).

Időrendi táblázat

1095.	márc. 1–7.	Piacenzai zsinat
	júl.	II. Orbán pápa megérkezik az Alpokon túlra
	aug. 15.	II. Orbán pápa Le Puy-ben
	nov. 18–28.	Clermont-i zsinat
	nov. 27.	II. Orbán pápa meghirdeti a keresztes hadjáratot
	dec.	Remete Péter megkezdi a prédikálást
	dec. 23-tól	Francia földön az első zsidóüldözések

1096.	jan. 6.	II. Orbán pápa Limoges-ban prédikál
	jan. 6–12.	II. Orbán pápa Angers-ban prédikál
	febr. 11.	I. Fülöp, francia király Párizsban a keresztes hadjáratról tárgyal főembereivel
	márc. 1. körül	Nincstelen Walter keletre indul
	márc. 8.	Remete Péter is elindul
	márc. 16–22.	Toursi zsinat. II. Orbán pápa jelenlétében veszik fel a keresztet
	ápr. eleje	Remete Péter Trierben
	ápr. 12–19.	Remete Péter Kölnben
	máj. 3.	Leiningeni Emich emberei zsidókat gyilkolnak Speyerben
	máj. 18–20.	Ugyanők Wormsban garázdálkodnak
	máj. 21.	Nincstelen Walter eléri Magyarország határát, majd június elején kisebb incidens után elhagyja az országot
	máj. 23.	A regensburgi zsidókat erőszakkal térítik meg
	máj. 25–29.	Emich emberei a mainzi zsidó közösséget semmisítik meg
	máj. 29.	A kölni pogrom kezdete
	máj. 30.	A prágai zsidók üldözése
	jún.	Zsidóüldözés Köln környékén, Trierben, Metzben
	jún.	Folkmar seregét a magyarok szétverik Nyitránál
	jún. közepe	Könyves Kálmán magyar király serege Pannonhalma közelében Fehéregyháznál szétszórja Gottschalk csapatát
	júl. 3–4.	Remete Péter seregének veszteségei Nišnél
	júl. 6–14.	II. Orbán pápa a nîmes-i zsinaton prédikál
	júl. közepe	Kálmán magyar király nem engedi be országába (Charpentier) Vilmos, az Ács meluni vicomte és Leiningeni Emich kereszteseit, akik ostrom alá veszik Moson várát

	júl. 20.	Nincstelen Walter eléri Konstantinápolyt
	aug. 6–7.	Remete Péter és Nincstelen Walter átkel a Boszporuszon
	aug. 11 körül	Kivotost elérik a keresztesek
	aug. vége	Kálmán király kitör Moson várából és elűzi az ostromlókat
		Bouillon Gottfried elindul keletre
	szept.	Tarantói Boemund és Tankréd felveszik a keresztet
	szept.–okt.	Normann Róbert, Flandriai Róbert és Blois-i István keletre indul
	szept. 24. körül	Kis-Ázsiában a keresztesek elérik Niceát
	szept. 29.	E keresztesek vereséget szenvednek
	okt.	Vermandois-i Hugó átkel az Adriai-tengeren
	okt.–nov.	Bouillon Gottfried hada a magyar király engedélyével átvonul az országon
	okt. 21.	A maradék kereszteseket is legyőzik Kis-Ázsiában a pogányok
	okt. 26. körül	Boemund elhagyja Itáliát
	nov.	Vermandois-i Hugó eléri Konstantinápolyt
	dec. 23.	Bouillon Gottfried eléri Konstantinápolyt
1097.	jan.	Rajmund, Szent Egyed grófja és Adhemar, Le Puy püspöke keresztülvonul Dalmácián
	febr. 20. körül	Bouillon Gottfried átkel a Boszporuszon
	ápr. 10. körül	Boemund eléri Konstantinápolyt
	ápr. 26.	Boemund serege átkel a Boszporuszon
	ápr. 27. körül	Rajmund eléri Konstantinápolyt
	máj. 6.	Bouillon Gottfried, Tankréd, Flandriai Róbert, Vermandois-i Hugó Niceához érkeznek
	máj. 14–28.	Normandiai Róbert és Blois-i István Konstantinápolyban
	máj. 16.	Rajmund Niceához érkezik
	jún. 3.	Normann Róbert, Blois-i István Niceában

	jún. 19.	Niceát átadják a görögöknek
	jún. 26–29.	Útnak indulnak a keresztesek
	júl. 1.	Dorylaeumi ütközet
	aug. 15. körül	A keresztesek elérik Ikoniumot (Konya)
	szept. 10. körül	Elérik Ereghlit és legyőzik a török sereget
	szept. 14.	Tankréd és Balduin különválnak a fősereg-től, és Ciliciába indulnak
	szept. 21. körül	Tankréd és Balduin beveszik Tarszoszt
	szept. 27. körül	A keresztes fősereg eléri Kayserit
	szept.–okt.	Tankréd beveszi Adanat és Misszist
	okt. 5–6.	A fősereg eléri Göksunt
	okt. 13. körül	A fősereg eléri Marast
	okt. 15. körül	Balduin csatlakozik a fősereghez
	okt. 17. körül	Balduin ismét különválik
	okt. 20–22.	A keresztesek elérik Antióchiát
	nov. 17. körül	A genovai flotta eléri Suwaidiyahot
	dec. 30.	Földrengés Antióchiában
1098.	jan. 20. körül	Remete Péter és Vilmos, az Ács szökési kí-sérlete az antióchiai keresztes táborból
	febr. 20.	Belduin megérkezik Edesszába
	márc. 5.	A La Mahomerie-erődítés emeléséről dön-tenek Antióchiában
	márc. 10.	Balduin átveszi a hatalmat Edesszában
	márc. 29. előtt	Blois-i Istvánt főparancsnoknak választják
	jún. 2.	Ugyanő elhagyja Antióchiát
	jún. 3.	Antióchiát beveszik a keresztesek
	jún. 4–5.	Kerboga megközelíti Antióchiát
	jún. 10–11.	Pánik a keresztes seregben
	jún. 11.	Valence-i István pap és Péter látomása
	jún. 14.	A Szent Lándzsa feltalálása
	jún. 20. körül	Alexiosz bizánci császár téves információk alapján az Akshehirből való visszavonulás mellett dönt
	jún. 27.	Péter remete követsége Kerbogához
	jún. 28.	Antióchiai ütközet

	aug.	Pilet Rajmund expedíciója
	aug. 1.	Adhemar püspök halála
	szept. 25. körül	Rajmund, Szent Egyed grófja püspökséget alapít al-Barában
	nov. 27.	Ostrom alá veszik Marrát
	dec. 11–12.	Marra elfoglalása és kifosztása
1099.	jan. 4. körül	Tanácskozás Rugiában, ahol Rajmund, Szent Egyed grófja, felveti a többieknek, hogy álljanak a szolgálatába
	jan. 5. körül	Rajmund hívei lerombolják Marra falait
	jan. 13.	Rajmund délre indul
	jan. 14.	Normann Róbert csatlakozik Rajmundhoz
	febr. 2.	Az Antióchiában maradt vezérek döntenek a Latakiában való gyűlésükről
	febr. 14. körül	Rajmund eléri Arqát
	febr. 25. körül	Ribemonti Anzelm halála
	márc. 14. körül	Bouillon Gottfried és Flandriai Róbert csatlakozik Arqa ostromához
	ápr. 9.	Péter pap istenítéletnek veti alá magát
	ápr. 20.	Péter pap halála
	ápr. 24–30.	Római zsinat. II. Orbán pápa Lombardiából kér kereszteseket
	máj. 13.	Arqa ostromát abbahagyják
	máj. 19.	A keresztesek elérik Bejrútot
	máj. 23.	Elvonulnak Türosz mellett
	jún. 3–6.	A keresztesek Ramlában. Megalapítják a Ramla-Lyddai püspökséget
	jún. 6.	Tankréd elfoglalja Betlehemet
	jún. 7.	A keresztesek Jeruzsálem alá érkeznek
	júl. 8.	Jeruzsálem körül körmenetet tartanak
	júl. 15.	Jeruzsálem elfoglalása
	júl. 22.	Bouillon Gottfriedet megválasztják Jeruzsálem vezetőjének
	júl. 29.	II. Orbán pápa halála

aug. 1.	Rohes-i Arnulfot Jeruzsálem latin pátriárkájának választják meg
aug. 5.	A Szent Kereszt feltalálása
aug. 12.	Ütközet Aszkalonnál
aug. vége	A keresztesek nagyobb része hazaindul
1100. aug. 15. körül	Boemund fogságba esik
1102. május 17.	Ramlai csata. Blois-i István halála
1104 előtt	a „Gesta Francorum" megírása
1104–1108	Guibert de Nogent „Gesta"-jának első változata
1105 előtt	Fulcher de Chartres „Historiá"-jának első változata
	Raymond de Aguilers befejezi „Historiá"-ját
1107	Robert de Reims megírja „Historiá"-ját
1111 előtt	Tudebode megírja „Historiá"-ját.

Fordítói megjegyzések

A *Gesta* fordításában a Hagenmeyer-féle bővebb latin szöveget követtük, kiegészítve a Hill-féle változattal (lásd a kiadások között). Meglehet, a Rosalind Hill kiadta rövidebb szöveg a szöveghagyomány korábbi szintjét őrizte meg, ám mivel az eltérések csekélyek és a lényeget nem érintik, nem látjuk értelmét – és jó néhány esetben az indokoltságát sem – a szöveg Hill-kiadás által javallt kurtítását. A könyvekre való felosztást a Hill-kiadásból, a fejezeteken belüli tagolást a Hagenmeyer-kiadásból vesszük. A jegyzetek Hagenmeyer és Hill művén, valamint Riley-Smith és Runciman monográfiáin alapulnak. A személy- és helyneveknél a szokásos és – sajnos – következetlen gyakorlatot követtük, a jobban hangzó és ismertebbnek vélt változatot próbáltuk megtalálni.

Bernát fordításában J. Leclercq és H. M. Rochais 1963-as kiadását vettük alapul.

A fordításban nem mindig hagytuk meg a középkori időszámítási gyakorlat kifejezéseit, ami a hónap három fő napjához kapcsolódik: kalendae (a hónap 1. napja), nonae (5. vagy 7.) és az idus (13. vagy 15.). Ebből egyszerű számítással kapható meg a fordítás margóján szereplő dátum. A hét napjait feriának nevezték, s sorban számozták úgy, hogy a vasárnap volt az első feria. A Névtelen emellett használja a hét napjainak latin elnevezéseit is, pl. dies lunae = hétfő, ez esetben a napnak a mai megfelelője szerepel a fordításban. Az órák jelölésére pedig a szerzetesi élet időbeosztását követi, eszerint a *prima* reggel 6, a *tertia* 9, *sexta* déli 12, *nona* du. 3 órát jelent.

A bibliai könyvek rövidítésében a Szent István Társulat gondozásában, Budapesten, 1973-ban megjelent Szentírást követjük.

BIBLIOGRÁFIA

I. Névtelen: A frankok tettei
II. Keresztes levelek, oklevelek

Kiadások és fordítások

Bongars, J.: Gesta Dei per Francos. I, 1–29. Hannoviae, 1611. (Editio princeps.)
Le Bas, P.: in: Recueil des Historiens des Croisades. Historiens occidentaux. III. 121–163. Paris, 1866.
Hagenmeyer, H.: Anonymi Gesta Francorum et aliorum Hierosolytanorum. Heidelberg, 1890.
Hagenmeyer, H.: Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088–1110. Innsbruck, 1901.
Lees, B. A.: Anonymi Gesta Francorum. Oxford, 1924.
Bréhier, L.: Histoire Anonyme de la Première Croisade. (Latin eredeti francia fordítással.) Classiques de l'Histoire de France. IV. Paris, 1924.
De Chair: The Deeds of the Franks and Other Jerusalemites. h. n., 1945.
Hill, Rosalind: Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum. (Latin eredeti angol fordítással.) London–Edinburgh–Paris, 1962.
Petrus Tudebodus: Historia de Hierosolymitano itinere. Ed. John Hugh–Laurita L. Hill. Paris, 1977.

Irodalom

Repertorium fontium historiae medii aevi. I. 1. Roma, 1962, 729.
Oehler, H.: Studien zu den „Gesta Francorum". Mitellateinisches Jahrbuch 6, 1970, 58–97.

Erdmann, C.: Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens. Stuttgart, 1935.
Russell, F. H.: The Just War in the Middle Ages. Cambridge–London 1979.
Zöllner, W.: A keresztes háborúk története. Bp. 1980.
Flori, Jean: La Première Croisade. L'occident chrétien contre l'Islam. Bruxelles, 1992.
Riley-Smith, Jonathan: The First Crusade and the Idea of Crusading. London, 1993.
Maalouf, Amin: A keresztes háborúk arab szemmel. Bp. 1997.
The First Crusade. Origins and Impact. Ed. Jonathan Philips. Manchester–New York, 1995.
France, John: The Anonymus „Gesta Francorum" and the „Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem" of Raymond of Aguilers and the „Historia de Hierosolymitano itinere" of Peter Tudebode: An Analysis of the Textual Relationship between Primary Sources for the First Crusade. In: The Crusades and Their Sources. Essays Presented to Bernard Hamilton. Ed. John France–William G. Zajac. Aldershot–Brookfield, 1998. 36–69.
Runciman, Steven: A History of the Crusades. Cambridge, 1957. Magyar fordítása megjelenés alatt: Bp., Osiris Kiadó, 1999.

Térképek forrása

Hill, R. i. m. XXVIII, XXX, XXXII, XXXV.; Runciman, St.: A History of the Crusades. I. Cambridge, 1957. 214., 266.; Riley-Smith, J.: The First Crusade and the Idea Crusading. London, 1986. 62., 70.

III. Szt. Bernát: Az új lovagság dicsérete

Kiadások és fordítások

S. Bernardi opera. Vol. III. Tractatus et opuscula. Ed. J. Leclercq–H. M. Rochais, Romae, 1963. 213–239.

S. Bernardo. Trattati. I. Ed. Gastaldelli, I. (Latin eredeti olasz fordítással.) Milano, 1984.

Bernhard von Clairvaux: Sämtliche Werke. Bd. 1. Innsbruck, 1990. 257–326. Bev. R. Schraml, ford. S. Giacomelli, jegyz. P. Dinzelbacher

Irodalom

La règle du Temple. Ed. Henri de Curzon. Paris, 1886. (Reprint: Paris, 1997.)

Spreckelmeyer, Goswin: Das Kreuzzugslied des lateinischen Mittelalters. München, 1974. (Münstersche Mittelalterschriften, 21.)

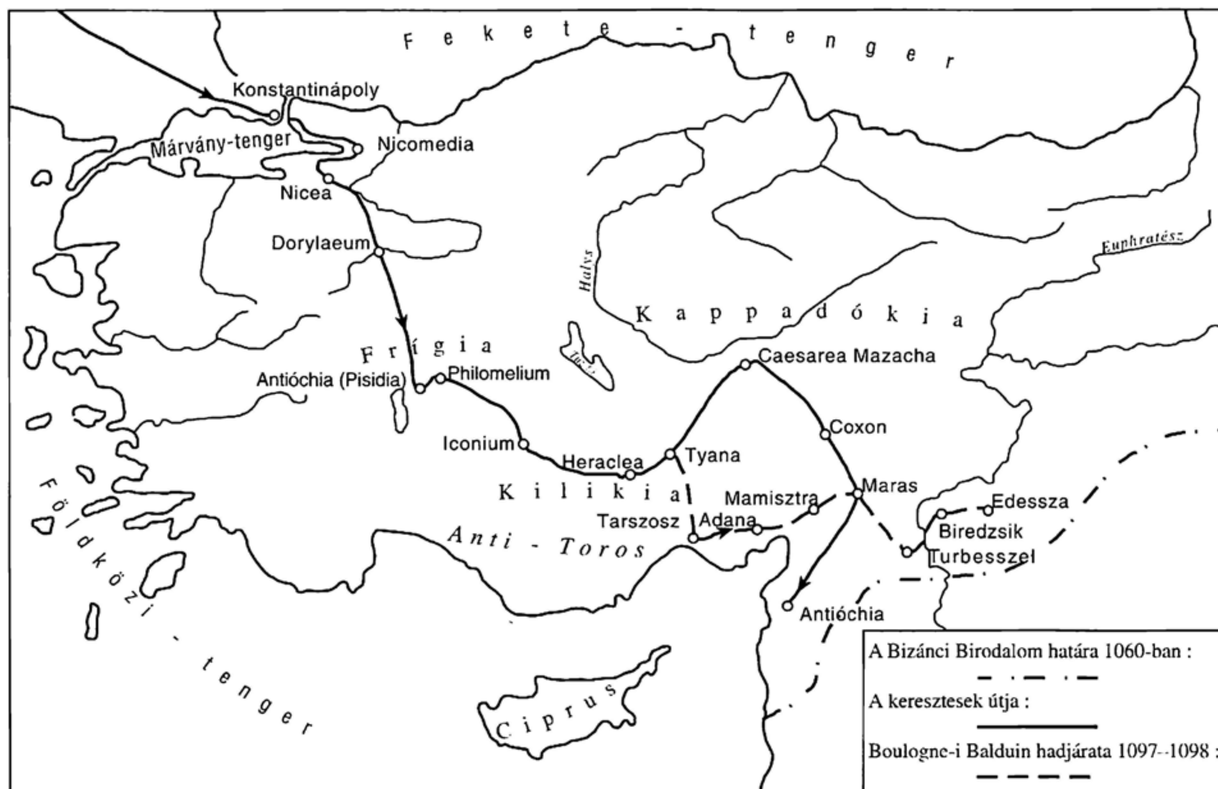
Leclercq, Jean: Saint Bernard's Attitude toward War. Studies in Medieval Cistercian History 2, 1976, 1–39.

Fleckenstein, J.: Die Rechtfertigung der geistlichen Ritterorden nach der Schrift „De laude novae militiae" Bernhards von Clairvaux. In: Die geistlichen Ritterorden Europas. Hrsg. J. Fleckenstein–M. Hellmann. (Vorträge und Forschungen. XXVI.) Sigmaringen, 1980. 9–22.

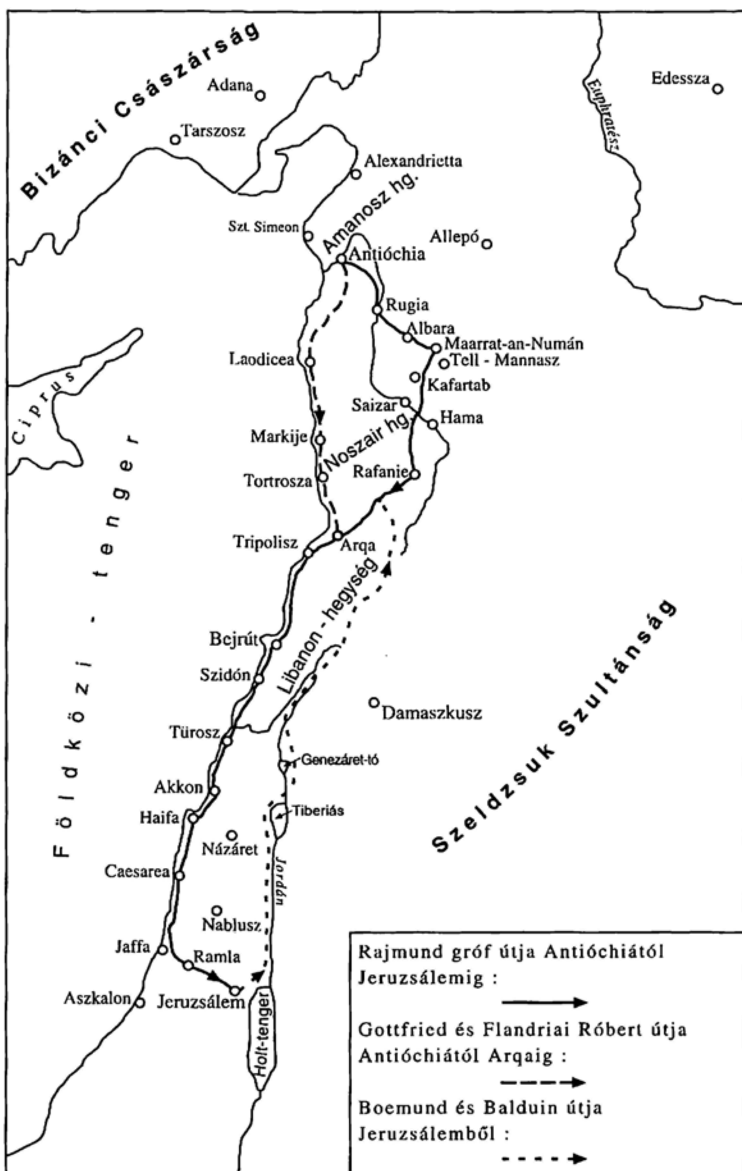
Carlson, David: The Practical Theology of St Bernard and the Date of the De laude novae militiae. In: Erudition at God's Service. Ed. John R. Sommerfeldt. Kalamazoo, Mich 1987. 133–148.

Cardini, Franco: Bernardo e le crociate. In: Bernardo cistercense. Atti del XXVI. Convegno storico internazionale, Todi, 8–11. Ottobre 1989. Spoleto, 1990. 187–197.

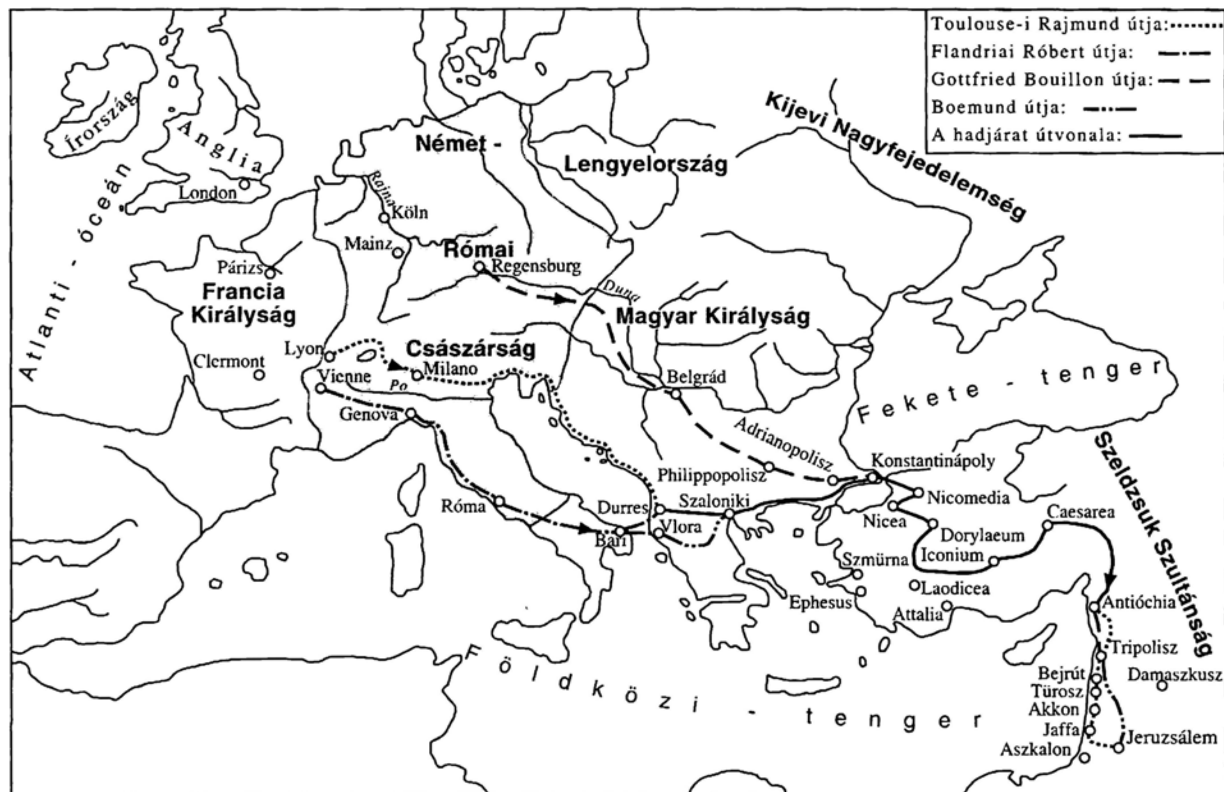
TÉRKÉPEK

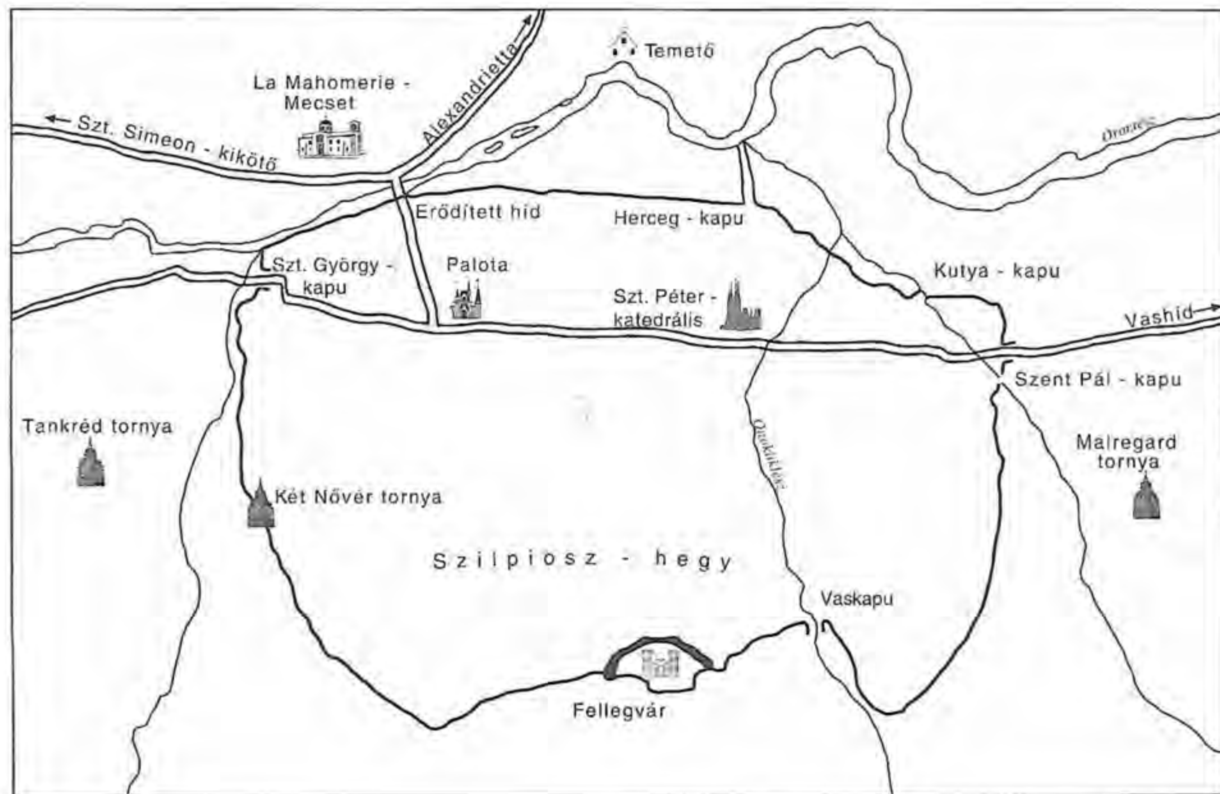
Kis-Ázsia az első keresztes hadjárat idején

Szíria az első keresztes hadjárat idején

Európa az első keresztes hadjárat idején

Antióchia 1098-ban